

सर्वद्वक सार्धम

अमदावाद.

युनाइटेड प्रिन्टिंग प्रेस, कानो लोम

सांकलियु.

पाठ.	विषय.	पृष्ठ
	प्रस्तावना.	
१	सांचनारने शीष्यामण.	१—
२	सर्वमान्यधर्म (पद्य)	२—
३	कर्मनाचमन्कार	३—
४	मानवदेह	४—
५—७	अनाथीमुनि भाग ३	७—१३
८	सदेवतत्त्व	१३—१४
९	सद्धर्मतत्त्व	१४—१५
१०—११	सद्गुरुतत्त्व भाग २	१५—१६
१२	उत्तमगृहस्थ	१६—१७
१३—१४	जिनेश्वरनी भक्ति	१७—१८
१५	भक्तियो उपदेश (पद्य)	१८—
१६	खरीमहत्ता	१८—१९
१७	वाहुवळ	१९—२०
१८	चारगाति	२०—२१
१९—२०	संसारने चार उपमा भाग २.	२१—२२
२१	वार भावना	२२—२३
२२	कामदेव श्रावक	२३—२४
२३	मत्य	२४—
२४	संमग	२४—
२५	प्राग्यहन मकाचवो	२५—

૨૬	તત્ત્વ સમગ્રવું	૪૩-૪૬
૨૭	યત્ના	૪૬-૪૬
૨૮	રાત્રિભોજન	૪૬-૪૭
૨૯-૩૦	સર્વ જીવની રક્ષા ભાગ ૨	૪૭-૫૧
૩૧	મત્યારૂપાન	૫૧-૫૩
૩૨	વિનયવદે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે	૫૩-૫૬
૩૩	મુદર્શન શેઠ	૫૫-૫૭
૩૪	બ્રાહ્મચર્ય વિષે મુખાપિત (૫૬)	૬૭
૩૫	નમસ્કાર	૫૮-૬૨
૩૬	અનાનુપૂર્વી	૬૦-૬૧
૩૭-૩૯	સામાયિક વિચાર ભાગ ૩	૬૧-૬૭
૪૦	પ્રતિક્રમણ વિચાર	૬૭-૬૯
૪૧-૪૨	ભિષ્મીનો ઘેદ ભાગ ૨	૬૯-૭૨
૪૩	અનુવ્રત સમા	૭૨-૭૩
૪૪	રાગ	૭૩-૭૪
૪૫	સામાન્ય મનોરથ (૫૬)	૭૫
૪૬-૪૮	કપિલમુનિ ભાગ ૩	૭૫-૮૧
૪૯	તૃણાની વિચિત્રતા (૫૬)	૮૧-૮૩
૫૦	પ્રમાદ	૮૩-૮૪
૫૧	વિવેક ઇટલે શું ?	૮૪-૮૬
૫૨	જ્ઞાનપ્રાપ્તિ વગમ્ય શા માટે વૈષ્ણવ ?	૮૬-૮૮
૫૩	મહારાજ શામન	૮૮-૯૦
૫૪	અમુલ્ય કોને રહેવી	૯૦-૯૧

सौधमाय्या-पुस्तक चीजु.

३

५५	सामान्य नित्य नियम	९२-९३
५६	समापना	९३-९४
५७	वैराग्य ए धर्मनृत्त स्वल्प ले	९४-९५
५८-६०	धर्मना मतभेद भाग ६	९६-१०१
६१-६६	गुण विषे विचार भाग ६	१०१-११३
६७	अमूल्य तत्त्व विचार (पण)	११४-११५
६८	जीनेद्विगता	११५-११६
६९	प्राप्त्यर्थनी नव माह	११६-११७
७०-७१	मनन पुमान भाग ६	११७-११८
७२	दधीन योग	११८-११९
७३	सौधमाय्या गुण	११९-१२०
७४-७५	धर्मपदान भाग ६	१२०-१२१
७६-७७	इति विषये विचार भाग ६	१२१-१२२
७८	इति विचार	१२२-१२३
७९-८०	इति विचार भाग ६	१२३-१२४
८१	इति विचार	१२४-१२५
८२-८३	इति विचार भाग ६	१२५-१२६
८४	इति विचार	१२६-१२७
८५-८६	इति विचार भाग ६	१२७-१२८
८७	इति विचार	१२८-१२९
८८-८९	इति विचार भाग ६	१२९-१३०
९०	इति विचार	१३०-१३१
९१	इति विचार	१३१-१३२
९२-९३	इति विचार भाग ६	१३२-१३३
९४	इति विचार	१३३-१३४
९५	इति विचार	१३४-१३५
९६	इति विचार	१३५-१३६
९७	इति विचार	१३६-१३७
९८	इति विचार	१३७-१३८
९९	इति विचार	१३८-१३९
१००	इति विचार	१३९-१४०

शुद्धिपत्रक.

पानु	सीरी.	अशुद्ध	शुद्ध.
१२	९	न	ने
१८	९	निमप्रहोष	निमप्रहोष,
"	९	मभाषी	ममभाषी,
१९	१	उपजीविका ॥	उपजीविकायां
"	२०	उपमगतिनु	उपमगतिनुं
२०	१३	हेतुधी	गतिधा
३१	१४	उडा	उडे
३३	१८	आम्महिनीपण	आम्महिनीपण
३५	२१	निर्गम	निर्गम
४०	१४	संगलागे	संगलागे.
४१	१३	एवा	एवी
४३	१५	पाठ्या	पाठ्या
४४	१०	प्रतिक्रमणी	प्रतिक्रमण
४८	१६	भगवंतवांशिखी	भगवंतवांशिखी,
६०	९	आण्य	आण्य
५३	२०	न	ने
५८	३	उवाप्रायागं	उवाप्रायागं
"	२२	नेव	ने
६३	९	विश्रान	विश्रान
६६	"	उपमगति	उपमगति
८१	३	एवा	एवी
"	१८	न-उवाप्रा.	न-उवाप्रा.देव.

१२	भय	भय
१३	विवाकने	विवाकने
१४	विवाकने	विवाकने
१५	विवाकने	विवाकने
१६	विवाकने	विवाकने
१७	विवाकने	विवाकने
१८	विवाकने	विवाकने
१९	विवाकने	विवाकने
२०	विवाकने	विवाकने
२१	विवाकने	विवाकने
२२	विवाकने	विवाकने
२३	विवाकने	विवाकने
२४	विवाकने	विवाकने
२५	विवाकने	विवाकने
२६	विवाकने	विवाकने
२७	विवाकने	विवाकने
२८	विवाकने	विवाकने
२९	विवाकने	विवाकने
३०	विवाकने	विवाकने
३१	विवाकने	विवाकने
३२	विवाकने	विवाकने
३३	विवाकने	विवाकने
३४	विवाकने	विवाकने
३५	विवाकने	विवाकने
३६	विवाकने	विवाकने
३७	विवाकने	विवाकने
३८	विवाकने	विवाकने
३९	विवाकने	विवाकने
४०	विवाकने	विवाकने
४१	विवाकने	विवाकने
४२	विवाकने	विवाकने
४३	विवाकने	विवाकने
४४	विवाकने	विवाकने
४५	विवाकने	विवाकने
४६	विवाकने	विवाकने
४७	विवाकने	विवाकने
४८	विवाकने	विवाकने
४९	विवाकने	विवाकने
५०	विवाकने	विवाकने

વિવેચન અને પ્રજ્ઞાવશોષ ભાગ બિન્ન છે. આ પુસ્તક એમાંનો
 એક સંદેહ છે; છતાં સામાન્ય તરુરૂપ છે.

ગુજરાતી ભાષાનું બેને સારું જ્ઞાન છે, અને નવતરવાદિ
 સામાન્ય પ્રકરણો તે સમજી શકે છે, એમને આ ગ્રંથ વિશેષ
 શોધશાયક થયે. આ ગ્રંથની યોજનાનો એક હેતુ ઉછરતા
 યુવાનોને આનંદ-રિત મળી લક્ષ કરાવવાનો છે. તેમજ આત્મા-
 થી પુરુષો આત્મી વીંધી મર-ગ દિતકારી માલ્યા મુંધી પ્રતિ-
 દ્વિમાં આવે એવો પણ એક હેતુ છે. આ મોક્ષમાળાની ચાર
 પુસ્તકો યરાની યોજના હતી; એમાંનું આ ધીરું પુસ્તક છે.

અગાઉ કર્મ તેમ આ પુસ્તક ચાલાવશોષ છે; વિવેચન અને
 પ્રજ્ઞાવશોષ શ્રીજા અને ચોંધા પુસ્તકમાં આચારની યોજના હતી.
 પહેલાં પુસ્તકનો ઉદ્દેશ પાંચમા પારીણાફળી મુચિત થાય છે.
 આ ગ્રંથના કર્મો પુરુષ એ વાકીનાં પુસ્તકો મુંધે એ પ્રથમ તેમજ
 શ્રીનો દેશોન્મર્ગ થયાં છે; જના કર્મના ધીરું કંડ મંત્રાવગતક
 રોડ શકે નહીં. શ્રીજા અને ચોંધા પુસ્તકની મંકલના—
 દરેક માલ્યાના ૧૦૮ શિષ્ટાપાટકય મળકારદે—મંત્રેયમાં મળ
 વળતમા એમોજ પ્રકાશી છે. કોટ વિવેકી, મળ્યમયવારી ત્રીવ
 ડાનિપુરનું આલંકન આ એ મંકલના પ્રમાણે માલ્યા મુંધરા
 પુરુષાથે કરે તો તે મહામાત્રને મળ્યમિત મુતવડે તથામ્નુ !

૨. આ ગ્રંથની આ વીંધી મળકાર વગર વળ્ય છે. “વીંધામ
 યાગે પ્રવેશિતા” એવું કાનાવ આ ગ્રંથન વ મળકાર વીંધામ કાવિત
 માર્મનું મળકાર આ ગ્રંથના દશામ્નુ ૩ કાનાદિ રિકમાત્રાનો,
 વિશુદ્ધ કરવાની માલ્યા કરવા ૧૩૫૩ કર્મો પુરુષ પ્રકાશ્યું છે

કે:—“વહુ હંદા હતરતાં આ મોક્ષમાળા મોક્ષનાં કારણરૂપ થઈ પડશે. (કારણકે) મધ્યસ્થતાથી એમાં તત્ત્વજ્ઞાન અને શિલ વ્રોધવાનો હેશ છે.” આ મોક્ષમાળા મોક્ષવધૂમાટેની વરમાળા યાય એ સદ્ગતિ સિદ્ધ યાય છે. તત્ત્વજ્ઞાન અને સત્શીલ, અથવા જ્ઞાન અને ક્રિયા, અથવા શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મની આરાધના, અથવા સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યક્ચારિત્ર, સરલ ભાષા-માં સત્ય જાણપણું અને તે પ્રમાણે સત્ય વર્તન આ મોક્ષપ્રાપ્તિનાં સાધન છે; અને એ સાધનોનો આ ગ્રંથમાં વોધ છે. તો તે ચયાર્થ વાંચી-વિચારી તે પ્રમાણે પ્રવર્તનારને મોક્ષ કેમ મુલભ ન હોય? અર્થાત્ તરવ સમજવાનો પ્રયાસ કરી, તે સમજી મુઘી રીતે વર્તે તો તેને મોક્ષ દૂર નથી. આમ તત્ત્વજ્ઞાન પામવાનો, સત્શીલ સેવવાનો, અને પરિણામે મોક્ષ મેલ્લવાનો આજ્ઞા ગ્રંથમાં વોધે છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસા જાગૃત કરે, અને સદ્વર્તનમાં મેરે એવો સ્થલે સ્થલે ઉપદેશ છે. અજ્ઞાન અને મતમતાંતર ટાલવાનો, મધ્યસ્થતા-થી તત્ત્વ ઉપર આવવાનો, એવી રુચિ ઉપજાવવાનો પ્રયાસ સ્થ-લે સ્થલે છે; જે મોક્ષનાં કારણરૂપ છે. શિક્ષાપાઠમાત્ર મનન કરવા યોગ્ય છે. એટલે પ્રત્યેકનું પ્રયત્ન અવલોકન ન કરતાં એ વાંચનારને શીર રાસતું યોગ્ય છે. વાંચનારને મલામળના પાઠમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે વિવેકપૂર્વક, મનનપૂર્વક, આ માળા કંઠે ધર-વાથી પ્રાપ્તિ વહુદિન થશે. માટે સર્વે મુઘા માર્ગો, વેદોનાં વિવેક પૂર્વક, મધ્યમ્થનાથી. મમત દૂર કરી, વહુજ્ઞાન અને વિનય પૂ-ર્વક આ ગ્રંથનું પઠન—મનન કરવું, જેથી મોક્ષનાં કારણ રૂપ થઈ પડવાનો આ માલાનો હેતુ સદ્ગતિ સિદ્ધ યાય તથાન્તુ !

ॐ

મોક્ષમાળા.

પુસ્તક વીજું.

શિક્ષાપાઠ ૧ વાંચનારને મલામણ.

વાંચનાર! આ પુસ્તક આજે તમારા હસ્તકનઢમાં આવે છે, તેને ત્ત્ન પૂર્વક વાંચજો, તેમાં કહેલા વિષયોને વિવેકથી વિચારજો, અને પરમાર્થને હૃદયમાં ધારણ કરજો. એમ કરશો તો તમે નીતિ, વિવેક, ધ્યાન, જ્ઞાન, મદ્ગુણ અને આત્મજ્ઞાનિ પામી શકશો.

તમે જાણતા હશો કે ક્રેડલાંક અજ્ઞાન મનુષ્યો નહોં વાંચવા યોગ્ય પુસ્તકો વાંચેને અતૂલ્ય વસ્તુ વૃથા સ્વોડ દેહે, જેથી તેઓ અવઢે રસ્તે ચડી જાય છે, આ લોકમાં અત્કીર્તિ પામે છે, અને પરલોકમાં નીચ ગર્વિષ્ જાય છે.

ભાવાજ્ઞાનનાં પુસ્તકોની પેઢે આ પુસ્તક પઢન કરવાનું નથી, પણ મનન કરવાનું છે. તેથી આ મત્ર અને પરમત્ર વચ્ચેનાં તનાહંદિત ધર્મે. મગવાનનાં કહેલાં વચનોનો એનાં ઉપદેશ કર્યો છે.

તમે આ પુસ્તકનો વિનય અને વિવેકથી ઉપયોગ કરજો. વિનય અને વિવેક એ ધર્મના મૂલ્ય હેતુઓ છે.

તમને વાંજો એક આ પણ મલામણ છે કે જેઓને વાંચનાં

આવડતું ન હોય અને તેઓની ઇચ્છા હોય તો આ પુસ્તક અનુક્રમે તેમને વાંચી સંમળાવવું.

તમને આ પુસ્તકમાંથી જે કંઈ ન સમજાય તે સુવિચક્ષણ પુરુષ પાસેથી સમજી લેવું યોગ્ય છે.

સમારા આત્માનું આથી હિત યાય; તમને જ્ઞાન, શાંતિ અને આનંદ મળે; તમે પરોપકારી, દયાલુ, સમાધાન, વિવેકી અને બુદ્ધિશાળી થાઓ; એવી શુભ યાચના અર્હત ભગવાન પાસે કરી આ પાઠ પૂર્ણ કરું છું.

—:0:—

શિક્ષાપાઠ ૨ સર્વમાન્યધર્મ.

ચોપાઈ.

ધર્મતત્ત્વ જે વૃણ્યું મને,
તે સંમળાવું સ્નેહે તને;
જે સિદ્ધાંત સકલ્લનો સાર,
સર્વ માન્ય સહુને હિતકાર.
માણ્યું ધાપણમાં ભગવાન,
ધર્મ ન ધીમો દયા સમાન;
અભયદાન સાથે સંતોષ,
ધો પ્રાણીને, દલવા દોષ.
સત્ય ઝીઝને મધઝા દાન,
દયા હોડને રણા પ્રમાણ;

૧.

૨.

दया नहीं तो ए नहि एक,
बिना सूर्य कीरण नहि देख. ३-

पुष्पपांखड़ी ज्यां दूभाय,
जिनवरनी त्यां नहि आझाय;
सर्व जीवतुं ईच्छो सूख,
महावीरनी शिक्षा मुख्य. ४.

सर्व दर्शने ए उपदेश;
ए एकांते-नहीं विशेष;
सर्व प्रकारे जिननो बोध,
दया दया निर्मळ अविरोध ! ५

ए भवतारक छंदर राह,
घरिये तरिये करि उत्साह;
धर्म सकळतुं ए शुभ मूळ,
ए वण धर्म सदा प्रतिकूल. ६.

तत्त्वरूपधी ए ओळखे,
ते जन प्दोचे शाश्वत सुखे;
शांतिनाथ भगवान प्रसिद्ध,
राज्यचंद्र करुणाए मिद्ध. ७

शिक्षापाठ ३ कर्मना चमत्कार.

हूं तमने कंटलीक सामान्य विचित्रताओ कही जाउं छउं;
ए उपर विचार करशो तो तमने पग्भवनी श्रद्धा द्रष्ट धरो.

एक जीव छंदर पलंगे पुष्पशय्यामां शयन करे छे, एकने

ફાટલ ગોદહી પણ મળતી નથી; એક માત્ર માતનાં મોજનોથી તૃપ્ત રહે છે, એકને કાઢી જારનાં પણ સાંજા પડે છે; એક અગણિત લક્ષ્મીનો ઉપભોગ લે છે, એક ફુટી વદામ માટે થઈને ઘેર ઘેર ભાટકે છે; એક મધુરાં વચનથી મનુષ્યનાં મન હરે છે, એક અવાચક જેવો થઈને રહે છે, એક સુંદર વચ્ચાલંકારથી વિભૂષિત થઈ ફરે છે, એકને સ્ત્રા શિયાળામાં ફાટેલું કપડું પણ ઓઢવાને મળતું નથી. એક રોગી છે, એક પ્રવલ છે. એક ઘુદ્ધિશાઢી છે, એક જટભરત છે. એક મનોહર નયનવાળો છે, એક અંધ છે. એક લૂલો કે પાંગલો છે, એકના પગ ને હાથ રમનીય છે. એક કીર્તિમાન છે, એક અપવશ મોગવે છે. એક સારો અનુચરો પર હુકમ ચલાવે છે, અને તેટલાનાજ ટુંચા સહન એક કરે છે. એકને જોઈને આનંદ ઉપજે છે, એકને જોતાં ચમન થાય છે. એક સંપૂર્ણ ઇન્દ્રિયો વાળો છે, અને એક અપૂર્ણ ઇન્દ્રિયો-વાળો છે. એકને દીન દુનિયાનું લેશ માન નથી, એકનાં દુઃખનો કિનારો પણ નથી.

એક ગર્ભાધાનમાં આવતાં જ મરણ પામે છે, એક જન્મ્યો કે તરત મરણ પામે છે, એક મુવેલો અવતરે છે અને એક સો વર્ષનો શુદ્ધ થઈને મરે છે.

કોઈના મુલ્ય, માપા અને સ્થિતિ સરસાં નથી. મૂર્ત્ય રાજ્ય-ગાદી પર સ્થા સ્થાથી વધાવાય છે, સમર્થ વિદ્વાનો ધક્કા લાય છે !

આમ આત્મા જગન્ની વિચિત્રતા મિશ્ર મિશ્ર મકારે તમે જોઈશો છો; પણ ઉપરથી તમને કંઈ વિચાર આવે છે ? મેં કશું છે

તે ઉપરથી તમને વિચાર આવતો હોય તો કહો કે તે શા વડે થાય છે?

પોતાનાં વાંધેલાં શુભાશુભ કર્મવડે. કર્મ વડે આશ્રો સંસાર મળવો પડે છે. પરમવ નહીં માનનાર પોતે એ વિચારો શા-વડે કરે છે ?—તે ઉપર યથાર્થ વિચાર કરે તો તે પણ આ સિદ્ધાંત માન્ય રાખે.

શિક્ષાપાઠ ૪ માનવદેહ.

આગળ કહ્યું છે તે પ્રમાણે વિદ્વાનો માનવદેહને વીજા સઘળા દેહ કરતાં ઉત્તમ કહે છે; તે ઉત્તમ કહેવાનાં કેટલાંક કારણો અત્રે કહીશું.

આ સંસાર વહુ દુઃસ્વચ્છી ભરેલો છે. એમાંથી જ્ઞાનીયો તરી-ને પાર પામવા પ્રયોજન કરે છે. મોક્ષને સાધી તેઓ અનંત સુખમાં વિરાજમાન થાય છે. એ મોક્ષ વીજા કોઈ દેહથી મળતો નથી. દેવ, તિર્યચ કે નર્ક એ એકે ગતિથી મોક્ષ નથી, માત્ર માનવદેહથી મોક્ષ છે.

ત્યારે તમે કદેશો કે સઘળાં માનવિયોનો મોક્ષ કેમ થતો નથી ? તેનો ઉત્તર જોઈ માનવવર્ણુ સમજે છે, તેઓ સંસાર શોકને તરી જાય છે. જેનામાં વિવેકવૃદ્ધિ ઉદય પામી હોય, અને તે વડે સત્યામત્યનો નિર્ણય સમજીને પરમ તત્ત્વજ્ઞાન તથા ઉત્તમ ચારી-ત્રરૂપ સદ્ધર્મનું મેવન કરીને જોઈ અનુપમ મોક્ષને પામે છે. તેનાં દેહધારીપણાને વિદ્વાનો માનવવર્ણુ કહે છે. મનુષ્યના શરીરના દેશાવ ઉપરથી વિદ્વાનો તેને મનુષ્ય કહેતા નથી; પરંતુ તેના વિવેકને લડને

કહે છે. જે હાથ, જે પગ, જે આંત્ર, જે કાન, એક મુખ, જે હોઠ અને એક નાક એ જેને હોય તેને મનુષ્ય કહેવો એમ આપને સમજતું નથી; જો એમ સમજીએ તો વછી વાંદરાને પણ મનુષ્ય મનાવો મોહણ; એને પણ એ પ્રમાણે સમજું માત્ર કર્યું છે. વિશેષમાં એક પુંછડું પણ છે; મારે શું અને મહા મનુષ્ય કહેવો? ના, નહીં—માનવત્વનું મપત્તે તેજ માનવ કહેવાય.

જ્ઞાનીઓ કહે છે કે એ મર થકુ દુલ્લભ છે; અતિ પુણ્યના પ્રમાણથી એ દેહ મારા છે; મારે ધર્મી ઉતાવળે આત્મસાધક કરી શકું. અયમંતકુમાર, ગજમુકુમાર જેવાં નાનાં શાલકો પણ માનવજાતને મમજવાથી મોક્ષને પામ્યાં. મનુષ્યમાં જે શક્તિ વધારે છે, તે શક્તિવદે કરીને મદોન્મત્ત રાખી જેવાં પ્રાણીને પણ વશ કરી શકે; એ શક્તિવદે જો તેઓ પોતાનાં મનદથી રાખીને વશ કરી શકે તો કેટલું કન્યાણ થાય !

કોઈ પણ અન્ય દેહમાં પૂર્વ સદ્ વિવેકનો ઉદય થતો નથી અને મોક્ષના મારગમાં મનેશ થઈ શકતો નથી. ધર્મી આવળને મોટાં પ્રા થકુ દુલ્લભ માનવદેહ મજાલ કરી લેવો અવશ્યની છે કેટલાક કુર્ષો દુર્ગાચાર્યા, અધાનમાં, વિષયમાં, અને અન્યે અધાનમાં મદમાં આવો માનવદેહ કૃપા મુપાશે છે. ખામ્પુસ દાર્ગે જેવું છે. એ નાચના માનવ મનાય, શાદી શાનમયજ છે.

મોક્ષના વડ નિશ્ચય મારગ જાણી શકના નથી, મારે અને મેમ વર્તના ન્વગયા મારગના થકુ.

शिक्षापाठ ५ अनाथी मुनि भाग १.

अनेक प्रकारनी रीद्धिवाळो मगधदेवानो धेणिक नामे राजा
अश्वक्रिदाने माटे मंडिकूष नामनां वनमां नीरुळी पळ्यो,
वननी विचित्रता मनोहारिणी हती. नाना प्रकारनां वृक्षो त्यां
आवी रयां हतां; नाना प्रकारनी कोमळ वेलीओ घटाटोप घर
रही हती; नाना प्रकारनां पंखीओ आनंदयी तेनुं सेवन करतां
हतां; नाना प्रकारनां पक्षियोनां मधुरां गायन त्यां संभ्रमतां
हतां; नाना प्रकारनां फूलयी ते वन छवाइ रसुं हतुं; नाना
प्रकारनां जळनां झरण त्यां वहेतां हतां; हुंकासां ए वन नंदन-
वन जेवुं लागतुं हतुं. ते वनमां एक झाड तळे महा समाधिबंत
पण सुकुमार अने सुखोदित मुनिने ते धेणिके देटेलो दीटो.
एतु रुप जोरने ते राजा अत्यंत आनंद पाग्यो. उपनाराहित
रुपयां विस्मित धाने मनमां तेनी प्रथमा करवा लाग्यो. आ
मुनिनो केवो अद्भुत वर्णछे ! एतुं केवुं मनोहर रुप छे ! एनी
केवो अद्भुत सौन्दर्य छे ! आ केवो विस्मयकारक क्षमानो
धरनार छे ! आना अंगयी बैराग्यनो केवो उच्चम नकाछ छे !
आनी केवो निर्लोभता जनाय छे ! आ मयति केवुं निर्भय
नम्रपणुं धरावे छे ! ए भोगयी कवा दिगच्छ छे ! एम दितदोनो
चितवतो-वृद्धित धनो घनो-वृद्धित वनमां वनमां-धेणिको ना-
लनो चान्तो. वृद्धिपणा देखने ते मनन वदने वर्णने अंत
समीप नही तेम अति दूर नही. एम ते अंगिर केवो : एता
वे हायनी अंगिरि करीने निमरयां तम ते मनने एतुं के द

આર્ય ! તમે પ્રશંસા કરવા યોગ્ય એવા તરુણ હો; મોગવિલાસને માટે તમારી વય અનુકૂળ છે; સંસારમાં નાના પ્રકારનાં સુખ રહ્યાં છે, ઋતુ ઋતુના કામભોગ, જલ સંવર્ધના વિલાસ, તેવજ મનોહારિણી સ્ત્રીઓનાં મુસ્તવચનનું મધુરું શ્રવણ છતાં એ સઘડ્યાનો ત્યાગ કરીને મુનિત્વમાં તમે મહા ઉદય કરો છો એનું શું કારણ ? તે મને અનુગ્રહથી કહો. રાજાનાં આવા વચન સાંભળીને મુનિએ કયું, હે રાજા હું અનાય હતો. મને અપૂર્વ વસ્તુનો પ્રાપ્ત કરાવનાર, તથા યોગસેમનો કરનાર, મારાપર અનુકંપા આણનાર, કરુણાથી કરીને પરમ સુખનો દેનાર એવો મારો કોઈ મિત્ર થયો નહીં. એ કારણ મારા અનાથીપણાનું હતું.

—૧૦—

શિક્ષાપાઠ ૬ અનાથી મુનિ ભાગ ૨.

શ્રેણિક, મુનિનાં ભાષણથી સ્મિત હસીને બોલ્યો, તમારે મહા રીદ્ધિવંતને નાથ કેમ ન હોય ? જો કોઈ નાથ નથી તો હું થડું છડું. હે મયંત્રાણ ! તમે ભોગ ભોગવો. હે સંયતિ ! મિત્ર, જ્ઞાતિએ કરીને હુલ્લભ એવો આ તમારો મનુષ્યભવ મુલભ કરો ! અનાથીએ કયું, અરે શ્રેણિક રાજા ! પણ તું પોતે અનાથ છો તો મારો નાથ શું થઈશ ? નિર્ધન તે ધનાઢ્ય ક્યાંથી બનાવે ? અવુધ તે બુદ્ધિદાન ક્યાંથી આપે ? અજ્ઞ તે વિદ્વતા ક્યાંથી દે ? વંધ્યા તે સંતાન ક્યાંથી આપે ! ડ્યારે તુ પોતે અનાથ છે; ત્યારે મારો નાથ ક્યાંથી થઈશ ? મુનિનાં વચનથી રાજા અતિ આકુલ અને અતિ વિસ્મિત થયો. કોઈ કાળે જે વચનનું શ્રવણ થયું નથી તે વચનનું યતિ મુમ્મથી શ્રવણ થયું એથી તે શંકિત

યયો અને ઘોલ્યો હું અનેક પ્રકારના અશ્વનો ભોગી છઠં; અનેક પ્રકારના મદોન્મત્ત હાથીઓનો ઘણી છઠં; અનેક પ્રકારની સૈન્યા મને આધીન છે; નગર, ગ્રામ, અંતઃપુર અને ચતુષ્પાદની મારે કંઈ ન્યૂનતા નથી; મનુષ્ય સંબંધી સઘળા પ્રકારના ભોગ હું પામ્યો છઠં; અનુચરો મારી આજ્ઞાને રુઢી રીતે આરાધે છે; એમ રાજાને હાજતી સર્વ પ્રકારની સંપત્તિ મારે ઘેર છે; અનેક મનવાંછિત વસ્તુઓ મારી સમીપે રહે છે. આવો હું મહાન્ છતાં અનાથ કેમ હોઈ ? રહે હે ભગવન્, તમે યૃષા વોલતા હો ! મુનિએ કહ્યું, રાજા ! મારું કહેવું તું ન્યાયપૂર્વક સમજ્યો નથી. હવે હું જેમ અનાથ થયો; અને જેમ મેં સંસાર ત્યાગ્યો તેમ તને કહું છઠં; તે એકાગ્ર અને સાવધાન ચિત્તથી સાંભલ; સાંભલીને પછી તારી શંકાનો સત્યાસત્ય નિર્ણય કરજે.

કૌશાંધી નામે અતિ જીર્ણ અને શિવેષ પ્રકારની ભવ્યતાથી ભરેલી એક સુંદર નગરી છે; ત્યાં રીઝિથી પરિપૂર્ણ ધનસંચય નામનો મારો પિતા રહેતો હતો. હે મહારાજા ! યોવન વયના પ્રથમ ભાગમાં મારી આંખો અતિ વેદનાયી ઘેરાઈ; આંખે શરીરે અગ્નિ ઘઘવા મંદળો. શસ્ત્રથી પણ અતિશય તીક્ષ્ણ તે રોગ વૈરીની પેઠે મારાપર કોપાયમાન થયો. મારું મસ્તક તે આંખની અસહ્યવેદનાયી દુઃસ્વવા લાગ્યું. વજ્રના મહાર જેવી, વીજા ને પણ રૌદ્રમય ડપજાવનારી એવી ને દારુણ વેદનાયી હું અત્યંત શોકમાં હતો. સંખ્યાબંધ વૈદ્યકશાસ્ત્રિણ વૈદ્યરાજા મારી તે વેદનાનો નાશ કરવાને માટે આવ્યા અને નેમણે અનેક ઔષધ ઉપચાર કર્યા પણ તે વૃથા ગયા. એ મહા નિપૂણ ગણાતા વૈદ્યરાજા

યેને તે દરદથી મુક્ત કરી ચકયા નહીં; એજ હે રાજા ! મારું
 અનાથપણું હતું. મારી આંત્રની વેદના ટાઢવાને માટે મારાં
 પિતાએ સર્વ ધન આપવા માંડ્યું; પણ તેથી કરીને મારી
 તે વેદના ટઢી નહીં, હે રાજા ! એજ મારું અનાથપણું હતું.
 મારો માતા પુત્રને શોકે કરીને અતિ દુઃસ્વાર્થ ધરા; પરંતુ
 તે પણ યેને દરદથી મુક્ત કરી શકી નહીં, એજ હે રાજા !
 મારું અનાથપણું હતું. એક પેટથી જન્મેલા મારા જ્યેષ્ઠ અને
 કનિષ્ઠ ભાઈઓ પોતાથી વનતો પરિથમ કરી ચૂકયા પણ
 મારી તે વેદના ટઢી નહીં, હે રાજા ! એજ મારું અનાથ
 પણું હતું. એક પેટથી જન્મેલી મારી જ્યેષ્ઠા અને કનિષ્ઠા ભગની-
 ઓથી મારું તે દુઃસ્થ ટઢ્યું નહીં, હે મહારાજા ! એજ મારું અ-
 નાથપણું હતું, મારી સ્ત્રી જે પતિવ્રતા, મારાપર અનુરક્ત અને
 પ્રેમવંતી હતી, તે આંસુ ભરી મારું હૈયું પલાઝતી હતી તેને અન્ન
 પાણી આપ્યા છતાં અને નાનાપ્રકારનાં અંધોલણ, ધુવાદિક
 સુગંધિ પદાર્થ, તેમજ અનેક પ્રકારનાં ફુલ ચંદનાદિકનાં જા-
 ગિતા અજાગિતા વિલેપન કર્યા છતાં, હું તે વિલેપનથી મારો
 રોગ શમાવી ન શક્યો. જાણ પણ અઢગી રહેતી નહોતી, એવી
 તે સ્ત્રી પણ મારા રોગને ટાઢી ન શકી, એજ હે મહારાજા !
 મારું અનાથપણું હતું. એમ કોઈના પ્રેમથી, કોઈનાં ઔષધથી,
 કોઈના વિલાપથી કે કોઈના પરિશ્રમથી એ રોગ ઉપશમ્યો ન-
 હીં. એ ઘેઢા પુનઃ પુનઃ મેં અમણ વેદના ભોગવી; પછી હું મર્પંચી-
 સંસારથી વિદેશામ્યો. એકવાર જો આ મહા વિદેશનામય વેદના-
 થી મુક્ત થઈ તો સ્વંતી, દેતી અને નિરાસર્થી પ્રવચ્ચને ધારણ

કરું, એમ ચિંતવીને શયન કરી ગયો. જ્યારે રાત્રિ અતિક્રમી ગઈ ત્યારે હે. મહારાજા ! મારી તે વેદના ક્ષય થઈ ગઈ; અને હું નિરોગી થયો. માત્ર, સાત સ્વજન વંધવાદિકને પૂછીને પ્રભાતે મેં મહા ક્ષમાવંત, ઇન્દ્રિયને નિગ્રહ કરવાવાળું, અને આરંભોપાધિથી રહિત એવું અળગારત્વ ધારણ કર્યું.

શિક્ષાપાઠ ૭ અનાથી મુનિ માગ ૩.

હે શ્રેણિક રાજા ! તાર પછી હું આત્મા પરઆત્માનો નાથ થયો. હવે હું સર્વ પ્રકારના જીવનો નાથ છું. તું જે શંકા પામ્યો હતો તે હવે ટલી ગઈ હશે. એમ આશું જગત્—ચક્રવર્તિ. પર્યંત અશરણ અને અનાથ છે. જ્યાં ઉપાધિ છે ત્યાં અનાથતા છે; માટે હું કહું છું તે કયન તું મનન કરી જજે. નિશ્ચય માનજે. કે. આપણો આત્માજ દુઃખની ભરેલી વૈતરણીનો કરનાર છે. આપણો આત્માજ ક્રૂર સાલ્મલિ વૃક્ષનાં દુઃખનો ઉપજાવનાર છે; આપણો આત્માજ વંછિત વસ્તુરૂપી દુધની દેવાવાળી કામધેનુ સુ-ખનો ઉપજાવનાર છે; આપણો આત્માજ નંદનવનની પેટે આનંદકારી છે; આપણો આત્માજ કર્મનો કરનાર છે; આપણો આત્માજ તે કર્મનો ટાલનાર છે; આપણો આત્માજ દુઃખોપાર્જન કરનાર છે, અને આપણો આત્માજ સુખોપાર્જન કરનાર છે; આપણો આત્માજ મિત્ર ને આપણો આત્માજ વૈરી છે; આપણો આત્મા કનિષ્ઠ આચારે સ્થિત અને આપણો આત્માજ નિર્મલ આચારે સ્થિત રહે છે. એમ આત્મપ્ર-કાશકબોધ શ્રેણિકને તે અનાથી મુનિએ આપ્યો. શ્રેણિકરાજા વહુ સંતોષ પામ્યો. બે હાથની અંજલિ કરીને તે એમ બોલ્યો

અનંત સંસાર જોનો ગયો છે તેને, નિર્ગુણના આગમમાં સદેવ કદા છે. ૫ દોષરહિત શુદ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામેલા હોવાથી પૂજનીય પરમેશ્વર કહેવા યોગ્ય છે. હવે કદા તે અદ્વાર દોષ-માંનો એક-પગ દોષ હોય ત્યાં સદેવનું સ્વરૂપ ઘટતું નથી. આ પરમ સત્ય મહાસ્વરૂપોથી વિશેષ જાણવું અવશ્યનું છે.

—૬૦૦૬—

શિક્ષાપાઠ ૧ સદ્ધર્મતત્ત્વ.

અનાદિ કાલથી કર્મજાળનાં બંધનથી આ આત્મા સંસાર-માં રણછપા કરેછે. મમય માત્ર પણ તેને તારું મુગ્ધ નથી. અધો-ગતિને ૫ મેટ્યા કરેછે; અને અધોગતિમાં પડતા આત્માને પરી રાગનાર-મદ્ગાનિ આપનાર વસ્તુ તેનું નામ ધર્મ કહેવાય છે, અને એજ સત્યમુગ્ધનો ઉપાય છે. તે ધર્મતત્ત્વના સર્વેષ્ઠ અગ-લાને બિન્ન બિન્ન મેદ કદાછે. તેમાંના મુલ્ય કે છે ૧ વ્યવહાર-ધર્મ ૨ નિઘયધર્મ.

વ્યવહારધર્મમાં દયા મુલ્ય છે. સત્યાદિ વાકીની ગાર યજ્ઞત્તો તેજઃ દયાની રજા વાગ્ને છે. દયાના આઠ મેદ છે. ૧ દ્રવ્યદયા ૨ માત્ર દયા ૩ સ્વદયા ૪ વાન્દયા ૫ દાસદયા ૬ અનુવેગદયા ૭ વ્યવહારદયા, ૮ નિશ્ચયદયા.

મમય દ્રવ્યદયા—કોઈ વગ કામ કરવું તે યત્નાપૂર્ક ઝાંચરજા કરીને કરવું તે દ્રવ્યદયા.

વા. મા. માત્રદયા—જાતો જાંચને દુર્ગતિ જોનો દેહીને અનુદાનદા કરવું તે માત્રદયા.

જોના સ્વદયા—મા મા-વા અનાદિ કાલથી વિષ્ણુ-

यी घृहायोछे, तत्त्व पामतो नयी, जिनाशा पाळी शकतो नयी.
एम चितवी धर्ममां प्रवेश करवो ते स्वदया.

चौथी परदया—छकाय जीवनी रक्षा करवी ते परदया.

पांचवी स्वरूपदया—सूक्ष्म विवेकयी स्वरूप-विचारणा त
स्वरूप दया.

छठी अनुबंधदया—सद्गुरु के मुशिसक शिष्यने कढवां क-
यनयी उपदेश आपे ए देखवामां तो अयोग्य लागेछे; परंतु
परिणाम करुणानुं कारणछे—एनुं नाम अनुबंधदया.

सातमी व्यवहारदया—उपयोगपूर्वक तथा विधिपूर्वक
जे दया पाळवी तेनुं नाम व्यवहारदया.

आठमी निश्चयदया—शुद्ध साध्य उपयोगमां एकता
भाव, अने अभेद उपयोग ते निश्चयदया.

ए आठ प्रकारनी दयावढे करीने व्यवहारधर्म भगवाने क-
छो छे. एमां सर्व जीवनुं सुख, संतोष अभयदान ए सयल्लं
विचारपूर्वक जोतां आवी जायछे.

दीनो निश्चयधर्म—पोतानां स्वरूपनी भ्रमणा टाळवी, आ-
त्माने आत्मभावे ओळखवी, आ संसार ते मारो नयी, हुं एयी
भिन्न परमअसंग सिद्धसद्गुण शुद्ध आत्मा छुं, एवी आत्म-
स्वभाववर्तना ते निश्चयधर्म छे.

जेमां कोइ प्राणीनुं दुःख. अहिन के अमंताप रछोछे त्यां
दया नयी; अने दया नयी त्यां धर्मे नयी. अहिन भगवाननां
कहेछा धर्मेनन्वयां सर्व प्राणी अभय पायछे.

શિક્ષાપાઠ ૧૦ સદ્ગુસ્તત્વ ભાગ ૧.

પિતા—પુત્ર, તું જે શાળામાં અધ્યાસ કરવા જાવ છે તે શાળાનો શિક્ષક કોણ છે ?

પુત્ર—પિતાજી, એક પિદ્ધાન અને સમગ્ર પ્રાધાન છે.

પિતા—તેની શાળી, શાસ્ત્રચક્રગત કોરે કેવો છે ?

પુત્ર—એના વશન શુદ્ધ મધુર છે. એ કોઈને અરિરેકથી મો-
હાવતા નથી અને શુદ્ધ ગંધીર છે, શોષે છે ત્યારે જાણે મુળમાંથી
કુચ છોડે. કોઈનું આપાન કરતા નથી; અને અમને માંગ્ય-
નીતિ મમત્રાય તેની શિક્ષા આપે છે.

પિતા—જૂં ચા કારણે જાણ છે તે મને કહે જોઈએ.

પુત્ર—મારે એમ કેમ કહ્યું છે પિતાજી ? મંગારમાં વિચક્ષણ
વશને માટે પડાવિયો મમત્ર, અવશસ્ત્રની નીતિ શીખું એટલા માટે
શને આજ મને ચા મોકલ્યું છે.

પિતા—તારા એ વિષદ દુઃખવર્ગી કે શરા રોગનો ?

પુત્ર—તો તો શુદ્ધ માતૃ શાન; અમને અરિરેક અને કુવશન
શોભતા આવદન; અવશસ્ત્ર નીતિ તો જીવી શીખરે પણ કોળ ?

પિતા—તો પુત્ર, એ કારણથી શું હવે મને એક રૂપ શિક્ષા
કરું. તેમ મંગારમાં વદરા માટે અવશસ્ત્રનીતિ શીખરારું મયો-
જન છે તેમ અવશસ્ત્ર અને અવશસ્ત્રનીતિ શીખરારું અવશસ્ત્ર
માટે અવશસ્ત્ર છે તેમ ન અવશસ્ત્રનીતિ અવશસ્ત્ર શિક્ષકની
રૂપને મટી શકે છે; તેમ અવશસ્ત્ર અવશસ્ત્રનીતિ રૂપ મુદ-
દા મટી શકે છે. અવશસ્ત્રનાત્વના વિષદ અને અવશસ્ત્રનીતિના

શિક્ષકમાં ઘણું ભેદ છે. એક ઘીલોરીના કાઢકા જેમ વ્યવહાર શિક્ષક અને અમૂલ્ય કૌસ્તુભ જેમ આત્મધર્મશિક્ષક છે.

પુત્ર—શીરઉત્ત્ર ! આપનું કહેવું વ્યાજવી છે. ધર્મના શિક્ષકની સંપૂર્ણ અવશ્ય છે. આપે ચારંચાર સંસારનાં અનંત દુઃખ સંઘંધી મને કહ્યું છે; પથી પાર પામવા ધર્મજ સહાયભૂત છે; ત્યારે ધર્મ કેવા ગુરુથી પામિયે તો ધ્યેયસ્કાર નીવડે તે મને કૃપા કરીને કહો.

—❧❧❧—

શિક્ષાપાઠ ૧૧ સદ્ગુસ્તત્વ ભાગ ૨.

પિતા—પુત્ર ! ગુરુ ત્રણ પ્રકારના કહેવાય છે. ૧ કાષ્ટસ્વરૂપ. ૨ કાગઢ્યસ્વરૂપ. ૩. પધ્ધત્સ્વરૂપ. કાષ્ટસ્વરૂપ ગુરુ સર્વોત્તમો; કારણ સંસારરૂપી સમુદ્રને કાષ્ટસ્વરૂપી ગુરુજ તરેડે—અને તારી શકે છે. ૨ કાગઢ્યસ્વરૂપ ગુરુ એ મધ્યમ છે. તે સંસારસમુદ્રને પોતે તરી શકે નહીં; પરંતુ કંઈ પૂન્ય ઉપાર્જન કરી શકે. એ ધીજાને તારી શકે નહીં. ૩ પધ્ધત્સ્વરૂપ તે પોતે ઘૂંટ અને પરને પણ ઘુસાડે. કાષ્ટસ્વરૂપ ગુરુ માત્ર જિનેશ્વર ભગવંતના શામનમાં છે. ધારી એ પ્રકારના જે ગુરુ રહ્યા તે કર્મોવરણને દાઢિ કરનાર છે. આપને કથા હલમ ચમનને ચારિષ્ ઠીપ; અને હલમધી હલમ મલી શકે છે. ગુરુ જો હલમ રોય તો તે અવમમુદ્રમાં નારિકર પદ મર્દ્યનાવમાં ફેંકારી પાર પનાડે. તન્વદ્વાનના મેદ, સ્તવસ્વરૂપમેદ, ત્વાકામોર્તિવિચાર, સમાસ્તસ્વરૂપ એ મધ્યલું હલમ ગુરુ વિના મલી શકે નહીં; ત્યારે તને મક્ષ કરવાની ! પછા ધરે કે. એવા ગુરુના ત્વજ્ઞ કથા કર્યાં તે કહ્યું જિનેશ્વર મ-

ગવાનની માણેલી આઘા તેને યથાતથ્ય પાઠે, જાણે, અને ધીજાને ઘોષે, કંચન કામિનીથી સર્વ ભાવથી ત્યાગી હોય, વિશુદ્ધ અહારજલ લેતા હોય, વાવિશ પ્રકારના પરિસદ્ સહન કરતા હોય, ક્ષાંત, દાંત, નિરાશંખિ અને જિતેન્દ્રિય હોય, સિદ્ધાંતિક જ્ઞાનમાં નિમગ્ન હોય ધર્મ માટે ચઢને માત્ર શરીરનો નિર્વાહ કરતા હોય, નિર્ગથ—પંથ પાઠનાં કાચર ન હોય, સઙ્ગી માત્ર પણ અદત્ત લેતા ન હોય, સર્વ પ્રકારના અહાર રાગિયે ત્યાગ્યા હોય, મમાધિ હોય, અને નિરાગતાથી સત્યોપદેશક હોય. દુઃકામાં તેઓનિ કાષ્ટ સ્વરૂપ સદ્ગુરુ જાણવા. પુત્ર ! ગુરુના આચાર, જ્ઞાન એ સમ્બંધી ભાગમમાં વધુ વિવેક પૂરેક વર્ણન કર્યું છે. જેમ તુ ભાગલ વિચાર કરતાં શાસ્ત્રનો જરૂર, તેમ પછી હું તને એ વિશેષ તન્વો ઘોષતો જરૂર.

પુત્ર-પિતામહી, આપે મને દુઃકામાં પણ વધુ ઉપયોગી અને કલ્યાણમય કર્યું; હું નિરંતર તે મનન કરતો રહીશ.

—૬૦૬૦૭—

શિક્ષાપાઠ ૧૨ ઉત્તમ ગૃહસ્થ.

મંમાર્ગમાં રહ્યા છતાં પણ ઉત્તમ આત્મકો ગૃહાશ્રમથી આત્મમાધનને માણે; તેઓનો ગૃહાશ્રમ પણ વ્યવસ્થાપાય છે.

તે ઉત્તમ પુરુષ, મામાયિક, સમાપના ધોવિહાર પ્રત્યાશ્વાન ૬૦ યમ નિયમને મેરે છે.

વર પત્નિ મળી માતૃ વરેનની દ્રષ્ટિ રાખે છે.

મન્યાને યયાન્નાન્દિ દાન દેછે.

શાંત, વધુરી અને કાંપટ માળા બોલે છે.

સત્શાસ્ત્રનું મનન કરે છે.

ચને ત્યાં સુધી વ્યર્જાવિક્રામા પળ માયા, કપટ, ૬૦
કરતો નથી.

સ્ત્રી, પુત્ર, માત, તાત, મુનિ અને ગુરુ સચ્ચાંને
યયાયોગ્ય સન્માન આપે છે.

માત્રાપને ધર્મનો ઘોષ આપે છે.

યત્રાથી યરની સ્વચ્છતા, રાંધવું, સીંધવું શયન. ૬૦
રક્તાવે છે.

પોતે વિચક્ષણતારી ચાંતે સ્ત્રી, પુત્રને વિનયિ અને
ધર્મિ કરે છે.

સચ્ચાં કુટુંબમાં સંપત્તિ વૃદ્ધિ કરે છે.

આવેલા અતિથિનું યયાયોગ્ય સન્માન કરે છે.

યાચકને હુલાતુર રાખતો નથી.

સત્પુરુષોનો સમાગમ અને તેઓનો ઘોષ ધારણ
કરે છે.

સમર્યાદ અને સંતોષ શુક્ત નિરંતર વર્તે છે.

યયાશક્તિ શાસ્ત્રનંચય જેનાં ઘરમાં રહ્યો છે:

અલ્પ આરંભથી જે વ્યવહાર ચલાવે છે.

આવો ગૃહસ્થાવાસ ઉત્તમ ગતિનું કારણ યાય, એમ
જ્ઞાનાઓ કહે છે.

શિક્ષાપાઠ ૧૩ જિનેશ્વરની ભક્તિ ભાગ ૧.

મિજ્ઞાનુ—વિચક્ષણ સત્ય : કોઈ શંકરની, કોઈ વ્રહ્માની

કોઈ વિભુની, કોઈ અધિની, કોઈ ભવાનીની, કોઈ પેગમ્બરની અને કોઈ ક્રાઈસ્તની ભક્તિ કરેછે, એઓ ભક્તિ કરીને શું આશા રાખતા હશે ?

મત્ત—પ્રિય ત્રિશામુ, તે ભારિક મોક્ષ મેઝવરામી પરમ આગામી એ દેવોને મળેજે.

ત્રિશામુ—કહો ત્યારે, એથી તેઓ ઉત્તમ ગતિ પામે એમ તપાસે મન છે ?

મત્ત—એમોની ભક્તિવંદ તેઓ મોક્ષ પામે એમ હું કંઈ શકતો નથી. જેઓને તે પરમેશ્વર કહેછે તેઓ કંઈ માંસને પાક્યા નથી; તો પછી કેવામકનું એ મોક્ષ થયાંથી આવે ? શેઠર શેઠરે કર્મભય ફરી આવ્યા નથી અને કૃપણનહીત છે. એથી તે પૂતળા યોગ્ય નથી.

ત્રિશામુ—એ કૃપણો કયાં કયાં ને કહો ?

મત્ત—અજ્ઞાન, નિદ્રા, વિષ્ણુભય, રાગ, દ્વેષ, અવિગ્નિ, મય, શોક, જ્ઞાનમા દાનાનુગ્રહ, શ્રાધાનુગ્રહ, ચીર્યાનુગ્રહ અને કેવલોગ્રાનુગ્રહ, કામ, શાન્ત્ય, મનિ, અને ધરતિ એ અટાર કૃપણમાનું પદ કૃપણ હોય નોવળ તે અવગ્રહ છે. એક મધ્યે વંદિતે વળ કહ્યું છે કે પરમેશ્વર હરે વધ વિષ્ણુ રીતે બનારનારા પુરમાં વાત વાતના દાણ કામળ વહવાયા મો દોરાથી ને આ રિવાડા દમ્ભ; અમ્ભ રામળ વગેરે દાણાઓ દુગો દરેછે. અવગ્રહાટા રામળ વગેરે નવન નવન અવગ્રહ વધ મુચે છે. વાત દરમ્ભ વાત રૂ મય માત્ર હરિ વધ વધ કરનારા અવિધાની અને વાંદવદ દમ્ભ જ્ઞાન કે ના વડો ચીત્તાને તેઓ

કેમ તારી પ્રેરે ! વહી કેટલાક અવતાર લેવારે પરમેશ્વર
કહેવારે છે તો ત્યાં તેઓને અમુક કર્મનું ભોગવું વાકી છે
એનું નિદ્ધ યાપ છે.

જિજ્ઞાસુ—મારે, ત્યારે પૂજ્ય કોણ ! અને ભક્તિ કોની
કરવી કે જેવે આત્મા સ્વશક્તિનો પ્રકાશ કરે.

મત્સ્ય—શુદ્ધ મતિવિદ્યાનંદસ્વરૂપ જીવન નિદ્ધ ભગવાનની
ભક્તિથી તેમજ સર્વ દુષ્કરારહિત, કર્મવત્સલીન, મુક્ત વીતરાગ
મલકલમય રહિત, સર્વદ, સર્વદર્શી જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિ-
થી આત્મશક્તિ પ્રકાશ પામે છે.

જિજ્ઞાસુ—દુઝોની ભક્તિ કરવાથી આત્મને તેઓ મોક્ષ
આપે છે એમ માનવું મરું !

મત્સ્ય—મારે જિજ્ઞાસુ, તે અનંતજ્ઞાની ભગવાન તો નિરાગી
અને નિર્વિચાર છે. એને શ્રુતિ નિદાનું આત્મને કંઈ પ્રદ આ-
પવાનું પ્રયોજન નથી. આત્મો આત્મા અદ્યાની અને મોહાંસ
દ્યને જે કર્મદષ્ટથી યોગવત્ છે તે કર્મદષ્ટ દાષ્ટશ અનુપન
પુરુષાર્થની અવસ્થ છે. સર્વ કર્મદષ્ટ કલ્પ કરી અનંતજ્ઞાન, અનંત
દર્શન, અનંતચારિત્ર, અનંતવીર્ય, અને સ્વસ્તરત્નપદ્મ પદ્મ પદ્મ
જિનેશ્વરનું સ્વરૂપ—આત્માની નિશ્ચયપદ્ધતે ગીદિ દોવાથી
તે ભગવાનનું સ્વરૂપ, વિશ્વરૂપ, સ્વાત્મ અને મતિદેવ પુરુષાર્થતા
આપે છે વિશ્વાર્થ આત્મા વિશ્વ રંગે રંગે રંગે અને
નિર્લેગ આત્મે તેમ જગત્ત રૂપના કેવલ્યું શું રંગે અને આત્મ
સીતાર્થ નિર્લેગ રૂપના કેવલ રૂપ વિશ્વરૂપ આત્મા સ્વસ્તર-
પદ્મદેવ મતિદેવ રૂપની રૂપતા રૂપના આત્મા કેવલ રૂપ રૂપે

માન થાય છે તેમ મિદ્ધ કે જિનેશ્વરસ્વરૂપનાં ચિત્તવનરૂપ દર્શનથી આત્મસ્વરૂપનું માન થાય છે.

શિક્ષાપાઠ ૧૪ જિનેશ્વરની ભક્તિભાગ ૨.

તિશામુ—આર્યે સત્ય ! સિદ્ધસ્વરૂપ વાપેલા તે જિનેશ્વરો તો મનઃ પૂજ્ય છે; ત્યારે નામથી ભક્તિ કરવાની શું જરૂર છે ?

મત્ય—હા, અવશ્ય છે. અનંત મિદ્ધસ્વરૂપને ધ્યાતા જે શુદ્ધ સ્વરૂપના વિચાર થાય તે તો કાર્યે પરતું પણ જે જેરહે તે સ્વરૂપને પામ્યા ને કારણ કયું ? આ વિચારનાં ઉગ્રતત્ત્વ, મહાનવૈરાગ્ય, અનંતદયા, મહાનધ્યાન આ મનઃકાંતું સ્મરણ થયે; આમનાં અર્થ તીર્થકર વદમાં જે નામથી તેમનાં વિહાર કરતા હતા તે નામથી તેમનાં પવિત્ર આચાર અને પવિત્ર ચરિત્રો અંતઃકરણમાં ઉદય થાય. તે ઉદય પશિષામે મહા આનંદાયક છે. એમ મહાશીમ્નું પવિત્ર નામ સ્મરણ કરવાથી તેમનાં કોણ ? ક્યારે ? કેસાં મદારે મિદ્ધ પામ્યા ? આદિ ચરિત્રોની સ્મૃતિ થયે. અને આથી આગળે વૈરાગ્ય, શિષ્ટિક રચાદિકનો ઉદય વાપે.

તિશામુ—જન યોગમ્મમાં તો ધોરીશ જિનેશ્વરનાં નામ. શુભવન કર્યાં ? જનો હેતુ શું છે મેં મને મમતારો.

મત્ય—આ કાઢમાં આ ભેગમાં જે ધોરીશ જિનેશ્વરો યદ્યાં જનનાં નામનું અને ચરિત્રોનું સ્મરણ કરવાથી શુદ્ધ તત્ત્વનો આપ થાય. વૈરાગ્યનું ચારિત્ર વૈરાગ્ય થાય છે. અને ધોરીશનાં અને નામ મિદ્ધ સ્વરૂપના મમત્રે મારી જાય છે. વર્તમાનકાલ-

ના ચોવીશ તીર્થકરનાં નામ આ કાઢે લેવાથી કાઢની સ્થિતિ-
નું વહુ સૂક્ષ્મજ્ઞાન પણ સાંભરી આવેછે. જેમ એઓનાં નામ આ
કાઢમાં લેવાયછે. તેમ ચોવીશી ચોવીશીનાં નામ કાઢ અને
ચોવીશી ફરતાં લેવાતાં જાયછે. એટલે અમુક નામ લેવાં એમ
કંઈ દેતુ નથી. પરંતુ તેઓના ગુણ અને પુરુષાર્થ સ્મૃતિ માટે
વર્ત્તતી ચોવીશીની સ્મૃતિ કરવી એમ તત્ત્વ રત્નું છે. તેઓના જ-
ન્મ, વિહાર ઉપદેશ એ સઘળું નામ નિષ્કેપે જાણી શકાયછે. એ
વડે આપણો આત્મા પ્રકાશ પામેછે. સર્પ જેમ મોરલીના નાદથી
જાગૃત થાયછે; તેમ આત્મા પોતાની સત્ય રીદ્ધિ સાંભળતાં તે
મોહનિદ્રાથી જાગૃત થાય છે.

જિજ્ઞાસુ—મને તમે જિનેશ્વરની ભક્તિ સંબંધી વહુ ઉત્તમ
કારણ કહ્યું. આધુનિક કેલવણીથી જિનેશ્વરની ભક્તિ કંઈ ફ-
લ્દાયક નથી એમ મને આસ્થા થઈ હતી. તે નાશ પામી છે.
જિનેશ્વર ભગવાનની અવસ્ય ભક્તિ કરવી જોઈએ એ હું માન્ય
રાખું છું.

સસ—જિનેશ્વર ભગવાનની ભક્તિથી અનુપમ લાભ છે,
એના કારણો મહાન છે; તેમના પરમ ઉપકારનેલીધે પણ તેઓ-
ની ભક્તિ અવશ્ય કરવી જોઈએ. વળી તેઓના પુરુષાર્થનું સ્મ-
રણ થતાં પણ શુભ વૃત્તિયોનો ઉદય થાયછે. જેમ જેમ શ્રી
જિનનાં સ્વરૂપમાં વૃત્તિ લય પામેછે તેમ તેમ પરમ શાંતિ પ્રવહેછે.
એમ જિનભક્તિનાં કારણો અત્રે સંક્ષેપમાં કહ્યાં છે તે આત્માર્થિયોએ
વિશેષપણે મનન કરવાં યોગ્ય છે.

शिक्षापाठ १५ भक्तिनो उपदेश.

तोटकछंद.

- शुभ शीतलतामय छांय रही,
 मनवांछित ज्यां फलपंक्ति कही;
 जिन भक्ति गृहो तरु-कल्प अहो,
 भजिने भगवंत भवंत लहो. १
- निज आत्मस्वरूप मुदा भगदे,
 मन ताप उताप तमाम मदे;
 अति निर्जरता वण दाम गृहो,
 भजिने भगवंत भवंत लहो. २
- समवाधि सदा परिणाम थरो,
 जडमंद अपोगति जन्म जशे;
 शुभ मंगल आ परिपूर्ण चरो,
 भजिने भगवंत भवंत लहो. ३
- शुभ भावबदे मन शुद्ध करो,
 नवकार महा पदने समरो;
 नहि एह समान सुपंथ करो,
 भजिने भगवंत भवंत लहो. ४
- करसो तय केवल राग कथा,
 धरसो शुभ तत्त्वस्वरूप यथा;
 नृपचंद्र नयन अनन दहो,
 भजिने भगवंत भवंत लहो. ५

શિક્ષાપાઠ ૧૬ ઘરોં મહત્તા.

કેટલાક લક્ષ્મીયાં કરીને મહત્તા મઝે છે એમ માનેછે; કેટલાક મહાન કુટુંબી મહત્તા મઝે છે એમ માને છે; કેટલાક પુત્ર વડે કરીને મહત્તા મઝે છે એમ માને છે; કેટલાક અધિકારયાં મહત્તા મઝે છે એમ માને છે. પણ એ એમનું માનવું વિવેકયાં જોતાં મિથ્યા છે. એઓ જેમાં મહત્તા ડરાવે છે તેમાં મહત્તા નથી, પણ લગુના છે; લક્ષ્મીયાં મંતારમાં ત્વાનપાન માન, અનુચરોપર આદ્વા વૈભવ એ સયજું મઝે છે અને એ મહત્તા છે, એમ તમે માનતા દશો, પણ એટલેયી એને મહત્તા માનવી જોરતી નથી. લક્ષ્મી અનેક પાપ વડે કરીને પેદા થાય છે. આવ્યા પછી અભિમાન, વેધાનતા, અને મૂંઢતા આપે છે. કુટુંબમમુદાપની મહત્તા મેઝવવા માટે તેનું પાલણ પોપણ કરવું પડે છે. તે વડે પાપ અને દુઃસ્થ સદન કરવાં પડે છે. આપને લપાધિયાં પાપ કરી એનું હદર ભરવું પડે છે. પુત્રયાં કંઈ શાશ્વત નામ રહેવું નથી; એને માટે પણ અનેક પ્રકારનાં પાપ અને લપાધિ વેઠવી પડે છે; છતાં એયી આપણું મંગલ શું થાય છે? અધિકારયાં પરતંત્રતા કે અમલમદ્ર આવે છે અને એયી લુભ, અનીતિ, લાંચ તેમજ અન્યાય કરવા પડે છે;—કે થાય છે. કદો ત્યારે એમાંયી મહત્તા શાની થાય છે? માત્ર પાપજન્ય કર્મની પારી કરવડે કરી આન્માની નીચ ગાનિ થાય છે; નાચ ગાનિ છે ત્યાં મહત્તા નથી પણ લગુના છે.

આન્માની મહત્તા નો મન્યવચન કયા. હયા. પનોરકાર અને નમનાનાં રહી છે જન દે એ નો કરવડના છે. એમ

છતાં લક્ષ્મીથી શાળા પુરુષો દાન દે છે, ઉત્તમ વિદ્યાશાળા-ઓ સ્થાપી પરદુઃસ્વર્ભંજન થાય છે. એક પરણેલી સ્ત્રીમાંજ માત્ર દૃષ્ટિ રોકી પરત્વી તરફ પુત્રિભાવથી જુએ. કુટુંબવદે કરીને અપુત્ર સમુદાયનું હિત કામ કરે છે. પુત્રવદે તેને સંસારમાર આપી પોતે ધર્મપાર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. અધિકારથી દર્શાવણ વદે આચરણ કરી રાજા-રજા વચ્ચેનું હિત કરી—ધર્મની વિનો પ્રકાશ કરે છે, એમ કરવાથી કેટલીક મહત્તા પ્રમાણ થાય છે. છતાં એ મહત્તા ચોક્કસ નથી. મરણમય માથે રહ્યો છે. ધારણા ધરી રહે છે. યોજેલી યોજના કે વિવેક ઘરાતે હૃદયમાંથી જતો રહે એવી સંમારમોહિનીય છે. એથી આપણે એમ નિસ્સંશય સમજવું કે સત્યવચન, દયા, ક્ષમા, ધર્મચર્ય અને સમતા જેવી આત્મમહત્તા કોઈ સ્થળે નથી. શુદ્ધ પંચમહાવૃત્ત-ધારી મિથુને જે રીતિ અને મહત્તા મેળવી છે તે ધર્મદત્ત જેવા ચક્રવર્તિને લક્ષ્મી, કુટુંબ, પુત્ર કે અધિકારથી મેળવી નથી એમ મારું માનવું છે !

શિક્ષાપાઠ ૧૭ વાહુવલ.

વાહુવલ એટલે પોતાની ખુજાનું વલ એમ અહીં અર્થ કરવાનો નથી, કારણ કે વાહુવલ નામના મહાપુરુષનું આ એક નાનું પણ અદ્ભુત ચરિત્ર છે.

સર્વ મન પશિવ્યાગ કરી, કૃપામંદેવની મળવાન મરત અને વાહુવલ નામના પોતાના કે પૂજાને રાજ્ય સોંપી વિદ્યાર કરતા હતા. ત્યારે મળેશ્વર ચક્રવર્તિ થયાં આપુરશાહામાં ચક્રનો ઉત્પત્તિ થયા પછી વચ્ચેના રાજ્યમાં તેણે પોતાની અમ્નાય વેમારી, અને છત્રેંડની પ્રભૂતા મેટરી માત્ર વાહુવ-

जैन ए प्रभूता अंगीकार न करी. एथी परिणाममां भरते-
श्वर अने बाहुबळने वृद्ध मंडायुं. घणा वस्त्रत सुधी भरतेश्वर
के बाहुबळ ए बन्धेपांथी एके दृष्ट्या नहीं, त्वारे क्रोधावेशमां
आवी जइ भरतेश्वरे बाहुबळपर चक्र मूवयुं. पण एक वीर्यथी
उत्पन्न थपेला भाइपर पण ते चक्र प्रभाव न करी शके, ए
नियमथी फरीने पाछुं भरतेश्वरना हाथमां आव्युं. भरते चक्र
मूकवाथी बाहुबळने बहु क्रोध आव्यो. तेणे महा बळवत्तर
मुष्टि उपादी. तत्काळ त्यां तंती भावनानुं स्वरूप फर्यु. ते वि-
चारी गयो के हुं आ बहु निंदनिय करुं छडे; आनुं परि-
णाम केहुं दुःखदायक छ ! भले भरतेश्वर राज्य भोगवो.
मिथ्या परस्परनो नाश शा माटे करवो ! आ मुष्टि
मारवी योग्य नहीं; तेम उगाभी ते हवे पाठी बाळवी
पण योग्य नहीं. एम विचारी नेणे पंच मुष्टि केम लुंचन कर्यु;
अने त्यांथी मुनिभावे चाली नीचळ्या. भगवान आदीश्वर
ज्यां अठाणु दिक्षित पुत्रोथी तेमज आर्य--आर्याथी विहार
करता हता नां जवा इच्छा करी; पण मनमां मान आव्युं
के त्यां हुं जइसतो माराथी नाना अठाणु भारने वंदन करवुं
पडथे. माटे त्यां तो जहुं योग्य नहीं. एम मानहृत्तिथी बनमां
ते एकाग्र थपाने रता. हजरे हजरे बार मान पड गया. पहा-
तयथी कादा हाटवानो मारी थड गड; ते मुका हाट जेवा
देन्वावा लाग्या; पंच उदासुः माननें अकर नेना अकर
पथी स्वस्थो नहाना त्यामज ते मन छ न पडता हाट अने
मंदरीए अ. व न तेम उदासुः करुं; अकर व न तेम उदासुः करुं
हार्थ परथी उतगी. पनाथी ता बहु हाटयुं पनाथी ता वदनी

થી ઘાટુવલ વિચારમાં પડ્યા. વિચારતાં વિચારતાં તેને માન થયું કે સત્ય છે—હું માનરૂપી મદોન્મત્ત હાથીપરથી હજુ ક્યાં ઉતર્યો છું ? હવે પથી ઉતરવું એજ મંગલકારક છે; એમ વિચારી તેણે વંદન કરવાને માટે પગલું મૂક્યું કે તે અનુપમ દિવ્ય કૈવલ્ય કમળાને પામ્યા.

ધાંચનાર, જુઓ માન એ કેવી દુરિત વસ્તુ છે !!

શિક્ષાપાઠ ૧૮ ચારગતિ.

સંસારવનમાં શુભાશુભ જીવ સાતાવેદનીય, અમાતાવેદનીય વેદતો કર્મનાં ફલ ભોગવવા આ ચારગતિમાં મમ્યા કરે છે; તો એ ચારગતિ સ્વચીત જાણથી જોઈએ.

૧ નર્કગતિ—મહારંભ, મદીરાપાન, માંસ ભક્ષણ, ઇત્યાદિક તીવ્ર હિંસાના કરનાર જીવો અઘોર નર્કમાં પડે છે. ત્યાં લેશ પણ શાંતા, વિશ્રામ કે સુખ નથી. મહા અંધકાર વ્યાપ્ત છે. અંગછેદન સહન કરવું પડે છે. આગમાં ઘસવું પડે છે અને છરપ-લાની ધાર જેવું જલ્લ પીવું પડે છે. અનંત દુઃસ્વથી કરીને ક્યાં માર્ગાભૂતે સાંકડ, અશાંતા અને બિલ્લબિલાટ સહન કરવા પડે છે. આવા જે દુઃખને કેવલજ્ઞાનીઓ પણ કહી શકતા નથી. અહોહો !! તે દુઃસ્વ અનંતિવાર આ આત્માએ ભોગવ્યાં છે.

૨ તિર્યચગતિ—છલ, જૂઠા પ્રપચ ઇત્યાદિક કરીને જીવ સિંહ, વાઘ, હાથી, મૃગ, માર, ખેમ, વઝલ ઇત્યાદિક તિર્યચના શરીર ધારણ કરે છે. તે તિર્યચગતિના મૂલ, તમ્બ, તાપ, વધ વંધન, તાદન, ખારવહન ઇત્યાદિના દુઃખને મહન કરે છે,

૩ મનુષ્યગતિ—સ્વાય, અસ્વાય, વિપે વિવેકરહિતછે; લ-
જ્ઞાહીન, માતા પુત્રી સાથે કામ ગમન કરવામાં જેને પાપાપા-
પનું ભાન નથી; નિરંતર માંસમહ્ત્તણ, ચોરી, પરસ્ત્રીગમન વગેરે
મહા પાતક કર્યા કરેછે. एतो જાણે અનાર્યદેશનાં અનાર્ય મનુ-
ષ્ય છે. આર્યદેશમાં પણ જ્ઞત્રિ, બ્રાહ્મણ, વૈશ્ય પ્રમુખ મતિહીન,
દોરોદ્રિ, અદ્વાન અને રોગથી પીડિત મનુષ્યોછે. માન, અપમાન
ફાલાદિ અનેક પ્રકારનાં દુઃખ તેઓ ભોગવી રહ્યાં છે.

૯ દેવગતિ—પરસ્પર વેર, ક્ષેર, કલેશ, શોક, મત્સર, કામ,
મદ, છુપા આદિથી દેવતાઓ પણ આયુષ્ય વ્યતિત કરી
રહાછે; ૯ દેવગતિ. એમ ચારગતિ સામાન્યરુપે કહી. આ ચારે
ગતિમાં મનુષ્યગતિ સૌથી શ્રેષ્ઠ અને દુલ્લભ છે, આત્માનું પરમ-
હિત મોક્ષ ૯ દેવગતિ પમાય છે; ૯ મનુષ્યગતિમાં પણ કેટલાક
દુઃખ અને આત્મસાધનમાં અંતરાયો છે.

૯ક તરુણ સુકુમારને રોમે રોમે લાલચોળ સુયા યૌવવાધી
જે અસદ્ય વેદના ઉપજેછે: તે કરતાં આઠગુણી વેદના ગર્ભસ્થા-
નમાં જીવ ઉપારે રહેછે ત્યારે પામેછે. લગભગ નવમહીના મઠ,
મૂત્ર, લોહી, પરુ આદિમાં અહોરાત્ર મુર્છાગત સ્થિતિમાં વેદના
ભોગવી ભોગવીને જન્મ પામે છે. ગર્ભસ્થાનની વેદનાથી અનંત
ગુણી વેદના જન્મમયે ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યાર પછી વાઙ્માવસ્થા
પમાય છે. મટ્તમ્ત્ર ધટ્ટ અને નમ્રાવસ્થામાં અગમમજથી રક્ષણી
રહાને તે વાઙ્માવસ્થા પર્ગ થાય: અને યુવાવસ્થા આવે. ધન
ઉપાર્જન કરવા માટે નાના પ્રકારના પાપના પહોં પડેછે. ડયા-
થી ઉત્પન્ન થયેછે ત્યાં ૯ટ્ટે વિષય વિકારમાં ઘટિ જાયછે.

ઉન્માદ, આલસ, અભિમાન, નિંદ્રાદ્રષ્ટિ સંયોગ વિયોગ એમ ઘટમાલમાં યુવાવય ચાલી જાયછે ત્યાં વૃદ્ધાવસ્થા આવે છે. શરીર કંપેછે, મુઠ્ઠે લાલ શરે છે. ત્વચાપર કરોચલી પઢી જાયછે. મુંઘવું સાંખઝવું અને દેસવું એ શક્તિયો કેવલ મંદ પડ જાયછે. કેશ ધવલ થઈ સરવા મંદેછે; ચાલવાની આય રહેતી નથી. હાથમાં લાકડી લઈ લઢયડીયાં સ્નાતાં ચાલવું પડે છે. કાંતો જીવન પર્યંત સ્વાદે પડ્યાં રહેવું પડે છે. શ્વાસ, સ્ત્રાંસી રિત્યાદિક રોગ આવીને વલગે છે. અને યોદા કાલમાં કાલ આવીને કોઢીઓ કરી જાય છે. આ દેહમાંથી જીવ ચાલી નીકળેછે. કાયા હતી નહીં થઈ જાયછે. મરણ સમયે પણ કેટલી વધી વેદનાછે ! ચતુર્ગતિનાં દુઃસ્થમાં જે પન્નુવ્યદેદ શ્રેષ્ઠ તેમાં પણ કેટલાં વધાં દુઃસ્થ રહ્યાં છે ! તેમ છતાં ઉપર જનાવ્યા પ્રમાણે અનુક્રમે કાલ આવેડે એમ પણ નથી ગમે તે વચન તે આવીને લઈ જાયછે. માટેજ વિચક્ષણ પુરુષો પ્રમાદ વિના આત્મકલ્યાણને આરાધે છે.

—૧૦૧—

શિક્ષાપાઠ ૧૯ સંસારને ચાર ઉપમાભાગ ૧.

સંસારને મહા નત્વજ્ઞાનીઓ એક સમુદ્રની ઉપમા પણ આપે છે. સંસારરુપી સમુદ્ર અનંત અને અપારડે. અહો લોકો ! એનો પાર પામવા પુરુષાર્થનો ઉપયોગ કરો ! ઉપયોગ કરો !! આમ એમનાં સ્થલે સ્થલે વચનોછે. સંસારને સમુદ્રની ઉપમા છાજતી પણ છે. સમુદ્રમાં જેમ મોજાંની ઊંઝી ઉઠડ્યા કરેછે તેમ સંસારમાં વિવિધરુપી અનેક મોજાંનાં ઉઠડેછે. જઠનો ઉપરથી જેમ

સપાટ દેસ્વાવ છે તેમ સંસારપણ સરઝ દેસ્વાવ દેછે. સમુદ્ર જેમ વ્યાંક વહુ હંદો છે, અને વ્યાંક ભમરીઓ સ્વરાવેછે તેમ સંસાર કામ વિષય પ્રપંચાદિકમાં વહુ હંદોછે. તે મોહરૂપી ભમરીઓ સ્વરાવે છે. થોડું જઝ હતાં સમુદ્રમાં જેમ ડભા રહેવાથી કાદવમાં ગુચી જડણ છીણ તેમ સંસારના લેશ પ્રમંગમાં તે તુષ્ણારૂપી કાદવમાં ઘુંચવી દેછે. સમુદ્ર જેમ નાના પ્રકારના સ્વરાવા અને તોફાનથી નાવ કે વહાણને જોત્તમ પહોંચાડે છે. તેમ સ્ત્રીયોરૂપી સ્વરાવા અને કામરૂપી તોફાનથી સંસાર આત્માને જોત્તમ પહોંચાડે છે. સમુદ્ર જેમ અગાધ જલથી શીતલ દેસ્વાતો હતાં વહવાનઝ નામના અગ્નિનો તેમાં વાસ છે તેમ સંસારમાં માયારૂપી અગ્નિ વઝ્યાજ કરેછે. સમુદ્ર જેમ ચોમાસામાં વધારે જઝ પામીને હંદો હતરેછે તેમ પાપરૂપી જઝ પામીને સંસાર હંદો હતરે છે, ઘટલે મજબુત પાયા કરતો જાય છે.

૨ સંસારને વીંજી ઉપમા અગ્નિની હાજે છે. અગ્નિથી કરીને જેમ મહાતાપની ઉત્પત્તિ છે. એમ સંસારથી પણ ત્રિવિધ તાપની ઉત્પત્તિ છે. અગ્નિથી વઢેલો જીવ જેમ મહા વિલવિલાટ કરેછે. તેમ સંસારથી વઢેલો જીવ અનંતદુઃસ્વરૂપ નર્કથી અસહ્ય વિલવિલાટ કરેછે. અગ્નિ જેમ સર્વ વસ્તુનો ભક્ષ કરી જાયછે, તેમ સંસારના મુશ્વમાં પહેલાંનો તે ભક્ષ કરી જાયછે. અગ્નિમાં જેમ જેમ ઘી અને ઇંધન હોમાય છે તેમ તેમ ને વૃદ્ધિ પામે છે, તેવીજ રીતે સંસારરૂપ અગ્નિમાં ત્રીજ મોહિનીરૂપ ઘી અને વિષયરૂપ ઇંધન હોમાનાં તે વૃદ્ધિ પામે છે.

૩ સંસારને ત્રીજી ઉપમા અંધકારના હાજે છે અંધકાર-

રમાં જેમ સીંદરી, સર્પનું ખાન કરાવે છે તેમ સંસાર સત્યને અસત્યરૂપ બતાવે છે; અંધકારમાં જેમ પ્રાણીઓ આમ તેમ મટકી વિપત્તિ ભોગવે છે તેમ સંસારમાં બેમાન થઈને અનંત આત્માઓ ચતુર્ગતિમાં આમ તેમ મટકે છે. અંધકારમાં જેમ કાચ અને હીરાનું જ્ઞાન થતું નથી તેમ સંસારરૂપી અંધકારમાં વિવેક અધિવેકનું જ્ઞાન થતું નથી. જેમ અંધકારમાં પ્રાણીઓ છતી આંસે અંધ થતી જાય છે તેમ છતી શક્તિથી સંસારમાં તેઓ મોહાંધ થતી જાય છે અંધકારમાં જેમ ઘુબડાં ઇત્યાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે તેમ સંસારમાં લોભ, માયાદિકનો ઉપદ્રવ વધે છે. એમ અનેક ભેદે જોતાં સંસાર તે અંધકારરૂપ જણાય છે.

શિક્ષાપાઠ ૨૦ સંસારને ચાર ઉપમા ભાગ ૨.

૪ સંસારને ચોથી ઉપમા શકટચક્રની પટલે ગાઢાંના પૈઠાંની છાજે છે ચાલતાં, શકટચક્ર જેમ ફરતું રહે છે તેમ સંસારમાં પ્રવેશ કરતાં તે ફરતાં રહે રહે છે શકટચક્ર જેમ ધરી વિના ચાલી શકતું નથી તેમ સંસાર મિથ્યાત્વરૂપી ધરી વિના ચાલી શકતો નથી. શકટચક્ર જેમ આરાવડે કરીને રાખ્યું છે તેમ સંસાર શંકા પ્રમાદાદિક આરાથી ટક્યો છે. એમ અનેક પ્રકારથી શકટચક્રની ઉપમા પણ સંસારને લાગી શકે છે.

એવી રીતે સંસારને જટલી અરોપમા આપો પટલી પોઠી છે. મુખ્યપણે એ ચાર ઉપમા આપણે જાણી હવે એમાંથી તત્ત્વ લેવું યોગ્ય છે.

૧ સાગર જેમ મજબૂત નાવ અને માદિતગાર નાવિકથી તરીને પાર પમાય છે તેમ સદ્ધર્મરૂપી નાવ અને સદ્ગુરુરૂપી નાવિકથી સંસારસાગર પાર પામી શકાય છે. સાગરમાં જેમ ઢાઢા પુરુષોનું નિર્વિઘ્ન રસ્તો શોધો કાઢ્યો હોય છે તેમ જિ-
નેશ્વર ભગવાને તત્ત્વજ્ઞાનરૂપ નિર્વિઘ્ન ઉત્તમ રાહ બતાવ્યો છે.

૨ અગ્નિ જેમ સર્વને ભક્ષ કરી જાય છે, પરંતુ પાણીથી બુ-
ધાઈ જાય છે તેમ વૈરાગ્યજલ્થી સંસારઅગ્નિ બુધ્ધી શકાય છે.

૩ અંધકારમાં જેમ દીવો લઈ જવાથી પ્રકાશ થતાં, જોઈ શકાય છે; તેમ તત્ત્વજ્ઞાન રૂપી નિર્ઘુજ દીવો સંસારરૂપી અંધકારમાં પ્રકાશ કરી સત્ય વસ્તુ બતાવે છે.

૪ શકટચક્ર જેમ વઢવિના ચાલી શકતું નથી તેમ સં-
સારચક્ર રાગ, દ્વેષવિના ચાલી શકતું નથી.

અમ એ સંસારદરદનું નિવારણ હપમાવઢે અનુપાનાદિ પ્રતિ-
કાર સાથે કહ્યું. તે આત્મહિતાંપણ નિરંતર મનન કરવું; અને
વીજાને યોધવું.

શિક્ષાપાઠ ૨૧ વાર ભાવના.

વૈરાગ્યની, અને તેવા આત્મહિતેનિષિ વિપયોની સુદ્રઢતા યથા
માટે વાર ભાવના ચિત્તવચાનું તન્વજ્ઞાનીઓ કહેછે.

૧ શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી કુટુંબ પગિવાગાદિક મર્ત્ત વિનાશી
છે; જીવનો મૂઢ ધર્મ અવિનાશી છે; અમ ચિત્તવચું તે પહેલી
અનિત્યભાવના.

૨ સંસારમા મરણ સમયે જીવને શરણ રાખનાર કોઈ

નથી, માત્ર એક શુભ ધર્મનું ન શરણ સત્ય છે; એમ ચિંતવવું તે ધોળી અશરણ ભાવના.

૩ આ આત્માએ સંસારસમુદ્રમાં પર્યટન કરતાં કરતાં સર્વ ભવ કીધા છે, એ સંસારજંજીરથી હું ક્યારે છુટીશ ? એ સંસાર મારો નથી, હું મોક્ષમયિ છું; એમ ચિંતવવું તે ત્રીજી સંસાર ભાવના.

૪ આ મારો આત્મા એકલો છે; તે એકલો આગ્યો છે, એકલો જશે; પોતાનાં કરેલાં કર્મ એકલો મોગવશે એમ ચિંતવવું તે ચોથી એકત્વભાવના.

૫ આ સંસારમાં કોઈ કોઈનું નથી એમ ચિંતવવું તે પાંચમી અન્યત્વભાવના.

૬ આ શરીર અપવિત્ર છે, મલમુત્રની સાળ છે, રોગ જરણે રહેવાનું ધામ છે, એ શરીરથી હું ન્યારો છું એમ ચિંતવવું તે છઠી અશુચિભાવના.

૭ રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ રૂપાદિક સર્વ આશ્રવ છે એમ ચિંતવવું તે સાતમી આશ્રવભાવના.

૮ જ્ઞાન, ધ્યાનમાં જીવ પ્રવર્તમાન થઈને નવાં કર્મ બાંધે નહીં એવી ચિંતવના કરવી તે આઠમી સમ્બરભાવના.

૯ જ્ઞાનવહિત ક્રિયા કરવી તે નિર્જરાનું કારણ છે એમ ચિંતવવું તે નવમી નિર્જરાભાવના.

૧૦ ભોક્તૃસ્વરૂપનું ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, વિનાશસ્વરૂપ વિચારવું તે દશમી ભોક્તૃસ્વરૂપભાવના.

૧૧ સંસારમાં ભમતા આત્માને સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ માત્ર થવી સુલભ છે; જો સમ્યક્જ્ઞાન પામ્યો તો, સર્વ

વિગતિ પરિણામરૂપ થઈ પામશે હુલ્લભ છે. એવી ચિંતવના તે અગ્યાત્રી સોષહુલ્લભભાવના.

૧૨. ધર્મેના ઉપદેશક તથા શુદ્ધ જાગૃતના સોષક એવા ગુરુ અને એવું શ્રવણ મચ્છું-હુલ્લભ છે એવી ચિંતવના તે ચાત્રી ધર્મે હુલ્લભભાવના.

આ ચાર ભાવનાઓ વનનપૂર્વક નિરંતર વિચારવાથી મનુષ્યો ઇષ્ટન પદને પામ્યા છે-ગમેછે-અને પામશે.

—૦૫૦૬૦—

શિક્ષાપાઠ ૨૨ કામદેવ શ્રાવક.

મહાશ્વર ભગવાનના મનુષ્યના દ્વારકાદેવને વિનમ્ર ભાવથી ધારણ કરનાર, વિવેકી અને નિર્ગેયવચનાનુરક્ત કામદેવ નામના એક શ્રાવક તેઓના શિષ્ય હતા. સુધર્મા સમાનાંકે એક વેદા કામદેવની ધર્મેશ્વરજ્ઞાની મહેતા કરી. એવામાં ત્યાં એક તુષ્ઠ બુદ્ધિવાન દેવ વેદો હતો તેને એવી સુદ્રઢાનો અરિશત્ત ચતાવ્યો અને કહ્યુંકે જ્યાંદેથી પરિપદ પડ્યા ન હોય ત્યાં-સુધી વચાય સદનગીન અને ધર્મદ્રઢ જણાય. આ મારી વાત હું અને વચારી આગીને સત્ત કરી દેલાઈ. ધર્મદ્રઢ કામદેવ તે વેદા કાપોત્તર્ગનાં નીન હતા. દેવશર મયમ દાર્યાનું રુપ વૈક્રિય કર્યું; અને પછી કામદેવને સુવ મુશા તોપન તે અવજ રણ. એકે મુશઢ તેવું અંગ કરીને કાઢાવગીનો કરી પડેને મયંકર પુંકાર કર્યો. તોય કામદેવ કાપોત્તર્ગથી તેજ વચ્યા નહીં; પછી અચ્છુવલ્લ્ય કરના નાશનનો તેજ ધારણ કરીને અનેક મજાગના પરિપદ કર્યો. તોપન કામદેવ કાપોત્તર્ગથી વચ્યા નહીં. નિહ વગેગેના અનેક મયંકર ત્ય કર્યો તોપન કાપોત્તર્ગના તેજ હાનવ કામદેવ અ.ગ. નહીં. એમ ગચિના

ધારે વહોર દેવનાં કર્યાં કર્યું; પણ તે પોતાની ધારણામાં કા-
બ્યો નહીં. વછી તે દેવે અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગવડે જોયું તો કા-
મદેવને મેરુના શિખરની પેરે અહોહ રણા દીડા. કામદેવની
અદ્ભૂત નિશ્ચલતા જાણી તેને વિનયભાવથી પ્રણામ કરી પો-
તાનો દોષ સમાજીને તે દેવતા સ્વસ્થાનકે ગંધો.

કામદેવ આવરુની ધર્મદ્રઢના એવો ઘોષ કરેછે કે મસ્યર્ષ
અને મયનનિજ્ઞામાં પરમ દ્રઢ રહેવું; અને કાયોત્તમર્ગ આદિ જેમ
જને તેમ એકાગ્ર ચિન્મયા અને સુદ્રઢનાથી નિર્દોષ કરવાં. પઢ-
વિચલ્લ માવયા કાયોત્તમર્ગાદિ શ્રદ્ધા દોષયુક્ત થાયછે. પાર્થ જેવા
દ્રઢપ્પલામ માટે ધર્મજ્ઞાન્ય કાઢનારથી ધર્મમાં દ્રઢતા જ્ઞાપી રહી
શકે ! અને રહી શકેતો કેવી રહે ! એ વિચારતાં રંદ થાયછે.

—૧૦:—

શિક્ષાપાઠ ૨૩ સત્ય.

મામાન્ય કથનમાં પણ કહેણાયછે કે મય એ આ જગત્તું
ધારણ છ. પ્રથમા મન્યને પ્રાચારે આ જગત્તું રચીછે. એ કથન-
માંથી એવી શિક્ષા મટેછે કે ધર્મ, નીતિ, રાજ, અને વ્યવહાર
એ મન્યવરે પ્રવર્તન કરી રયા છ અને એ ચારે નહોય તો જ-
ગત્તું હવ કેવું વચકર હોય ' એ માટે મન્ય એ જગત્તું
ધારણ છ એમ કહવ એ જડ પ્રતિજ્ઞાઓનું તત્ત્વ ક નહીં માનસ
જેવું નથા

શ્રુતિજ્ઞાન એક : એવું પ્રમન્ય શાસ્ત્ર કેટલું દુર્લભાયક
વપુ હતું તે સમજાવવા માટે એક પ્રકાર કરીશું.

શ્રુતિજ્ઞાન, નાસ્તિક અને વદન એ રંગ એક મુદ્દા સામેથી વિ-

या भणना होता. पर्वत अध्यापकनो पुत्र हतो; अध्यापके काळ कर्यो. एयी पर्वत तेनी मा महीत वसुराजाना दरवारमा आवी रहो हतो. एक रात्रे तेनी मा पासो घेठी छे; अने पर्वत तथा नारद शास्त्राभ्यास करेछे. एमां एक वचन पर्वत एवुं बोल्यो के 'अजादोतव्यं.' त्यारे नारदे पूछ्युं अज ते शुं पर्वत ? पर्वते क्युं, 'अज' ते 'बोकडो.' नारद बोल्यो, आपणे व्रणे जण तारा पिता कने भणना होता त्यारे तारा पिताए तो 'अज' ने व्रण पर्यनी 'व्रीहि' कहीछे; अने तुं अबळें शा माटे कहेछे? एम परस्पर वचनविवाद बध्यो. त्यारे पर्वते क्युं, आपणने वसुराजा कहे ते गरुं. ए वाननी नारदे हा कही; अने जीतें तेने माटे अमुक गरन करी. पर्वतनी मा जे पासो घेठी होती तेणे आ सांभळ्युं. 'अज' एटले 'व्रीहि' एम तेने पण याद हतुं; गरनमां पोतानो पुत्र दारणे एवा भयथी पर्वतनी मा रात्रे राजा पासो गइ अने पूछ्युं, राजा, 'अज' एटले शुं? वसुराजाए मंत्रे-धपूर्वक क्युं. 'अज' एटले 'व्रीहि.' त्यारे पर्वतनी माए राजाने क्युं माग पुत्रथी 'बोकडो' कहेवायो छे माटे, तेनो पक्ष कर्बो पटरो; नमने पृथवा माटे तेआ आवरो. वसुराजा बोल्यो: हुं असत्य केम कहूं? मागथी ए दर्न गहे नई. पर्वतनी माए कहे. पण जो तमे माग पवनो पत्र नई वरो तो नमने हुं ह-त्या अर्पण राजा विचारना परी गयो के मन्त्र ह करीने हुं मजिमव सितामन. न अज्ञ वहुं छडे. लोहममटाउन न्याय आप छडे. लोह पण एम न पत्र के राजा मन्त्र गने करीने सितामनव अनागत वेमेजे हव केम क-वुं जा पवननो पक्ष

ન કરું તો પ્રાક્ષણી મરેછે; એ વહી મારા ગુરુની સ્ત્રી છે. ન
 જાણતાં ઉંચકે રાજાએ પ્રાક્ષણીને કર્ણુ તમે મને જાઓ; હું પ-
 ર્વતનો પણ કરીશ. આશો નિશ્ચય કરાવીને પર્વતની મા યેર
 આવી. પ્રધાને નારદ, પર્વત અને તેની મા વિવાદ કરતાં રાજા
 પામે આઢ્યો. રાજા અજાણ થઈ પૂછવા લાગ્યો, શું છે પર્વત ?
 પર્વતે કર્ણુ, રાજાધિરાજ ! મન તે શું ? ને કહ્યો, રાજાએ નાર-
 દને પુછ્યું, તમે શું કહો છો ? નારદે કર્ણુ, ‘અન’ તે પ્રણ વર્ણની
 ‘ગ્રીહી’ તમને વર્ણ મથી માંધરતું ? વસુરાજા પોન્થો, ‘મન’
 એટલે ‘ગ્રીહી’ પણ ‘ગ્રાહી’ નહીં. નેજ વેળા દેવતાએ મિદામ-
 નથી ઉઠાડી દેડો નાલ્યો; વસુ કાઝડરિણામ પામી મરકે ગયો.

મા ઉપરથી મામાન્થ મનુષ્યોએ મત્ય, તેમજ રાજાએ ગ્યા-
 વમાં અગ્નિજ્ઞાન અને સમ્ય વસ્ત્રે ગૃહણ કરવાયોગ્ય છે એ મુખ્ય
 શોષ મરેછે.

ત્રે પાંચ મહાવૃક્ષ મગવાને પ્રણીત કર્યા છે; તેમાંનાં પ્રથમ
 મહાવૃક્ષની રજાને માટે વાહીનાં ચાર વૃક્ષ વાદરે છે; અને
 તેમાં વન વહેલી વાદ ને મત્ય મહાવૃક્ષ છે. એ મત્યના અનેક
 મેદ મિદાંતથી શ્રુત કરવા અવગત છે.

—❧—

શિશ્રાપાઠ ૨૨ સત્સંગ.

મન્મંગ એ મન મુખનુ ઘટ છે; મન્મંગનો જ્ઞાન મર્યો કે તેના
 પ્રનાવરત વાહિત મિદિ વાહન વદો છે; મન તેજા પરિષ પવાને
 માટે મન્મંગ થતુ વાહન છે; મન્મંગની વૃદ્ધ મરી ત્રે જ્ઞાન
 દેહે તે કુમગત વૃદ્ધ કાંટયાવિ વર્ષે વન જ્ઞાન ન દર્શન.

कतां अधोगतिमय महा पापो करावेछे, तेमज आत्माने म-
लिन करे छे. सत्संगनो सामान्य अर्थ एटलोछे के उत्तमनो
सहवाम. ज्यां सारी हवा नयी आवती त्यां रोगनी दृष्टि
याय छे; तेम ज्यां सत्संग नयी त्यां आत्मरोग वधे छे. दुर्ग-
धयी कंटाळीने जेम नाके वस्त्र आहुं दइए छीए तेम कुसंगयी
सहवास बंध करवानुं अवश्यनुं छे; संसार ए पण एक प्र-
कारनो संग छे; अने ते अनंत कुसंगरूप तेमज दुःखदायक
होवायी त्यागवा योग्य छे. गमे ते जातनो सहवास होय
परंतु जेवहे आत्मसिद्धि नयी ते सत्संग नयी. आत्माने
सत्य रंग चढावे ते सत्संग. मोक्षनो मार्ग बतावे ते मैत्रि. उ-
त्तम शास्त्रमां निरंतर एकाग्र रहेवुं ते पण सत्संग छे; सत्पुरु-
षोनो समागम ए पण सत्संग छे. मलिन वस्त्रने जेम साबु तथा
जळ स्वच्छ करेछे तेम शास्त्रबोध अने सत्पुरुषोनो समागम,
आत्मानी मलिनता टाळीने शुद्धता आपेछे. जेनायी हमेशनो प-
रिचय रही राग, रंग, गान, नान, अने स्वादिष्ट भोजन सेवातां होय
ते तमने गमे तेना प्रिय होय तोपण निश्चय मानजो के ते स-
त्संग नयी, पण कुसंग छे. सत्संगयी प्रश्न थयेनु एक वचन
अमूल्य लाभ आपे छे. नन्वज्ञानो भोए मूल्य बोध एवो कर्यो
छे के सर्व संग परित्याग करी. अंतरमा रहेला सर्व विकारयी
पण विरक्त रही एकांतनुं सेवन करी. तेमां सत्संगनी स्तुति
आवी जाय छे. केवळ एकान तेनो ध्यानमा रहेवु के योगा-
भ्यासमां रहेवु ए छे. परंतु समस्वभाविनो समागम जेमायी
एकज प्रकारनी वचननानो प्रवाह नीकछे छे ते, भावे एकज

રૂપ હોવાથી ઘણા માણસો છતાં અને પરસ્પરનો સહયોગ છતાં તે એકાંતરૂપજ છે; અને તેથી એકાંત માત્ર સંતસમાગમમાં રહી છે. કદાચ કોઈ એમ વિચારશે કે વિષયમંદહ મળે છે ત્યાં સમભાવ સારણીવૃત્તિ હોવાથી એકાંત કાં ન કહેવી? તેનું સમાધાન તત્કાલ છે કે નેમો એક સ્વભાવિ હોતા નથી. તેમાં પરસ્પર સ્વર્થ ધુક્ષિ અને પા-
યાનું અનુપંચાન હોય છે; અને ડયા એ વે કારણથી સમાગમ છે તે એક સ્વભાવિ કે નિર્દોષ હોતા નથી. નિર્દોષ અને સમસ્વભાવિ સ-
માગમ તો પરસ્પરથી શાંત ધર્મીશ્વરોનાં છે; તેમજ પરમધ્યાનમ-
શાસ્ત્ર અભ્યાસથી પુરુષનો પણ કેટલેક અંશે છે. ડયા સ્વાર્થ અને માયા કવટજ છે ત્યાં સમસ્વભાવતા નથી; અને તે સર્વમંત્ર પણ નથી. સર્વમંત્રથી જે મુગ્ધ અને આનંદમત્ત છે તે અતિ સ્તુતિપાત્ર છે. ડયા શાસ્ત્રોનાં મુદ્ગ પ્રશ્નો ધ્યાય, ડયા ઉત્તમ જ્ઞાન ધ્યાનની મુકયા ધ્યાય, ડયા મધુકુશોનાં ચમ્પિયર વિવાર સંધાય, ડયા તત્ત્વજ્ઞાનના નંગની ભદ્રિયો સૂટ, ડયા મરઠ સ્વમાયથી મિ-
હાંત વિદ્યાર ચર્ચાય, ડયા માત્રજન્ય કથનર પુદ્ગલ વિરેણન ધાય; એવો સર્વમંત્ર ન મદા દુઢ્ધ છે. કોઈ વખત કહે કે સર્વમંત્ર મંદહમાં કોઈ માયાવિ નાંદ હોય? તો તેનું સમાધાન આ છે: ડયા માયા અને સ્વાર્થ હોય છે ત્યાં સર્વમંત્ર હોતા નથી. રા-
જદંમની સમાના કાગ દેવાવે કટાવે ન કટાય તો પ્રાણ્ય રાતે કટાશે, ધાન મદા ના પુવમટાવ કટાવે પણ ન પ્ર-
કાશમા જાય નહ. તમજ માય 'રદ' મ-મમદા દાપ નાને મું રહે' ત્યાં રદ મદના રાત ના દાય નહ. ર પરી ત્યાં જડ તે વિશ્વાવે હતા દાય ના નહ. રદ નહ. રમ નહ. તો

ધૈર્જીવાર તેનું આગમન હોય નહીં; જેમ પૃથ્વીપર તરાય નહીં,
 તેમ મત્સંગથી દુઘાય નહીં; આવી મત્સંગમાં ચમત્કૃતિ છે. નિ-
 રંતર એવા નિર્દોષ સમાગમમાં માયા લટકે આવે પણ કોણ ?
 કોઈજ દુર્ભાગી; અને તે પણ અસંભવિત છે.

सत्संग ए आत्मानं परम दिव्यकारि औपय छे.

—:—

शिक्षापाठ २५ परिग्रहने संकोचवो.

જે પ્રાણીને પરિગ્રહની મર્યાદા નથી, તે પ્રાણી સુઘ્વી નથી; તેને જે મળ્યું તે ઓછું છે. કારણ જેટલું જાય તેટલાંયી વિશેષ પ્રાપ્ત કરવા તેની इच्छा થાય છે. પરિગ્રહની શ્રવણતામાં જે કંઈ મળ્યું હોય તેનું સુખ તો ખોમવાનું નથી પરંતુ હોય તે પણ વચ્ચે જાય છે. પરિગ્રહથી નિરંતર ચઢચઢ પરિણામ અને પાપભાવના રહે છે; અકસ્માત્ પોંગથી પણ પાપભાવનામાં આ-
શુભ્ય પૂર્ણ થાય તો વધુ એ અધોગતિનું કારણ થઈ પડે. કેવલ પરિગ્રહ તો મુનિશ્વરો ત્યાગી શકે; પણ ગૃહસ્થો અને અમુક્ મર્યાદા કરી શકે. મર્યાદા થવાથી ઉપરાંત પરિગ્રહની ઉત્તતિ નથી; અને પણ કરીને વિશેષ ભાવના પણ વધુ થઈ નથી; અને બધી જે મળ્યું છે તેમાં સંતોષ ગમવાની દૃષ્ટિ પડે છે; પણ સુખમાં લાલ જાય છે. કોઈ જાને ત્યાગી આદિકમાં કેઈએ વિવિધતા રહી છે કે જેમ જેમ ત્યાગ થઈ જાય તેમ તેમ નો-
ખની હિલ્લ પણ જાય છે; અને મર્યાદા કેવલ જાણે છે. અને તેની પ્રવૃત્તિ ત્યાગ પણ પરિગ્રહના પાપમાં અને સુખમાં હોય તેમ જાય છે. અને પરિગ્રહના પાપમાં અને સુખમાં હોય તેમ જાય છે.

ને મદદ દોષ દે એવો એનો સ્વભાવ છે. એ માટે થઈને આત્મહિ-
તેપિણ જેમ વને તેમ તેનો ત્યાગ કરી મર્યાદાપૂર્વક વર્તન કરવું.

શિક્ષાપાઠ ૨૬ તત્ત્વ સમજવું.

શાસ્ત્રોનાં શાસ્ત્રો મુખ પાઠે હોય એવા પુરુષો ઘણા મળી
શકે; પરંતુ જેણે થોડાં વચનોપર મૌઢ અને વિવેકપૂર્વક વિચાર
કરી શાસ્ત્ર જેટલું જ્ઞાન હૃદયગત કર્યું હોય તેવા મળવા દુર્લભ
છે. તત્ત્વને પહોંચી જવું એ કંઈ નાની વાત નથી. કૂદીને દરિ-
યો ઓલંગી જવો છે.

અર્થ એટલે લક્ષ્મી, અર્થ એટલે તત્ત્વ અને અર્થ એટલે શબ્દનું
વૌજું નામ. આવા અર્થશબ્દના ઘણા અર્થ થાય છે. પણ અર્થ
એટલે તત્ત્વ એ વિષયપર અહીં આગલ કહેવાનું છે. જેઓ નિગ્રંથ-
પ્રવચનમાં આવેલાં પવિત્ર વચનો મુખપાઠે કરે છે; તે તેઓનાં
ઉત્સાહવલ્લે સત્ફલ ઉપાર્જન કરે છે; પરંતુ જો તેનો મર્મ પામ્યો
હોય તો એથી એ સુખ, આનંદ, વિવેક અને પરિણામે મહદ્ભૂત-
ફલ પામે છે. અમળપુરુષ મુંદર અક્ષર અને તાળેલા મિથ્યા લી-
ટા એ વેના ભેદને જેટલું જાણે છે તેટલુંજ મુખપાઠી અન્ય ગ્રંથ
વિચાર અને નિગ્રંથપ્રવચનને ભેદ રૂપ માને છે. કારણ તેણે અર્થ
પૂર્વક નિગ્રંથ વચનામૃતો ધાર્યા નથી; તેમ તે પણ તથાતે તત્ત્વવિ-
ચાર કર્યા નથી. જોકે તત્ત્વવિચાર કરવામાં સમય વૃદ્ધિપ્રમાણ
જાંડળ લીધે; તોડણ વંદ વિચાર કરી શકે; પરંતુ પામી નથી
તોડણ પાળીથી પલટે તેમજ જે વચનામૃતો મુખપાઠે કર્યા હોય

તે અર્થ મારિત હોય તો ઘટ્ટુ ઉપયોગી થઈ પડે; નહીંતો પોપટના-
 જે રામ નામ. પોપટને કોઈ પરિચયે રામનામ કહેતા શીતલંગે;
 પરંતુ પોપટની ઘણા જાણે કે રામ તે દાદમ કે દ્રાક્ષ. સામા-
 ન્યાર્થે સમજ્યા વગર એવું થાયછે. કચ્છી વેંડયોનું દ્રશ્યન એક
 કંદરાયછે તે કંઈક દામ્યયુક્તછે વર્ક; પરંતુ એમાંથી ઉત્તમ શિક્ષા
 મળી શકે તેમ છે; છટ્લે અટી કઠી જડે છડે. કચ્છનાં કોઈ
 ગામમાં શ્રાવણધર્મે પાઠના રાયશી, દેવશી અને શ્વેતશી એમ
 ત્રણ નામ ધારી ઓશવાલ રહેતા હતા. નિયમિત રીતે તેઓ મં-
 ઘ્યાકાઠે, અને પરોઢિયે પ્રતિક્રમણ કરતા હતા. પરોઢિયે રાય-
 શી અને મંઘ્યાકાઠે દેવશી પ્રતિક્રમણ કરાવતા હતા. રાત્રિ મં-
 વશી પ્રતિક્રમણ રાયશી કરાવતાં; અને મંવંધે 'રાયશી પરિક્ર-
 મણુઢાયમિ' એમ તેને ઘોળારનું પદનું; તેમજ 'દેવશીને દેવશી
 પરિક્રમણુઢાયમિ' એમ મંવંધે હોવાથી ઘોળારનું પદનું યોગાનુ-
 યોગે ઘગાના આશ્રયથી એક દિવસ મંઘ્યાકાઠે શ્વેતશીને ઘોળા-
 વવા જેમાયો શ્વેતશીએ ક્યા 'દેવશી પરિક્રમણુ ઢાયમિ' એમ
 આચ્છુ છ્યા 'શ્વેતશી પરિક્રમણુ ઢાયમિ' એ વારયો ઘગારી શી-
 ધાં! એ માંમટી વગા દામ્યવ્રત્ત વગા અને વૃણ્યું પ્રામદાં ?
 શ્વેતશી ઘોળ્યો વટી પ્રામ તે કેમ ? છ્યાં ઉત્તર મચ્ચો કે 'શ્વે-
 તશી પરિક્રમણુ ઢાયમિ' એમ તેમે કેમ ઘોળ્યોછો ? શ્વેતશીએ
 કહ્યું જુ મરીવ છડે વટલ માન નામ અચ્છુ મારી વાયશી નકાર
 મર વટા. વગ મચ્ચના અને દેવશી માટ ના દાદ દેવશી કોઈ
 ઘોળતા વગ નશા જ વગર ફન દેવશી પરિક્રમણુ ઢાયમિ એ
 ને 'દેવશી પરિક્રમણુ ઢાયમિ' એમ કહડુ ના વગર દુ મચ્ચો

પદિક્ષમણું ટાપવિં' એમ કાં ન કહું! એની મદિક્ષતાએ તો વધાને
વિનોદ ઉપજાવ્યો; પછી અર્થની કારણસહિત સમજણ પાડી
પદ્યે સ્તેનશ્રી પોતાનાં મુક્તપાઠી પ્રતિક્રમણથી શરમાયો.

આ તો એક સામાન્ય વાત છે; પરંતુ અર્થની તુલ્ય ન્યારી
છે. તત્ત્વજ્ઞ વેપર વધુ વિચાર કરી શકે. વાકીતો ગોઝ ગઝયોજ
લાગે તેમ નિગ્રંથવચનામૃતો પણ સત્ક્રાન્ત આપે. અહો! પણ
મર્મ પામવાની વાતની તો બલીહારીજ છે!

શિક્ષાપાઠ ૨૭ ચત્તા.

જેમ વિવેક એ ધર્મનું મૂલ્યવત્ છે; તેમ યજ્ઞ એ ધર્મનું ઉપવ-
ત્ત છે. વિવેકથી ધર્મ તત્ત્વ ગ્રહણ કરાય છે; તથા યજ્ઞથી તે
તત્ત્વ શુદ્ધ રાત્રી શકાય છે અને તે પ્રમાણે પ્રવર્તન કરી શકાય છે.
પાંચ મમિવિરુદ્ધ યજ્ઞો તો વધુ શ્રેષ્ઠ છે; પરંતુ ગૃહાશ્રમીયો તે નર્વ
ભાવે પાઠી શકાતી નથી; છતાં જેટલા ભાવાંશે પાઠી શકાય
તેટલા ભાવાંશે પણ અનાવશ્યાનીયો પાઠી શકતા નથી. જિને-
શ્વર ભગવંતે વાંધેલી સ્તુતિ અને સૂક્ત્ય દ્વારા પ્રત્યે ત્યાં વેદરક્ષાની
છે, ત્યાં વધુ ટોપથી પાઠી શકાય છે એ યજ્ઞની સૂચનાને સં-
ધે છે. કતાવલી અને વેગમળી ચાત, વાળો ગઝી મેનો મંત્રાટો
રામવર્ના અપૂર્ણ વિધિ, કાષ્ઠાદિક કથનને વગર જોવેય, જોયે
ઉપયોગ; અનાજમા રહેલા સૂક્ત્ય જેનું ઓની અપૂર્ણ વચન, પૂજા
પ્રામાણ્ય; વગર રહેલા કોથેલા કામ; અસ્વચ્છ ગામલા અમદા,
આંગણામા પાળાને કોઢવું, પડનું ગર્ભી મજવું, વાદળા વગર
ધવધમ્વનો ધાડી, નાંવે મૂકવો એવી પેતાન આ સંજ્ઞા છે.

મરણતા, અગરદ, અનારોગ્યતા इत्यादिक કઠ રૂપ થાય છે; અને ગરબોરૂપી દુઃખદાપિ મહાપાપનાં કારણ પણ થઈ પડે છે, એ યાદે થઈને કહેતાનો બોધ ને ચાલવામાં, ચેમવામાં, ઉઠવામાં, જમવામાં અને ધીજા હોંક મહારમાં ચત્રાનો ઉપયોગ કરવો. એથી દ્રઢને અને ધાંચે વધે પ્રકારે લાભ છે. ચાલ ધીધી અને ધીંજા રાખી ધર સ્વચ્છ રાખવી, પાણી વિધિ સહિત ગ-
લ્લારી, કાઢાદિક ઇંધન મંચેરીને નાંખવી એ કેંઈ આપણને અગરદ પડતું કામ નથી; તેમતેમા વિશેષ ચલ્લન જતો નથી. એા નિયમો લાગ્યજ કરી દીજા પછી પાલસા મુઝહેલ નથી. એથી વિચારા અર્થલયાન નિયમગામી ધંત્રીમાં વને છે.

મંચેદ કામ ચનાપૂરકજ કરવું એ વિવેદી ધ્યાનનું કર્મજ છે.

— . —

શિક્ષાપાઠ ૨૮ ગરિભોજન.

અર્થિવાદિક પંચમહાવ્રત જેવું ધર્મધર્મે રાત્રિભોજન લ્યાગ હુજ કર્યું છે. રાત્રિમાં જે ચાર વ્રહ્મના આરાધનું ને પ્રમથ-
કય છે. તે જાનિનો આદારનો રંગ હોયછે ને જાનિનાં તમ-
કદાચ નાવનાં મોઢ ને આદારનાં ઉગ્રજ થાય છે. રાત્રિભોજ-
નનાં જ વિશાલ રંગ મલક હોય જાય છે. રાત્રિ જમનાર્થે
મંચેદને કાદ મંચે મઝાવવાં જરૂર છે, એક મંચેદનો ધીવર
મહેદાં નિયમગામી મંચેદ મઝાવવાં જરૂર છે. એક મંચેદનો
મંચેદ કાદ મઝાવવાં જરૂર છે. એક મંચેદનો મંચેદ કાદ
મઝાવવાં જરૂર છે. એક મંચેદનો મંચેદ કાદ મઝાવવાં જરૂર છે.

અને મચ્છરાદિક મૂક્ષ જંતુનો પણ ભય રહેછે; વસતે એ, કુટુંબાદિકને ભયંકર રોગનું કારણ પણ થઈ પડે છે.

રાત્રિભોજનનો પુરાણાદિક મતમાં પણ સામાન્ય આચારને ત્રાતર ત્યાગ કર્યો છે છતાં તેઓમાં પરંપરાની રુઢીએ કરીને રાત્રિભોજન પેઠી ગયું છે. પણ એ નિષેધકતોછેજ.

શરીરની અંદર જે પ્રકારનાં કમલ છે. તે મૂર્ચના અસ્તથી સંકોચ પામી જાયછે; યથી કરીને રાત્રિભોજનમાં મૂક્ષ જીવ ભક્ષણરૂપ અદિત ધાયછે; જે મહા રોગનું કારણછે. એવો કેટલેક સ્થલે આયુર્વેદનો પણ મતછે.

સત્પુરુષો તો દિવસ જે ઘઢી રહે ત્યારે વાલુ કરે; અને જે ઘઢી દીવસ ચઢ્યાં પહેલાં ગમે તે જાતનો આહાર કરે નહીં. રાત્રિભોજનને માટે વિશેષ વિચાર મુનિસમાગમથી કે શાસ્ત્રથી જાણવો. એ સંબંધી વહુ મૂક્ષ ભેદો જાણવા અવશ્યનાછે.

ચારે પ્રકારના અહાર રાત્રિને વિષે ત્યાગવાથી મહદ્ફલ છે. આ જિન વચન છે.

શિક્ષાપાઠ ૨૯ સર્વ જીવની રક્ષા ભાગ ૧

દયા જેવો એકે ધર્મ નથી. દયા એજ ધર્મનું સ્વરૂપછે. જ્યાં દયા નથી ત્યાં ધર્મ નથી. જગતિતરુમાં એવા અનર્થકારક ધર્મ મતો પડ્યાછે કે જેઓ એમ કહેછે કે જીવને હણતાં લેશ પાપ થતું નથી; વહુ તો મનુષ્ય દેહની રક્ષા કરો. તેમ એ ધર્મમતવાલા શત્રુની. મદાંધ છે અને દયાનું લેશ સ્વરૂપ પણ જાણતા નથી. એઓ જો પોતાનું હૃદયપટ પ્રકાશમાં મૂકીને વિચારે તો

અવશ્ય તેમને જણાશે કે એક સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ જંતુને હળવામાં પણ મહા પાપ છે. જેવો મને મારો આત્મા મિય છે તેવો તેને પણ તેનો આત્મા મિય છે. હું મારા લેશ વ્યસન સ્વાતર કે સામ સ્વાતર એવા અસંખ્યાતા જીવોને વેપદક હણું છું. એ મને કેટલું વધું અનંત દુઃખનું કારણ થઈ પડશે ? તેઓમાં બુદ્ધિનું શી મૂલ્ય પણ નહીં હોવાથી તેઓ આવો સાત્ત્વિક વિચાર કરી શકતા નથી. પાપમાં ને પાપમાં નિશ્ચયિન મગ્ન છે. વેદ, અને વૈષ્ણવાદિ પંથોમાં પણ સૂક્ષ્મ દયા સંબંધી કંઈ વિચાર જોવામાં આવતો નથી. તો પણ એઓ કેવળ દયાને નહીં સમજનાર કરતાં ઘણા ઉત્તમ છે. સ્થૂળ જીવોની રક્ષામાં એ ઠીક સમજ્યા છે; પરંતુ એ સમજ્યા કરતાં આપણે કેવા ભાગ્યશાળી કે જ્યાં એક પૂષ્પમાં સ્વદી દૂધાપ ત્યાં પાપ છે એ સ્વરંતર સમજ્યા અને યજ્ઞયાગાદિક હિંસાથી તો કેવળ વિરક્ત રહ્યા છીએ ! બનતા પ્રયત્નથી જીવ વચાવીએ છીએ, વઢી ચાહિને જીવ હળવાની આપણી લેશ રૂચા નથી. અનંતકાય અભક્ષથી વધુ કરી આપણે વિરક્ત જ છીએ. આ કાળે એ સમજો પૂન્યપ્રતાપ સિદ્ધાર્થ મૂલાલના પુત્ર મહાવીરનાં કહેલાં પરમતત્ત્વવોધના યોગવજ્રથી વધ્યો છે. મનુષ્યો રીદિ પામે છે, સુંદર સ્ત્રી પામે છે, આજ્ઞાકિત પુત્ર પામે છે, વહોળો કુટુંબપરિવાર પામે છે; માનપ્રતિષ્ઠા તેમજ અધિકાર પામે છે. અને તે પામવાં કંઈ દુઃખ નથી; પરંતુ સ્વરં ધર્મતત્ત્વ કે તેની શ્રદ્ધા કે તેનો યોદો અંશ પણ પામવો મહા દુઃખ છે. એ રીદિ રત્યાદિક અવિરેકથી પાપનું કારણ થઈ અનંત દુઃખમાં લઈ જાય છે; પરંતુ આ યોદી શ્રદ્ધાભાવના પણ ઉત્તમ

पट्टिए पट्टोचाढेछे. आम दयानुं सत्तरिणाम छे, आपणे धर्मत-
त्वयुक्त हृदयां जन्म पान्या छीए तो हवे जेम बने तेम विमल
दयामय वर्चनमां आवहुं. बारंवार लक्ष्मां राखहुं के सर्व जी-
वनी रक्षा करवी. दीजाने पण एवोज युक्तिनयुक्तियां बोध
आपवो. सर्व जीवनी रक्षा करवा माटे एक बोधदायक उच्चम
युक्ति बुद्धिशास्त्री अभयकुमार करी इती ते आववा पाठमां हुं
कहुं छहं; एमज तत्वबोधने माटे यौक्तिकन्याययी अनार्य जेवा
धर्मनववादीओने शिक्षा आपवानो बखत मळे तो आपणे
केवा भाग्यशास्त्री !

शिक्षापाठ २० सर्व जीवनी रक्षा भाग २.

मगध देशनी राजगृही नगरीनो अघिराजा श्रेणिक एक
बखते सभा भरीने बेटो हतो. मत्संगोपाव बातचिदना मत्संगनां
मांसलुब्ध सामंतो हता ते बोल्या के हमणां मांसनी विशेष
सस्त्राई छे. आ बात अभयकुमार सांनजी. ए उपरयी ए हिं-
सक सामंतोने बोध देवानो तेने निश्चय कयो. सांजे सभा
विलज्जन थई अने राजा अंतःपुरमां गया.त्यार पछी कर्त्तव्य माटे
जेणे जेणे मांसनी बात उच्चारि इती तेने तेने घेर अभयकुमार
गया. जेने घेर जाय त्यां सन्कार कर्पा पछी तेओ पृष्ठवा ला-
ग्या के आपनुं पणिश्रम लई अमार घेर केम पवानुं धरुं छे ?
अभयकुमार कयुं, महाराजा श्रेणिकने अहम्भु मत्संग
उत्पन्न थयोछे वैद्य भेडा कन्वार्थी तेने कयुं के होमन अनु-
प्यना काटनानुं नवा टाकम न नांम होय तो आ गोन नद.

તમે રાજાના પ્રિયમાન્ય છો માટે તમારે ત્યાં ૯ માંસ લેવા આવ્યો છું. પ્રત્યેક સામંતે વિચાર્યું કે કાઝનારું માંસ હું મુશાવિના, સી રીતે આપી શકું? એથી અમયકુમારને પૂછ્યું મહારાજ, એ તો કેમ થઈ શકે? એમ કહી પછી અમયકુમારને કેટલુંક દ્રવ્ય પોતાની ઘાત રાજા આગઝનહીં પ્રસિદ્ધ કરવા તે પ્રત્યેક સામંત આપતા ગયા અને તે અમયકુમાર લેતા ગયા. એમ સઘળા સામંતોને ઘેર અમયકુમાર ફરી આવ્યા. સઘળા માંસ ન આપી શક્યા, અને આમ તેમણે પોતાની ઘાત છુપાવવા દ્રવ્ય આપ્યું. પછી બીજે દિવસે જ્યારે સભા ભેઠી થઈ ત્યારે સઘળા સામંતો પોતાને આસને આવીને બેઠા. રાજા પણ સિંહાસનપર વિરાજ્યા હતા. સામંતો આવી આવીને ગઈ કાલનું કુશળ પૂછવા લાગ્યા. રાજા એ વાતથી વિસ્મિત થયા. અમયકુમાર ભળી જોયું પટલે અમયકુમાર બોલ્યા. મહારાજ કાલે આપના સામંતો સભામાં બોલ્યા હતા કે હમણાં માંસ સસ્તું મળે છે. જેથી હું તેઓને ત્યાં લેવા ગયો હતો, ત્યારે સઘળાએ મને ઘડુ દ્રવ્ય આપ્યું; પરંતુ કાઝનારું સવા પૈસામાર માંસ ન આપ્યું. ત્યારે ૯ માંસ સસ્તુ કે મોંઘું? ઘણા સામંતો સાંમઢી શરમથી નીચું જોઈ રહ્યા. કોઈથી કંઈ ઘોલી શકાયું નહીં. પછી અમયકુમારે કહ્યું, આ કંઈ મેં તમને દુઃસ્વ આપવા કર્યું નથી; પરંતુ ઘોષ આપવા કર્યું છે. આપણને આપણા શરીરનું માંસ આપવું પડેતો અનંતભય થાય છે, કારણ આપણા દેહની આપણને પ્રિયતા છે, તેમ જો જીવનું તે માંસ હશે તેનો પણ જીવ તેને વહાલો હશે. જેમ આપણે અમૂલ્ય વસ્તુઓ આપીને પણ પોતાનો દેહ વચાવીએ છીએ તેમ ને વિચારાં પામર

પ્રાણીઓને પણ જોઈએ. આપણે સમજણવાળાં, ચોક્કસ ચાલતાં પ્રાણી છાએ. તે બિચારાં અવાચક અને નિરાશાર પ્રાણી છે. તેમને મોતરૂપ દુઃખ આપીએ એ કેવું પાપનું મદજ્જ કારણ છે. આપણે આ ચચન નિરંતર લક્ષ્યાં રાખવું કે સર્વ પ્રાણીને પોતાનો જીવ સદાલો છે; અને સર્વ જીવનો રક્ષા કરવી એ જેવો એકે ધર્મ નથી. અમરદુમારના માપણથી ધેણિક મહારાજા મંત્રોપાયા. સમગ્ર સામંતો પણ સોય પામ્યા. મેઓએ તે દિવસથી માંસ શાવાની પ્રતિજ્ઞા કરી, કારણ એક મો તે અમર છે; અને કોઈ જીવ રૂણાવા વિના ને આવવું નથી એ ધોટો અધર્મ છે; માટે અમર પ્રધાનનું કયન સાંભટીને તેઓએ અમરદાનનાં લક્ષ આપ્યું.

અમરદાન આત્માના પરમસુખનું કારણ છે.

શિક્ષાપાઠ ૩૧ પ્રત્યાખ્યાન.

વરદાણ નામનો રુદ્ધ કારંશામ સનાત સાંમજ્ઞાનાં આ-ચારો છે. એનો મૂળ રુદ્ધ પ્રત્યાખ્યાન છે; અને તે અદુરત વસ્તુ ખર્ચો વિષ ન કાચું એવા જે રુદ્ધ મનથી રેતુરૂંચ નિયમ કારણે મેને સદાજે સદાગત છે. પ્રત્યાખ્યાન કારણનો રેતુ મહા હલન અને મૂલ્ય છે. પ્રત્યાખ્યાન નથી કરવાથી મેને તે વસ્તુ ન પામી કે ન ખોળી મોલન મેલી મોલવડું નથી. વાચન કે મનરહે કરીને રૂણાનું રૂણન વડું નથી. મારે આપણે મોલન ન કરના જોઈએ; એટલે મેની જો પ્રત્યાખ્યાનને નિયમ ન કર્યો જોઈએ તે જલ ન કાર્યે; વાચન આપણે રૂણા મારે મો

જેમ ઘરનું ચારણું ઘઘાઈ હોય અને શ્વાનાદિક જનાવર કે મનુષ્ય ચાલ્યું આવે તેમ ઇચ્છાનાં દ્વાર સુઝ્યાં હોય તો તેમાં કર્મ પ્રવેશ કરે છે. ઇટલે કે ઇ મળી આપણા વિચાર છૂટથી જાય છે; તે કર્મ વંધનનું કારણ છે, અને જો પ્રત્યાહ્યાન હોય તો પછી ઇ મળી દ્રષ્ટિ કરવાની ઇચ્છા યતી નથી. જેમ આપણે જાણીએ છીએ કે વાંસાનો મધ્ય ભાગ આપણાથી જોડ શકાતો નથી, માટે ઇ મળી આપણે દ્રષ્ટિ પળ કરતા નથી; તેમ પ્રત્યાહ્યાન કરવાથી આપણે અમુક વસ્તુ સ્વાય કે ભોગવાય તેમ નથી ઇટલે ઇ મળી આપણું લક્ષ સ્વાભાવિક જનું નથી, એ કર્મ આવવાને આદો કોટ થઈ પડે છે. પ્રત્યાહ્યાન કર્યા પછી વિસ્મૃતિ વગેરે કારણથી કોઈ દોષ આવી જાય તો તેનાં પ્રાયશ્ચિત્ત નિવારણ પણ મહાત્માઓએ કર્યાં છે.

પ્રત્યાહ્યાનથી એક ધીજો પણ મોટો લાભ છે; તે એકે અમુક વસ્તુઓમાંજ આપણો લક્ષ રહે છે, શાકી વધી વસ્તુઓનો ત્યાગ થઈ જાય છે; જે જે વસ્તુ ત્યાગ કરી છે તે તે સર્થથી પછી વિશેષ વિચાર, ગ્રાહ્યું, મૂકવું કે એવી કંઈ ઉપાધિ રહેતી નથી. એવડે મન ઘટ્ટુ વઢોલતાને પામી નિયમરૂપી સદકમાં ચાલ્યું જાય છે અથ્થ જો લગામમાં આવી જાય છે, તો પછી ગમે તેવો પ્રવલ્લ છતાં તેને ધોરેલે રસ્તે જેમ લઈ જવાય છે તેમ મન એ નિયમરૂપી લગામમાં આવવાથી પછી ગમે તે શુભ રાહમાં લઈ જવાય છે; અને તેમાં ચારંચાર પર્યટન કરાવવાથી તે એકાગ્ર, વિચારશીલ અને વિવેકી થાય છે. મનનો આનંદ શાન્તિને પણ નિરોગી કરે છે. વહી અમર્ય, અનંતકાય, પગ્નિવાદિક નિયમ કર્યાથી

પણ શરીર નિરોગી રહી શકે છે. માદક પદાર્થો મનને બચ્ચે રાખે દોરેછે, પણ મત્સ્યાસ્થાનથી મન ત્યાં જતાં બચ્ચેછે; ધર્મી તે વિમુક્ત થાય છે.

મત્સ્યાસ્થાન એ કેવી ઉચ્ચ નિયમ પાલ્લવાની પ્રતિજ્ઞા છે તે આ ઉપરથી તમે સમજ્યા હશે. વિશેષ સદ્ગુણ મુક્તિથી અને શાસ્ત્રાવલોકનથી સમજવા હું ઘોષ કરું છું.

શિક્ષાપાઠ ૩૨ વિનયવદે તત્ત્વની સિદ્ધિ છે.

રાજગૃહી નગરનાં રાજ્યાસનપર જ્યારે શ્રેષ્ઠિક રાજા વિ-
રાજમાન હતા, ત્યારે તે નગરોનાં એક ચંદાલ રહેતો હતો. એક
વસ્ત્રવે એ ચંદાલની સ્ત્રીને ગર્ભ રાખ્યો, ત્યારે તેને કેરી લાવવાની
ઇચ્છા હતી. તેણે તે લાવી આપવા ચંદાલને કહ્યું. ચંદાલે
કહ્યું, આ કેરીનો વસ્ત્ર નથી, પટલે મારો ઉપાય નથી. નહીં
તો હું ગમે તેટલે ડુંચે હોય ત્યાંથી મારી વિધાનાં વચ્ચે કરીને
લાવી તારી ઇચ્છા સિદ્ધ કરું. ચંદાલનીયે કહ્યું, રાજાની મ-
હારાણીના વાગનાં એક અઘાટિક કેરી દેનાર આવેછે. તેપર
અત્યારે કેરીઓ લાવી રહી હશે, માટે ત્યાં જઈને એ કેરી લાવો.
પોતાની સ્ત્રીની ઇચ્છા પૂરી પાડવા ચંદાલ તે વાગમાં ગયો. શુભ
રતિ આંધા સમીપ જઈ મંત્ર મળીને તેને નમાવ્યો; અને કેરી લીધી.
વીજા મંત્રવદે કરીને તેને હતો એમ કરી દીધો. પછી તે ઘેર
આવ્યો અને તેની સ્ત્રીની ઇચ્છા માટે નિરંતર તે ચંદાલ વિધાવચ્ચે
ત્યાંથી કેરી લાવવા લાગ્યો. એક દિવસે ફરતાં ફરતાં માલ્લીની
દ્રષ્ટિ આંધા મળી ગઈ. કેરીઓની ચોરી થયેલી જોઈને તેણે જ-

इने श्रेणिकराजा आगळ नम्रतापूर्वक कर्तुं. श्रेणिकनी आशायी अभयकुमार नामना बुद्धिशाली प्रधाने युक्तिवडे ते चंडाळने शोधी काढ्यो. तेने पोता आगळ तेढावी पूछ्युं, एटलां वधां माणसो घागमां रहेछे छतां तुं केवीं रीति चढीने ए केरी लई गयो के ए बात कळवापां पण न आवी ! चंडाळे कर्तुं, आप मारो अपराध समा करजो. हुं साजुं बोली जउं छउं के मारी पामे एक विद्या छे; तेना योग्यी हुं ए केगींभो लई शक्यो. अभय-कुमारे कर्तुं, माराधी समा न यई शके; परंतु महाराजा श्रेणि-कने ए विद्या तुं आप तो तेमोने एवी विद्या लेवानो अभि-लाप होवाधी तारा उपकारना बदलामां हुं अपराध समा क-राधी शकूं. चंडाळे एम करवानी हा कही. पछी अभयकुमारे चंडाळने श्रेणिकराजा ज्यां सिंहासनपर बेठा इता तां लाधीने सामो उभो राख्यो; अने सघळी बात राजाने कही घतावी. ए बातनी राजाए हा कही. चंडाळे पछी सामा उभा रही थर-थरते पगे श्रेणिकने ते विद्यानो बोध आपवा मांड्यो; पण ते बोध लाग्यो नहीं. झटपथी उभा थई अभयकुमार बोल्या महाराजा ! आपने जो ए विद्या अवश्य शीखवी होय तो सामा आवी उभा रहो; अने एने सिंहासन आपो. राजाए विद्या लेवा खातर एम कर्तुं तो तत्काळ विद्या साध्य यई.

आ बात मात्र बोध लेवाने माटे छे. एक चंडाळनो पण विनय कर्पा वगर श्रेणिक जेवा राजाने विद्या सिद्ध न था, तो तेमांथी तत्व ए ग्रहण करवानुं छे के सद्विद्याने साध्य करवा विनय करवो अवश्यनो छे. आत्मविद्या पाववा निर्भयगुरुनो जो विनय करीए तो केवुं मंगळदायक थाय !

ગરજનો આનંદથી આમ તેમ મંચતા હતા. ધામધુમ મચી રહી હતી. મુદર્શન શેઠના છ દેવ કુમાર જેવા પુત્રો પણ ત્યાં આ-
 ળ્યા હતા. અમયા રાણી કપિલા નામની દાસી સાથે ઠાઠ-
 માઠથી ત્યાં આવી હતી. મુદર્શનના દેવપૂત્રો જેવા છ પુત્રો
 તેના જોવામાં આધ્યા, કપિલાને તેણે પૂછ્યું આવા રમ્ય પુત્રો
 કોના છે ? કપિલાએ મુદર્શન શેઠનું નામ આપ્યું. નામ સાંભ-
 લીને રાણીની છાતીમાં કટાર મોકાઈ; તેને કારી ધા વાગ્યો.
 સપહી ધામધુમ વીતી ગયા પછી માયા કપન ગોઠવીને અમ-
 ણાએ અને તેની દાસીએ મહી રાજાને કહ્યું: તમે માનતા હશે
 કે મારા રાજ્યમાં ન્યાય અને નીતિ વર્તે છે; દુર્જનોથી મારી
 મજા દુઃખી નથી; પરંતુ તે સપહી મિથ્યા છે. અંતઃપુર્ગમાં પણ
 દુર્જનો પ્રવેશ કરે ત્યાં સુધી હજી અંધેર છે ! તો પછી વીજા
 સ્થલ માટે પૂછવું પણ શું ? તમારા નગરના મુદર્શન નામના
 શેઠે મારી કને મોગનું આમંત્રણ કર્યું. નહીં કહેવા યોગ્ય ક-
 થનો મારે સાંભળવાં પડ્યાં; પણ મેં તેનો તિરસ્કાર કર્યો. આથી
 વિશેષ અંધારું કયું કહેવાય ? ઘણા રાજા મૂઝ કાનના કાલા
 હોય છે એ યાત જાણે વહુ માન્ય છે, તેમાં વહી રાંના માયાથી
 મધુરાં વચન શું અસર ન કરે ? તાતા તેલમાં ટાઢાં જલ જે-
 થાં વચનથી રાજા ક્રોધાયમાન થયા મુદર્શનને શૂઢીએ ચઢાવી
 દેવાની તત્કાલ તેણે આજ્ઞા કરી દીધી, અને તે પ્રમાણે સ-
 ઘલું થઈ પણ ગયું માત્ર શૂઢીએ મુદર્શન બેસે પટલી વાર હતી.

ગમે તેમ હો, પણ છાટિના દિવ્ય ખંડારમાં અજરાલું છે,
 સસનો પ્રભાવ ઢાંચો રહેતો નથી. મુદર્શનને શૂઢીએ બેમાર્યો,

के शूली फीटीने तेनुं झळझळतुं सोनानुं सिंहासन ययुं; अने
देव हुंदुंभीना नाद यया; सर्वत्र आनंद व्यापी गयो. सुदर्शननुं
सत्तशीळ विश्वमंडळमां झळकी उठयुं. सत्य शीळनो सदा जय छे.

शीयळ अने सुदर्शननी उत्तम द्रवता ए वने आत्माने
पवित्र श्रेणिए चढावे छे !

शिक्षापाठ ३४ ब्रह्मचर्यविपेसुभाषित. दोहरा.

- निरखीने नवर्यौवना, लेश न विषयनिदान;
गणे काष्टनी पूतळी, ते भगवानसमान. १
- आ सघळा संसारनी, रमणी नायकरूप;
ए त्यागी, त्यागुं बधुं, केवळ शोकस्वरूप. २
- एक विषयने जीततां, जीत्यो सौ संसार;
नृपति जीततां जीतिये, दळ, पुरने अधिकार. ३
- विषयरूप अंकुरयी, टळे ज्ञानने ध्यान;
लेश मदींरापानयी, छाके ज्यम अज्ञान. ४
- जे नववाढ विगुद्धयी, धरे शिष्यळ मुखदाइ;
भव तेनो लव पछि रहे, वत्सवचन ए भाइ. ५
- सुंदर शीयळसुरतरु, मन वाणीने देह;
जे नरनारी सेवशे, अनुग्रम फळ ले तेह. ६
- पात्र विना वस्तु न रहे, पात्रे आत्मिकज्ञान;
पात्र यवा सेवा मदा, ब्रह्मचर्य मतिमान. ७

શિક્ષાપાઠ ૩૫ નમસ્કારમંત્ર.

નમો પ્રસિદ્ધાર્ણ,

નમો મિદ્ધાર્ણ;

નમો આચાર્યાર્ણ;

નમો ઉપાધ્યાયાર્ણ;

નમો શોભે સદ્ગુણાદ્યર્ણ.

આ વચિત્ર વાચ્યોને નિર્ણયપ્રાપ્તિના નામકાર (નમસ્કાર) મંત્ર કે પંચપરમેષ્ઠિમંત્ર કહે છે.

અર્થેન મગરંતના ચાર ગુણ, મિદ્ધ મગરંતના પ્રાઠ ગુણ, આચાર્યના છત્રીશ ગુણ, ઉપાધ્યાયના પંચત્રીશ ગુણ, અને સાધુના ગચ્છાત્રીશ ગુણ મળીને એકમી પ્રાઠ ગુણ થયા. અંગુશ્ઠા વિના પાત્રીની ચાર આંગળીઓની ચાર દેવતા થાય છે; અને એથી એ ગુણોનું ચિત્રણ કરવાની યોજના હોવાથી ચારને નવે ગુણતા ૧૦૮ થાય છે. એટલે નવકાર એમ કહેવાથી સાથે એ ગુણવન રત્ન જણાય છે કે જે મહત્ત્વ ! તારાં એ આંગળીનાં દેવતાંથી (નવકાર) મંત્ર નવવાર ગણ.—કાર એટલે કરનાર એમ પણ થાય છે. ચારને નવે ગુણતાં જેટલા થાય એટલા ગુણનો ભરેલો મંત્ર એમ નવકાર મંત્ર તરીકે એનો અર્થ થઈ શકે છે. પંચ પરમેષ્ઠિ એટલે આ સકલ જગત્ના પાંચ વસ્તુઓ પરમોત્કૃષ્ટ છે તે તે કયિ કયિ ?—તો કહી રતાત્રી કે અરિહંત, મિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એને નમસ્કાર કરવાનો જે મંત્ર તેમ પરમેષ્ઠિ મંત્ર; અને પાંચ પરમેષ્ઠિને સાથે નમસ્કાર હોવાથી પંચપરમેષ્ઠિમંત્ર એવો શબ્દ થયો. આ મંત્ર અનાદિમિદ્ધ (અનાદિ) થાય છે.

કારણ પંચપરમેષ્ઠિ અનાદિ મિદ્ધ છે. ઇટ્યે એ પાંચે પાત્રો આ-
વગર નથી મલાહથી અનાદિ છે, અને તેના જગનાર પણ અનાદિ-
મિદ્ધ છે. ઇથી એ જાણ પણ અનાદિમિદ્ધ ઠરે છે.

મ.—એ પંચપરમેષ્ઠિમંત્ર પરિપૂર્ણ જાણવાથી મનુષ્ય ક્ષત્રમ
ગાંધિને પામે છે એમ સત્પુરુષો વહે છે એ માટે તમારું શું મત છે ?

હ.—એ કહેવું ન્યાયપૂર્વક છે. એમ હું માનું છું.

મ.—એને કયાં કાળજીથી ન્યાયપૂર્વક કરી શકાય ?

હ.—હા. એ તમને હું મમજાવુંઃ મનની નિદ્રાતા અર્થે એક
તો મર્ષોક્તમ જગદ્ભ્રમણના મત્સ્ય ગુણનું એ ચિત્તરત્ન છે. તન્વર્થી
જોતાં વલી અર્જનસ્વરૂપ, સિદ્ધસ્વરૂપ, આરાધ્યસ્વરૂપ હતાધ્યાય
સ્વરૂપ અને સાધુસ્વરૂપ એનો વિવેકથી વિચાર કરવાનું પણ એ
મુશ્કરન છે. કારણકે તેઓ પૂજ્યતા યોગ્ય સાર્થી છે ? એમ
વિચારતાં એ ધોનાં સ્વરૂપ, ગુણ ૬૦ માટે વિચાર કરવાની મનુષ્ય-
રસને તો તર્રી અવગ છે. હવે કહો કે એ મંત્ર કેટલો
વત્સાળવાચક છે ?

મહાશય—મનુષ્યો જનસાગરમાંને કોઈનું કારણ કહે છે.
એ આ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ હું પણ જાણ્યું હશે.

અર્થે મનસ્વેત, મિદ્ધ મનસ્વેત, આરાધ્ય, હતાધ્યાય અને
મત્સ્ય એકોત્રો અર્થેતો મધ્યમજ્ઞાન નેતા “અનિશ્ચયતા” એ
માર્ગમુદ્ધ કારણ કોરે છે. જેનું ‘ઓ’ એવું કોઈ મિદ્ધું જ્ઞાન
સાર છે; વહે જાતને એ જ્ઞાન અવગત થઈ ને ‘હિંદુ’ કારણ
જાણ કરે.

શિક્ષાપાઠ ૩૬ અનાનુપૂર્વિ.

૧	૨	૩	૪	૫
૨	૧	૩	૪	૫
૧	૨	૨	૪	૫
૩	૧	૨	૪	૫
૨	૩	૧	૪	૫
૩	૨	૧	૪	૫

પિતા—આની જાતનાં કોણેકથી મરેલું એક નાનું પુસ્તક છે તે તેં જોયું છે ?

પુત્ર—હા પિતાજી.

પિતા—અમારું આઠા અવળા એક મૂલ્યા છે, તેનું કારણ કારણ તારા સમજવામાં છે ?

પુત્ર—નહીં પિતાજી.—મારા સમજવામાં નથી માટે આપ તે કારણ કહો.

પિતા—પુત્ર ! મત્સ્ય છે કે મન એ એક વધુ ધંચલ ચીજ છે; જેને એકાગ્ર કરવું વધુ વધુ વિકટ છે; તે જ્યાં ધુપી એકાગ્ર થતું નથી ત્યાં ધુપી આત્મમલિનતા જતી નથી. પાપના વિચારો ઘટતા નથી. એ એકાગ્રતા માટે ચાર પ્રતિજ્ઞાદિક અનેક મહાન સાધનો મગવાને કહ્યા છે. મનની એકાગ્રતાથી મહા યોગની શ્રેણિયે ચઢવા માટે અને તેને કંટકાક પ્રકારથી નિર્મલ

કરવા માટે સત્પુરુષોએ આ એક સાધનરૂપ કોટ્ટકાવલિ કરી છે. પંચ પરમેષ્ઠિ મંત્રના પાંચ અંક એમાં પહેલા મૂક્યા છે; અને પછી લોમવિલોમસ્વરૂપમાં લક્ષ્યવંધ એના એ પાંચ અંક મૂકીને ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારે કોટ્ટકો કર્યા છે. એમ કરવાનું કારણ પણ મનની એકાગ્રતા થઈને નિર્જરા કરી શકાય, એ છે.

પુત્ર—પિતાજી ! અનુક્રમે લેવાથી એમ ત્યા માટે ન થઈ શકે?

પિતા—લોમવિલોમ હોયતો તે ગોઠવતાં જવું પડે અને નામ સંભારતાં જવું પડે. પાંચનો અંક મૂક્યા પછી વેનો આંકડો આવે કે ‘નમો લોએ સર્વસાદુર્ણ’ પછી-‘નમો અરિહંતાણં’ એ વાક્ય મૂકીને ‘નમો ભિદ્ધાણં’ એ વાક્ય સંભારવું પડે. એમ પુનઃપુનઃ લક્ષ્મીની દ્રઢતા રાક્ષતાં મન એકાગ્રતાએ પહોંચે છે. અનુક્રમવંધ હોયતો તેમ થઈ શકતું નથી; કારણકે વિચાર કરવો પડતો નથી; એ સૂક્ષ્મ વસ્તુમાં મન પરમેષ્ઠિ મંત્રમાંથી નીકળીને સંસારતંત્રની સ્વરૂપમાં જડ પડે છે; અને વસ્તુને ધર્મ કરતાં ધાડ પણ કરી નાણે છે, જેથી સત્પુરુષોએ અનાનુષંગિકની યોજના કરી છે. તે વધુ સુંદર છે અને આત્મશાંતિને આપનારી છે.

શિક્ષાપાઠ ૩૭ સામાયિકવિચાર ભાગ ૧.

આત્મશક્તિનો પ્રકાશ કરનાર, સમ્યગ્ જ્ઞાનદર્શનનો ઉદય કરનાર, શુદ્ધ સમાધિભાવમાં પ્રવેશ કરાવનાર, નિર્જરાનો અમૃત્ય લાભ આપનાર, રાગદ્વેષથી મધ્યમ્ય બુદ્ધિ કરનાર એવું સામાયિક નામનું શિક્ષાવૃત્ત છે. સામાયિક શબ્દની વ્યુત્પત્તિ મમ આય-ઇક એ શબ્દોથી થાય છે. મમ એટલે રાગદ્વેષરહિત મધ્યમ્ય

પરિણામ, આપણે તે સમભાવનાથી ઉત્પન્ન થતો જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ મોક્ષમાર્ગનો લાભ; અને શક્ય કદેતાં માત્ર એમ અર્થ થાયછે. એટલે જેવઢે કરીને મોક્ષના માર્ગનો લાભદાયક માત્ર ઉપજે તે સામાયિક. આર્ત, અને રૌદ્ર એ બે પ્રકારનાં ધ્યાનનો ત્યાગ કરીને; મન, વચન કાયાના પાપમાત્રને રોકીને વિવેકી મનુષ્યો સામાયિક કરેછે.

મનના પુદ્ગલ તરંગી છે. સામાયિકમાં ઉપારે વિશુદ્ધ પરિણામથી રહેવું યોગ્યછે ત્યારે પણ એ મન આકાશ પાનાલના ઘાટ ઘટ્ટા કરેછે. તેમજ ભૂલ, વિસ્મૃતિ, ઇન્દ્રિય, આદિથી વચન-કાયામાં પણ દૂષણ આવવાથી સામાયિકમાં દોષ લાગેછે. મન, વચન અને કાયાના થઈને વચ્ચીશ દોષ ઉત્પન્ન થાયછે. દશ મનના, દશ વચનના અને ચાર કાયાના, એમ વચ્ચીશ દોષ જાણવા અવશ્યના છે. જે જાણવાથી મન સંયમિત રહેવા શકાય.

મનના દશ દોષ કહું છું.

૧ અવિવેકદોષ—સામાયિકનું સ્વરૂપ નહીં જાણવાથી મનમાં એવો વિચાર કરે કે આથી શું ફલ થવાનું હતું ? આથીને કોણ તર્ક દેશે ? એવા નિકરણનું નામ અવિવેકદોષ.

૨ યશોવાંછાદોષ—પોતે સામાયિક કરે છે એમ યોગી મનુષ્યો જાણે તો યશમા કરે એવી ઇચ્છા સામાયિક કરવું તે યશોવાંછા દોષ.

૩ ધનવાંછાદોષ—ધનની ઇચ્છા સામાયિક કરવું તે ધનવાંછા દોષ.

૪ ગર્વદોષ—મને મોટો ધોમ કહેશે અને હું સામાયિક પણ તેવું જ કરું છું ? એવો અધ્યવમાય તે ગર્વદોષ.

५. भयदोष हूँ आनन्दकुण्डलां जन्मो छहें; मने लोको मोटा तरीके मान देते. अने जो नामाधिक नहीं करे तो कहेंगे के आदमी क्रिया पण नहीं करतो; एस निदाना भयभी
हानाधिक करे वे भयदोष.

६ निदानदोष—मामापिका करीने नेनां फळपी धन ही,
हृषादिक. मज्जनानु ईच्छे ते निदानदोष.

७ संतुषोप—मायापित्र नुं कळ हसे के नहीं होप ? एतों
विदना बरे ते संतुषोप.

८ वसापदोप—गानाधिक मोधादिकयी वग्दा रेमी जा-
य निरा एतो मोर, मान, माया, लोभमां हचि धरे ते
वसापदोप.

९. अद्वितीयपदोपपत्तिर्नैव जगत्तन्मासादित्वा दरेवे अद्वितीयपदोप.

१० अरुणसिद्धोप—भूषिभूष जने रमंगदूरे नाना-
विक न बरे मे अरुणसिद्धोप.

शिक्षापाठ ३८ सामायिकविचार भाग २.

कनका कृष्ण जीत कला हिं दलना दल जीत जी ५.

१. सुशोभित, मङ्गलमयिणी, शिवान्तर, अन्तर, अन्तर.

॥ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

1. 441 2. 442 3. 443 4. 444 5. 445 6. 446 7. 447 8. 448 9. 449 10. 450 11. 451 12. 452 13. 453 14. 454 15. 455 16. 456 17. 457 18. 458 19. 459 20. 460 21. 461 22. 462 23. 463 24. 464 25. 465 26. 466 27. 467 28. 468 29. 469 30. 470 31. 471 32. 472 33. 473 34. 474 35. 475 36. 476 37. 477 38. 478 39. 479 40. 480 41. 481 42. 482 43. 483 44. 484 45. 485 46. 486 47. 487 48. 488 49. 489 50. 490 51. 491 52. 492 53. 493 54. 494 55. 495 56. 496 57. 497 58. 498 59. 499 60. 500 61. 501 62. 502 63. 503 64. 504 65. 505 66. 506 67. 507 68. 508 69. 509 70. 510 71. 511 72. 512 73. 513 74. 514 75. 515 76. 516 77. 517 78. 518 79. 519 80. 520 81. 521 82. 522 83. 523 84. 524 85. 525 86. 526 87. 527 88. 528 89. 529 90. 530 91. 531 92. 532 93. 533 94. 534 95. 535 96. 536 97. 537 98. 538 99. 539 100. 540 101. 541 102. 542 103. 543 104. 544 105. 545 106. 546 107. 547 108. 548 109. 549 110. 550 111. 551 112. 552 113. 553 114. 554 115. 555 116. 556 117. 557 118. 558 119. 559 120. 560 121. 561 122. 562 123. 563 124. 564 125. 565 126. 566 127. 567 128. 568 129. 569 130. 570 131. 571 132. 572 133. 573 134. 574 135. 575 136. 576 137. 577 138. 578 139. 579 140. 580 141. 581 142. 582 143. 583 144. 584 145. 585 146. 586 147. 587 148. 588 149. 589 150. 590 151. 591 152. 592 153. 593 154. 594 155. 595 156. 596 157. 597 158. 598 159. 599 160. 600 161. 601 162. 602 163. 603 164. 604 165. 605 166. 606 167. 607 168. 608 169. 609 170. 610 171. 611 172. 612 173. 613 174. 614 175. 615 176. 616 177. 617 178. 618 179. 619 180. 620 181. 621 182. 622 183. 623 184. 624 185. 625 186. 626 187. 627 188. 628 189. 629 190. 630 191. 631 192. 632 193. 633 194. 634 195. 635 196. 636 197. 637 198. 638 199. 639 200. 640 201. 641 202. 642 203. 643 204. 644 205. 645 206. 646 207. 647 208. 648 209. 649 210. 650 211. 651 212. 652 213. 653 214. 654 215. 655 216. 656 217. 657 218. 658 219. 659 220. 660 221. 661 222. 662 223. 663 224. 664 225. 665 226. 666 227. 667 228. 668 229. 669 230. 670 231. 671 232. 672 233. 673 234. 674 235. 675 236. 676 237. 677 238. 678 239. 679 240. 680 241. 681 242. 682 243. 683 244. 684 245. 685 246. 686 247. 687 248. 688 249. 689 250. 690 251. 691 252. 692 253. 693 254. 694 255. 695 256. 696 257. 697 258. 698 259. 699 260. 700 261. 701 262. 702 263. 703 264. 704 265. 705 266. 706 267. 707 268. 708 269. 709 270. 710 271. 711 272. 712 273. 713 274. 714 275. 715 276. 716 277. 717 278. 718 279. 719 280. 720 281. 721 282. 722 283. 723 284. 724 285. 725 286. 726 287. 727 288. 728 289. 729 290. 730 291. 731 292. 732 293. 733 294. 734 295. 735 296. 736 297. 737 298. 738 299. 739 300. 740 301. 741 302. 742 303. 743 304. 744 305. 745 306. 746 307. 747 308. 748 309. 749 310. 750 311. 751 312. 752 313. 753 314. 754 315. 755 316. 756 317. 757 318. 758 319. 759 320. 760 321. 761 322. 762 323. 763 324. 764 325. 765 326. 766 327. 767 328. 768 329. 769 330. 770 331. 771 332. 772 333. 773 334. 774 335. 775 336. 776 337. 777 338. 778 339. 779 340. 780 341. 781 342. 782 343. 783 344. 784 345. 785 346. 786 347. 787 348. 788 349. 789 350. 790 351. 791 352. 792 353. 793 354. 794 355. 795 356. 796 357. 797 358. 798 359. 799 360. 800 361. 801 362. 802 363. 803 364. 804 365. 805 366. 806 367. 807 368. 808 369. 809 370. 810 371. 811 372. 812 373. 813 374. 814 375. 815 376. 816 377. 817 378. 818 379. 819 380. 820 381. 821 382. 822 383. 823 384. 824 385. 825 386. 826 387. 827 388. 828 389. 829 390. 830 391. 831 392. 832 393. 833 394. 834 395. 835 396. 836 397. 837 398. 838 399. 839 400. 840 401. 841 402. 842 403. 843 404. 844 405. 845 406. 846 407. 847 408. 848 409. 849 410. 850 411. 851 412. 852 413. 853 414. 854 415. 855 416. 856 417. 857 418. 858 419. 859 420. 860 421. 861 422. 862 423. 863 424. 864 425. 865 426. 866 427. 867 428. 868 429. 869 430. 870 431. 871 432. 872 433. 873 434. 874 435. 875 436. 876 437. 877 438. 878 439. 879 440. 880 441. 881 442. 883 443. 884 444. 885 445. 886 446. 887 447. 888 448. 889 449. 890 450. 891 451. 892 452. 893 453. 894 454. 895 455. 896 456. 897 457. 898 458. 899 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474.

४ निरपेक्षदोष. सामायिकमां शास्त्रनी दरकार विना वा-
क्य बोले ते निरपेक्षदोष.

५ संक्षेपदोष. सूत्रनापाठ इत्यादिक दुकामां बोली नासे;
पर्यार्थ उधार करे नहीं ते संक्षेपदोष.

६ लेशदोष. कोइयी कंकाश करे ते लेशदोष.

७ विकषादोष. स्त्रियादि चार के सात प्रकारनी विकषा
मांडी बेसे ते विकषादोष.

८ हास्यदोष. सामायिकमां कोइनी हांसी पशकरी करे ते
हास्यदोष.

९ अशुद्धदोष. सामायिकमां मूत्रपाठ न्यूनाधिक अने अ-
शुद्ध बोले ते अशुद्धदोष.

१० मुणमुणदोष. गदबदगोटोपी सामायिकमां मूत्रपाठ
बोले जे पोते पण पूह मांड समजी शके ते मुणमुणदोष.

ए वचनना दश दोष कमा; इहे कायाना बार दोष कहुं छउं.

१ सामायिकमां पगवर पग चढावी बेसे, ते श्री गुरु आदि
प्रत्ये अविनयक्य आसन ते परेछो अयोग्य आसनदोष.

२ चलासन दोष. दगदगते आमने बेमी सामायिक
करे, कवि बारवार ज्यांयी उठयुं पडे तेने आसने बेमे ते
चलासनदोष.

३ चलद्रष्टिदोष. कार्योत्तमर्गमां आंसो चंचळ राखे ए च-
लद्रष्टिदोष.

४ सावयक्रिया दोष. सामायिकमां कंड पाप क्रिया के
तेनी संज्ञा करे ते सावयक्रियादोष.

૫ આલંબનદોષ. મીંતાદિકે ઓઠગિળ દડ વેસે યયી ત્યાં વેઠેલા જંતુનો નાશ યાય કે તેને પીઠા યાય તેમજ પોતાને પ્રમાદની પ્રવૃત્તિ યાય, તે આલંબન દોષ.

૬ આકુંચનપ્રસારણદોષ. હાય પગ સંકોચે, લાંબા કરે એ આદિ તે આકુંચનપ્રસારણદોષ.

૭ આલસદોષ અંગ મરહે; ટચાકા વગાડે એ આદિ તે આલસ દોષ.

૮ મોટનદોષ. આંગળી વગરે વાંકી કરે ટચાકા વગાડે તે મોટનદોષ.

૯ મલદોષ. ઘરદા ઘરદ કરી સામાયિકમાં ચલ કરી મેલ સ્પર્શિરે તે મલદોષ.

૧૦ વિમાસનદોષ. ગઢામાં હાય નાસી વેસે ૧૦ તે વિમાસન દોષ.

૧૧ નિદ્રાદોષ. સામાયિકમાં સંચ આવે તે નિદ્રાદોષ.

૧૨ વસ્ત્રસંકોચન. સામાયિકમાં ટાઢ પ્રમુલ્લની મીતિયી વસ્ત્રીયી શરીર સંકોચે તે.

એ વત્રિશ દૂષણરહિત સામાયિક કરવું. પાંચ અતિચાર ટાલવા.

—::—

શિક્ષાપાઠ ૩૯ સામાયિકવિચાર ભાગ ૩.

પ્રકાગ્રતા અને સાવધાની વિના એ વત્રીશ દોષમાંના અમુક દોષ પણ આવી જાય છે. વિજ્ઞાનવેત્તાઓએ સામાયિકનું જ્યન્ય પ્રમાણ જે યડીનું વાંધું છે. એ હવે સાવધાની પૂર્વક કરવાર્યા

પરમશાંતિ આપે છે. કેટલાકનો એ બે ઘડીનો કાલ, જ્યારે જ-
તો નથી ત્યારે તેઓ વધુ કંટાળે છે. સામાયિકમાં નવરાશ લઈને
ધેમરાથી કાલ જાય પણ વ્યાધી? આધુનિક કાળમાં માવધા-
નીથી સામાયિક કરનારા વહુજ યોદા છે. માત્રિકમણ સામા-
યિકની માથે કરવાનું હોય છે ત્યારે તો વલ્લન જવો સુગમ પડે
છે. જો કે એવા પામરો માત્રિકમણ સહા પૂર્વક કરી શકના નથી
તોપણ કેવળ નવરાશ કરતાં એમાં જરૂર કંઈક ફેર પડે છે.
સામાયિક પણ પુરું જોખોને આવડતું નથી તેઓ વિચાર સામા-
યિકમાં પછી વધુ મુંઝાય છે. કેટલાક ભારે કપિયો એ અવ-
સરમાં વ્યવહારના પ્રવચો પણ ઘડી રાલે છે. આથી સામાયિક
વધુ દોષિત થાય છે.

વિવિધપૂર્વક સામાયિક ન થાય એ વહુજોદ્ધારક અને ક-
ર્મની વાહુસ્થિત છે. સાઠ ઘડીના અઠોરાય વ્યર્થ ધાર્યા જાય છે
અમંસ્યાના દિવસથી મરેલી અનંતા કાલચક્ર સ્થિતિ કરતાં
પણ જે માર્થક ન થયું તે બેઘડીના વિશુદ્ધ સામાયિકથી થાય
છે. સહાપૂર્વક સામાયિક થવા માટે તેમાં મદેશ કર્યા પછી ચાર
છોગમ્મથી ચારે છોગમ્મનો કાયોત્તમર્ગ કરી ચિત્તની કંઈક
સ્થિતિ આણવી પછી મુક્ષાટ કે વ્રતમ ગ્રંથનું મનન કરવું, નૈ-
શામ્યનાં વ્રતમ કાવ્યો વાંચનાં, વાહુટનું અધ્યયન કરેલું સ્મરણ
કરી જતું, મનન અધ્યામ થાય તો કર્યો કોઈને શાસ્ત્રાધારથી
બોધ આપવો; એ સામાયિકની કાઠ સ્થિતિ કરવો. મુનિગ-
જનો જો મમાગમ હોય તો આગવરાગી માવટથી અને તે મનન
કરવો; તેમ ન હાય અને શાસ્ત્ર વર્ણવ્ય ન હોય તો રિપક્ષગ

અભ્યાસી પાસેથી વૈરાગ્યવોધક કયન થવન કરવું; કિંવા કંઈ અભ્યાસ કરવો. એ સમઝી યોગવાઈ ન હોય તો કેટલોક ભાગ લક્ષ્યપૂર્વક કાવોત્સર્ગમાં રોકવો; અને કેટલોક ભાગ મહાપુરુષોનાં ચરિત્રત્યામાં ઉપયોગપૂર્વક રોકવો; પરંતુ જેમ વને તેમ વિવેકથી અને ઉત્સાહથી સામાયિકીકાલ વ્યવિત કરવો. કંઈ સાહિત્ય ન હોય તો પંચ પરમેષ્ઠિમંત્રનો જાપન ઉત્સાહપૂર્વક કરવો. પણ વ્યર્થ કાલ કાઢી નામ્તવો નહોં. ધીરજથી, શાંતિથી અને ચઢાથી સામાયિક કરવું. જેમ વને તેમ સામાયિકમાં શાસ્ત્રપરિચય વધારવો.

સાઠચડીના અહોરાત્રિમાંથી વેચઢી અવશ્ય વચાવો સામાયિકતા સદ્ભાવથી કરવું.

શિક્ષાપાઠ ૪૦ પ્રતિક્રમણવિચાર.

પ્રતિક્રમણ એટલે પાહું ફરવું—ફરીથી જોઈ જવું એમ એનો અર્થ થઈ શકેછે. માત્રની અપેક્ષાએ જે દિવસે જે વસ્તુએ પ્રતિક્રમણ કરવાનું થાય; તે વસ્તુની અગાઉ અથવા તે દિવસે જે જે દોષ યથા હોય તે એક પછી એક અંતરાત્મની જોઈ જવા અને તેનો પશ્ચાત્તાપ કરી તે દોષથી પાહું વઢવું તેનું નામ પ્રતિક્રમણ કહેવાય.

હવેમ હુનિયો અને માવિક થાવકો સંધ્યાકાલે અને રાત્રિના પાઠઝના મગનાં દિવસે અને રાત્રે એમ અનુક્રમે થયેલા દોષના પશ્ચાત્તાપ કરે છે કે તેની સમાપના ઇચ્છેછે; એનું નામ અહીં આગલ પ્રતિક્રમણ છે. એ પ્રતિક્રમણ આપે પણ અવશ્ય કરવું. કારણ કે આ આત્મા મન, વચન અને કાપાના યોગથી

અનંક પ્રકારનાં કર્મ થાય છે. પ્રતિક્રમણ મૂલમાં એનું દોષન ક-
રેલું છે; મેધી દિવસ રાત્રમાં થયેલાં પાપના વધાતાપ તે વરે
યો શકે છે. શુદ્ધભાવ થશે કરી વધાતાપ કરવાથી લેણ પાપ
પનાં પરલોકપ્રમય અને અનુકંપા મૂટે છે; આત્મા કોમલ પાવ છે.
સ્થાવરા યોગ્ય વસ્તુનો વિવેક આવતો જાય છે. ધનવત્સાલીષ
અઘાન ખાદિ એ એ દોષ વિસ્મરણ થયા હોય તેના વધાતાપ
વળ થઈ શકે છે. મામ એ નિર્જરા કરવાનું વ્રતમ સાધન છે.

એનું આવશ્યક એવું પણ નામ છે. આવશ્યક એટલે અવશ્ય
કરીને કરવા યોગ્ય; એ સત્ય છે. તે થશે આત્માની મમિનતા
જાહે છે, માટે અવશ્ય કરવા યોગ્યજ છે.

માયંદ્રાજ એ પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તેનું નામ 'દેવ-
સીતપરિહમણ એટલે દિવસમંત્રથી પાપનો વધાતાપ; અને
રાત્રિના પાછલા યાગમાં પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવે છે તે 'રાત્ર-
પરિહમણ' કહેવાય છે. દેવમીષ અને રાત્ર એ માહત્ત
માનાના થઈ છે. વધવાદીષ કરવાનું પ્રતિક્રમણ તે વાંતિક
અને મંત્રમ્મે કરવાનું તે મંત્રમગિક કહેવાય છે. સામુદયોદ
યોગનાથી થાયેલો એ મૃદર નિયમ છે.

કેટલાક મામાન્ય શુદ્ધિપાનો એમ કરે છે કે દિવસ અને
રાત્રીનું મવારે વાગથિવચ્ચ પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય તો કંઈ જોડું
નથી, પરંતુ એ કરેલું પ્રમાણિક નથી. રાત્રિવે પ્રહમ્યાત્ મધુક
કાગ્ન ખાદી વરે કે કાટ્યર્ય વાત્ર પાવ નો દિવસ સર્વથી
વધ થઈ જાય

પ્રતિક્રમણમૂલની યોગના: વદ મુદર છે. જનાં મુદરમ વદ

ઉત્તમ છે. જેમ બને તેમ પ્રતિક્રમણ ધીરજથી, સમજાય એવી માયાથી, શાંતિથી, મનની એકાગ્રતાથી અને યત્નાપૂર્વક કરવું.

શિક્ષાપાઠ ૪૧ મીંઘારીનો ઁદ મારગ ૧.

ઁક પામર મીંઘારી જંગલમાં મટકતો હતો. ત્યાં તેને મૂંઘ લાગી. ઁટલે તે ઁચારો લડયડીઆં ઁતો ઁતો ઁક નગરમાં ઁક સામાન્ય મનુષ્યને ઁર પહોંચ્યો; ત્યાં જડને તેને ઁનેક પ્રકારની આર્જાની કરી; તેના કાલાલાયી કરુણા પામીને તે ઁદસ્યની ઁીઁ તેને ઁરમાંથી જમતાં ઁધેલું મિષ્ટાન્ આળી આપ્યું. મોજન મઢઁધાધી મીંઘારી ઁદુ આનંદ પામતો પામતો નગરની ઁહાર આવ્યો, આવીને ઁક ઁાદ તઢે ઁઠાં; ત્યાં જરા સ્ઁઁ કરીને ઁક ઁાજુઁ અતિ જૂનો ઁયેલો પોતાનો જઢનો ઁઢો મૂંઘ્યો. ઁક ઁાજુઁ પોતાની પાટીતુટી મલિન મોદઢી મૂંઘી ઁને ઁક ઁાજુઁ પોતે તે મોજન લડને ઁઠો. રાજી રાજી ઁતાં ઁળે તે મોજન ઁાડને પુરું કર્યું. પઢી ઁોશિકે ઁક પથ્થર મૂંઘીને તે સુતો. મોજનના મઁધથી જરાઁારમાં તેની આંઁો મિંઁાડ મઁ. નિંદ્રાઁશ ઁયો ઁટલે તેને ઁક સ્ઁમુ આવ્યું. પોતે જાળે મહા રાજરીઢિને પામ્યોઢે; સુંદર ઁઁઁામૂપળ ઁારળ કર્યાઢે; ઁેશ આઁામાં પોતાનો ઁિજયનો ઢંકો ઁાગી ગયોઢે; સમીપમાં તેની આઁા અઁલંઁન કરઁા અનુઁરો ઁમા ઁડ રઁા ઢે; આજુઁાજુ ઢઢીઁારો ઁમા ઁમા પોકારેઢે; ઁક રમાંળય મહેલમાં સુંદર પલંગપર તેળે ઁયન કર્યું ઢે; ઁેઁાંગના જેઁી ઁીઁો તેના પગ ઁાંઢે; પંઁાધી ઁકઁાજુ-

પથી પંથાનો મંદ મંદ પવન ઢોળાય છે; એવા સ્વપ્નામાં તેનો આત્મા ચઢી ગયો. તે સ્વપ્નના ભોગ લેતાં તેનાં રોમ ચઢી ગયાં. એવામાં મેઘ મહારાજા ચઢી આવ્યો; વીજઢીના ક્ષવકારા એવા લાગ્યા. સૂર્ય વાદળાંથી ઢંકાઈ ગયો; સર્વેત્ર અંધકાર પથરાઈ ગયો; મુશલધાર વર્ષાદિ થયે એવું જણાવું અને પટલામાં માંજવીજથી એક મચ્છ કઢાકો થયો. કઢાકાના અવાજથી ભય પામીને તે પામર ખીસારી વિચારો જાગી ગયો.

શિક્ષાપાઠ ૪૨ ખીસારીનો સ્વેદ ભાગ ૨.

જુએ છે તો જે સ્થલે પાણીનો સ્રોતરો ઘટો પડ્યો હતો તે સ્થલે તે ઘટો પડ્યો છે જ્યાં ફાટી ડુટી ગોઢી પડી હતી; સ્થાન તે પડી છે. પોતે જેવાં મલિન અને ફાટેલાં કપડાં ધારણ કર્યાં હતાં તેવાં ને તેવાં તે વચ્ચે શરીર ઘર છે. નથી તલમાર વધ્યું કે નથી જલમાર ઘટ્યું. નથી તે દેશ કે નથી તે નગરી, નથી તે મહેલ કે નથી તે વસંત; નથી તે પામર છત્ર ઘરાનારા કે નથી તે છટીદારો; નથી તે સ્ત્રિયો કે નથી તે વચ્ચાલંકારો; નથી તે પંજા કે નથી તે પવન; નથી તે અનુષ્ઠાનો કે નથી તે આઘા; નથી તે મુલ્ક વિલાસ કે નથી તે મદોન્મતતા; ખાઈ તો પોતે જેવા હતા તેવાને તેવા દેસાયા. એથી તે દેસાચ ખોઈને ને સ્વેદ પામ્યો. સ્વપ્નામાં મેં વિધ્યા માદંબર દીઠો તેથી આનંદ માન્યો એવાં તું તો અહીં કશું જ નથી સમાના પોગ મોગવ્યા નહીં અને તનુ પરિણામ જે સ્વેદ ને હું મોગવું છું. એ જ પામર તો જ પશ્ચાન્નાતમાં પડી ગયો.

અહો મર્યો ! મીસ્ટરીનાં સ્વપ્નાં જેવાં સંસારનાં મુક્ત અનિ-
ત્ય છે. સ્વપ્નામાં જેમ તે મીસ્ટરીના મુક્ત સમુદાય દીકરો અને આ-
નંદ માન્યો તેમ પામર પ્રાણીઓ સંસાર સ્વપ્નાના મુક્તસમુદાયમાં
આનંદ માને છે. જેમ તે મુક્ત સમુદાય જાણીતીમાં નિધયા જણાયા
તેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં સંસારનાં મુક્ત તેવાં જણાય છે. સ્વપ્નાના
ભોગ ન ભોગવ્યા છતાં જેમ મીસ્ટરીને સેદની પ્રાપ્તિ થઈ, તેમ
મોહાંધ પ્રાણીઓ સંસારનાં મુક્ત માની વેસે છે; અને ભોગવ્યા
સમ ગણે છે. પરંતુ પરિણામે સેદ, દુર્ગતિ અને પશ્ચાત્તાપ લે છે;
તે ચપલ અને વિનાશી છતાં સ્વપ્નાના સેદ જેવું તેનું પરિણામ
રહું છે. એ ઉપરથી બુદ્ધિમાન પુરુષો આત્મહિતને શોધે છે. સંસાર-
ની અનિત્યવાર એક કાવ્ય છે કે:—

ઉપજાતિ.

વિયુતલક્ષ્મી પ્રસુતા પવંગ;

આયુષ્ય તેજો જન્મના તરંગ;

પુરંદરી ચાર અનંગરંગ;

શું રાશિયે ત્યાં સપનો પ્રસંગ !

વિશેષાર્થ:—લક્ષ્મી વીજઝી જેવી છે. વીજઝીનો સ્વચ્છાર
જેમ થઈને ઓલવાઈ જાય છે. તેમ લક્ષ્મી આવીને ચાલી જાય
છે. અધિકાર પતંગના રંગ જેવો છે. પતંગનો રંગ જેમ ચાર દિ-
વસનાં ચટકા છે: તેમ અધિકાર માત્ર યેંહો કાઢે ત્યાં હાથ-
માંથી જતો રહે છે. આયુષ્ય વર્ષાના ઝોજા જેવું છે. વર્ષાનો
હિલોટો આવ્યો કે ગયો તેમ જન્મ પામ્યા અને એક દેહનાં

રણા કે ન રણા ત્યાં ચીજા દેશમાં પડવું પડે છે. કામભોગ આ-
કાશમાં ઉત્પન્ન થતાં ઇંદ્રના ઘનુષ્ય વર્ષાકાલમાં ધારને ક્ષણવાર-
માં સૂચ થઈ જાય છે; તેમ યોવનમાં કામના વિકાર ફલીયૂત
થઈ જરા વયમાં જતા રહે છે; હુંકામાં હે જીવ ! એ સમગ્રી વ-
સ્તુઓનો સંવેષ ક્ષણમરુ છે; એમાં મેષવંધનની સાંકળે બંધાઈને
શું રાણું ? તાત્પર્ય એ સમગ્રાં ચપલ અને વિનાશી છે, હું અસંદ-
અને અવિનાશી છે; માટે તારા જેવી નિત્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત કરે !
એ બોધ વપાર્થ છે.

—:~:—

શિક્ષાપાઠ ૪૩ અનુપમ ક્ષમા.

હમા એ અંતર્ગતુ ખીનતામાં ગરહાં છે. પરિષ આચારની રક્ષા
કરવામાં સમ્મત છે. શુદ્ધમાને અમલ દુઃખમાં, સમપરિણામથી
હમા રાજનાર મનુષ્ય મવમાગર તરી જાય છે.

કુળ્ય વ સુદેવના ગતમુદ્ધમાર નામના નાના માદ મહામુદ-
વનાન, મુકુમાર માય ચારણની વયે મગવાન નૈયિનાયની પાસે
થી સંમારત્યાગી થઈ સ્વગ્નાનમાં ઉગ્ર ધ્યાનમાં રહ્યા હતા. ત્યારે
તેઓ એક અદ્ભૂત હમામય ચારિત્રથી મહાસિદ્ધિને પામી ગયા
તે અહીં કહુંઉં.

સોમલ નામના પ્રાકૃતની મુખ્યરર્થમંત્ર પૂરી ગોદે ગતમુ-
કુમારને મમગણ કર્યું હતું. વાનું યથ વયા વહ્યા ગતમુદ્ધમાર નો
સંમાર ત્યાગી ગયા. અર્થ. પં નાની પુત્રીનું મુખ તરાના દેવથી
તે સોમલ પ્રાકૃતને વચંકર ક્રોધ વ્યાપ્તો ગતમુદ્ધમારનો વોષ
કામો કરતો એ સ્વગ્નાનમાં રહ્યા મહામુનિ ગતમુદ્ધમાર એકાગ્ર

વિશુદ્ધ ભાવથી કાયોત્તમર્ગમાં છે, ત્યાં આવી પહોંચ્યો. કોમલ ગજસુકુમારના માથાપર ચીકળી માટીની વાડ કરી; અને અંદર ઘસવસૂતા અંગારા ભર્યા, ઇંચન પૂર્યું એટલે મઢા તાપ થયો. ઇથી ગજસુકુમારનો કોમલદેહ વચ્ચા મંઘ્યો એટલે તે સોમલ જતો રયો. તે વચ્ચનના ગજસુકુમારના અસદ્ય દુઃસ્વનું વર્ણન કેમ થઈ શકે? ત્યારે પણ તેઓ સમભાવપરિણામમાં રહ્યા. કિંચિત્ ક્રોધ કે દ્વેષ એના હૃદયમાં જન્મ પામ્યો નહીં. પોતાના આત્માને સ્થિતિસ્થાપક કરીને વોધ દીધો કે જો ! તું એની પુત્રીને પરણ્યો હોત તો એ કન્યાદાનમાં તને પાચઢી આપત. એ પાચઢી થોડા વસ્ત્રતમાં ફાટી જાય તેવી અને પરિણામે દુઃસ્વદાયક થાત. આ એનો વહુ સ્વપ્નાર થયો કે એ પાચઢી વડલ એળે મોક્ષની પાચઢી ચંચાવી. એવાં વિશુદ્ધ પરિણામથી અદગ્ગ રહી સમભાવથી અસદ્ય વેદના સદીને તેઓ સર્વદ્વ સર્વદર્શી થઈ અનંત જીવન સુચ્ચને પામ્યા. કેવી અનુપમ ક્ષમા અને કેવું તેનું સુંદર પરિણામ ! તત્ત્વજ્ઞાનીઓનાં વચ્ચન છે કે આત્મા માત્ર સ્વસદ્ભાવમાં આવવો જોઈએ; અને તે આવ્યો તો મોક્ષ દૃષ્ટીમાં જ છે. ગજસુકુમારની નામાંકિત ક્ષમા કેવો શુદ્ધ વોધ કરે છે !

શિક્ષાપાઠ ૪૪ રાગ.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના અગ્રેસર ગણધર ગૌતમનું નામ તમે વહવાર જાણ્યું છે. ગૌતમસ્વામીના વોચેલા વેટલાક શિષ્યો, કેવલજ્ઞ ન પામ્યા છતાં ગૌતમ પોતે કેવલજ્ઞાન પામ્યા નહોતા, કારણ કે ભગવાન મહાવીરનાં અંગોપાંગ, વર્ણ, વાણીરૂપ ઇત્યાદિપર

હજુ ગૌતમને મોહ હતો. નિર્ગ્રંથપ્રવચનનો નિષ્પક્ષપાતી ન્યાય
 એવો છે કે મમે તે વસ્તુપરનો રાગ દુઃસદાયક છે. રાગ એ મો-
 હ અને મોહ એ સંસારજ છે. ગૌતમના હૃદયથી એ રાગ
 ઝડપી છુટી રસ્યો નહીં ત્યાં સુધી તેઓ કેવલજ્ઞાન વામ્યા નહીં.
 શ્રવણ મગવાન જ્ઞાનપુત્ર ઝ્યારે અનુપમયસિદ્ધિને વામ્યા,
 ત્યારે ગૌતમ નગરમાંથી આવતા હતા. મગવાનના નિર્ગ્રંથ સમા-
 ચાર સાંધતી તેઓ મેદ પમ્યા. ચિરહથી તેઓ અનુરાગ ધરનથી
 ધોલ્યા. હે મહાધીર! તમે મને સાથે તો ન રાહ્યો પરંતુ સંભાર્યો
 નહીં. મારી પ્રીતિ માધી તમે દ્રષ્ટિ પળ કરી નહીં ! આમ તમને
 ઠાઝનું નહોતું. એવા વિચારો થતાં થતાં તેનો ભક્ષ કર્યો ને તે.
 નિરાગ્રંથિય ચલ્યા; હું વદ્ધુ મૂર્ચના કરુ છું. એ ધીતરાગ—નિ-
 વિહારી અને નિરાગી ને મારામાં કેમ મોહ રાખે ? એની શુદ્ધ
 અને વિશ્વવર કેવલ સમાન દ્રષ્ટિ હતી ! હું એ નિરાગીનો વિધ્યા
 મોહ રાખું છું ! મોહ સંમાનું પ્રવલ્લ કારણ છે; એમ વિચારતા
 વિચારતા તેઓ શોક તર્યાને નિરાગી થયા. વટલે અનંતજ્ઞાન
 પ્રકાશિત થયું; અને પ્રાંત નિર્ગ્રંથ વચાર્યા.

ગૌતમમુનિનો રાગ આવગને વદ્ધુ મૂર્ચ વોધ આવે છે. મ-
 ગવાનરનો મોહ ગૌતમ જેવા મગવાને દુઃસદાયક થયો તો વધી
 સંમાનનો, ને વદ્ધો વામર આમ્યાઓનો મોહ જેનું ભવન દુઃસ-
 આવનો હતો. સમાનનો ના. ન રાગ અને દેવ એ વે રૂપી વટલ
 છે. એ ન દેવ ને સમાન ન રાગ ન હોય તો જ્યાં રાગ નથી ત્યાં દેવ
 નથી, આ એવો વિદુ ને રાગ નામ દેવવચનું કારણ છે;
 એના સવયા મ નો 'હુ' ૩

शिक्षापाठ ४५ सामान्य मनोर्थ. सवैया.

मोहिनिभावविचार आधीन यह,
ना निरस्तुं नयने परनारी;
पत्थरतुल्य गर्जुं परवैभव,
निर्मळ तालिक लोभ समारी !
द्वादश वृत्त अने दिनता धारि,
सात्त्विक थाटं स्वरूप विचारी;
ए मुजनेम सदा शुभ क्षेमक,
नित्य अखंड रहो भवहारी. १
ते विशलासनये मन चितवि,
ज्ञान विवेक विचार वचारुं;
नित्य विशोध करी नव तत्त्वनो,
उत्तम बोध अनेक उच्चारुं;
संशय बीज लगे नहिं अंदर,
जे जिननां कथनो अवधारुं.
राज्य, मदा मुज एज मनोरथ,
धार, यद्ये अपवर्ग, उतारु. २

शिक्षापाठ ४६ कपिलमुनि भाग १.

कौमांवी नामनी एक नगरी हती; लांजा राजदरबारमां
राज्यनां आभूषणरूप काश्यप नामनो एक शास्त्री रहेतो हतो.

एनी गिनुं नाम श्रीदेवी हतुं; तेना उपरथी कपिल नामनो एक
 पुत्र जन्म्यो हतो; ते पंदर वर्षनो यथो त्यारे तेना पिता परधाम
 गया. कपिल लाहपाडमां उछेले होवाथी कंड विशेष विद्वता
 पाम्यो नहातो; तेथी एना पितानी जगो कोइ थोजा विद्वाने
 मळी; काश्यपनाथी जे पुंजी कमाइ गया हना ते कमावामां अ-
 शक्त एवा कपिले माइने पुरी करी. श्रीदेवी एक दिवस घरना
 पारणामां उभी हनी त्यां वे चार नोकरो सहित पोताना पति-
 नो शास्त्रीयपद्धी पामेलो विद्वान जगो तेना जोवामां आण्यो,
 यणां मानथी जना भा शास्त्राने जोइने श्रीदेवीने पोतानी पूर
 स्थितिनुं स्मरण थइ भाव्युं. उयारे मारा पनि भा पट्टीपर हता
 त्यारे हु केवुं मृत्यु भोगवनी हती? ए मार्ग सुग तो गयुं परंतु
 मार्गो पुत्र पण पुं भयो नही. एम विचारमां होलतां होलतां
 तेनी भाण्यमांवी दह दह आंमु स्वरवा मर्या. एवामां फरतो
 फरतो कपिल त्यां आची पहोच्यो; श्रीदेवीने रदती जोइ तेनुं
 कारण पूछयुं; कपिलना बहु आग्रहथी श्रीदेवीए जे हतुं ते करी
 बनाव्युं, पछी कपिल बोल्थो जो मा ! हुं बुद्धिशाळि छुं, प-
 रंतु मार्गो बुद्धिनो उपयोग जेवो जोइए तेवो घर श्रवयो नथी.
 पट्टले विद्यावगर हुं ए पट्टि पाम्यो नही. नुं कहे त्यां माइने हो
 हुं मार्गथी बननी विद्या माध्य करुं; श्रीदेवीए सेइ माथे कयुं,
 ए मार्गथी बनी नहे नही. नही तो आर्यावर्भनी दर्यादावर आ-
 वेटी आव.स्ति नगगमां इट्टन नामनो मार्ग पिनानो दिव रहे
 छे, ते अनेक विद्याविधाने विद्यादान देछे; जो मार्गथी त्यां न-
 वाय तो धो. त्यां निदि याय मरी. एक वे दीवस रोंकार मन
 यइ अमु कही कविदनी धवे पट्टा.

अवध चीततां कपिल श्रावस्ति ए शास्त्रीजीने वेर आवी प-
होच्या. प्रणाम करीने पोतानो इतिहास कही बताव्यो. शास्त्री-
जी ए मित्रपुत्रने विद्यादान देवाने माटे बहु आनंद देखाव्यो;
पण कपिल आगळ कंड पुंजी नहोती के ते तेमांणी खाय अने
अभ्यास करी शके; एथी करीने तेने नगरमां याचवा जतुं पढतुं
हतुं. याचतां याचतां वपोर यइ जता हता, पछी रसोइ करे अने
जमे त्यां सांजनो थोडो भाग रहतो हतो. एटले कंड अभ्यास
करी शकतो नहोतो. पंडिते तेनुं कारण पृछयुं त्सार कपिले ते
कही बताव्युं पंडित तेने एक गृहस्थ पास तेढी गया. ते गृहस्थे
कपिलनी अनुकंपा खातर एने हमेशां भोजन मळे एवी गोठवण
एक विधवा ब्राह्मणीने त्यां करी दीधी. जेथी कपिलने ए एक
चिंता ओछी यइ.

शिक्षापाठ ४७ कपिलमुनि भाग २.

ए नानी चिंता ओछी यइ त्यां बीबी मोटी जंजाळ उभी
यइ. भद्रिक कपिल हवे युवान् ययो हतो; अने जेने त्यां ते ज-
मवा जतो ते विधवा वाइ पण युवान् हती. तेनी साथे तेना घ-
रमां बीजुं कोइ माणस नहोतुं. हमेशनो परस्परनो वातचित्तनो
संबंध वध्यो. वधीने हास्यविनोदरूपे ययो; एम करतां करतां
वन्नेने प्रीति बंधाइ. कपिल तेनायी लुब्धायो ! एकांत बहु अ-
निष्ट चीज छे ! !

विद्या प्राप्त करवानुं ते भूरी गयो. गृहस्थ तरफयी मळतां
सीधांयी वन्नेतुं मांड पुरं यतु हतुं; पण लगडालचांना वांघा

यथा. कपिले मृदस्थाश्रम मांदी वेठां जेयुं करी मूरयुं. गमे तेवो
 उता इत्यु-कर्मो जीव होवाथी संसारनी विशेष लोताळनी तेने
 माहिनी पण नहोनी. एथी पैगा केम पेदा करवा ते विचारो ते
 जाणतो पण नहोतो. चंचळ स्त्रीए तेने रस्तो यताप्यां के मुंहा-
 वामां कंड वळवानुं नथी; परंतु उपायथी मिद्धि छे. आ गांमना
 राजानो एवो नियम छे के सवारमां पहेलो जर जे ब्राह्मण आ-
 शिर्वाद आपे तेने ने वे मामा मोनुं आपेछे. तां जो जर शको
 अने प्रथम आशिर्वाद आपी लको तां ते वे मासा सोनुं मळे.
 कपिले ए यातनी हा करी. आठ दिवस सुधी आंटा राधा पण
 बग्न वीत्या पछी जाय एटले कंड वळे नही. एथी तेणे एक दि-
 वस एवो निश्चय कथो के जो हुं चोकमां मुडतो पीवट राखीने
 उडाये. पछी ते चोकमां मुतां; अधगत भागतां चंद्रनी उदय
 थयो. कपिले प्रमान ममीप जाणीने मुडीआं बाळीने आशिर्वाद
 देवा माटे दोडतां जवा मांदयुं. रक्षणाळे चोर जाणीने तेने प-
 करी रालयो. एठ करतां बीजुं धर पटयुं. प्रमान थयो एटले
 रक्षणाळे नेने लड जने राजानी समस्त उभो रालयो. कश्चित् बे-
 मान जेवो उभो रघो; राजाने नेनां चोरनां मरण भाश्यां नही.
 एथी तेने मयळें वृक्षांत पूजयुं. चंद्रना प्रकाशने सूर्यममान गज-
 नागनी भद्रिहतापर राजाने दया आवी. नेनी दग्दिना टाळवा
 राजानी इच्छा यड एथी कपिलेने कथुं; आशिर्वादने माटे यड
 तारे जो पटल्यावरी नग्नर यड पटीछे ता इहे तारी इच्छा पू-
 र्णुं नृमामो छे. हुं नेने जाणीव कांयट थोटीयार मूर जेवो रघो.
 एथी राजार वधुं, केम विन, कंड मागना नथी? कपिले उदर

आप्यो; मारुं मन हनु स्थिर ययुं नयी; एटले श्रुं मागवुं ते मू-
झतुं नयी. राजाए मामेना वागमां जइ तां बेनीने स्वस्थता पूर्वक
विचार करी कपिलने मागवानुं कथ्युं. एटले कपिल ते वागमां
जइने विचार करवा बेठो.

शिक्षापाठ ४८ कपिलमुनि भाग ३.

बे मासा सोनुं लेवानी जेनी इच्छा इनी ते कपिल हवे
वृषावरंगमां घसडापो. पांच महोर मागवानी इच्छा करी तो
त्यां विचार आप्यो के पांचवीं कंड पुहं यनार नयी. माटे
पंचवीं महोर मागवी. ए विचार पण फर्यो. पंचवीं महो-
रथी कंड आगुं वर्ष उत्तराय नहीं माटे मो महोर मागवी; त्यां
बळी विचार फर्यो. सो महोरे बे वर्ष उत्तरी, वैभव भोगवीए;
पाछां दुःखनां दुःख. माटे एक हजार महोरनी याचना करवी
ठीक छे; पण एक हजार महोर छोकगं छैपांनां बेचार खर्च
आवे के एहुं याय तो पुहं पण श्रुं याय ! माटे दस हजार
महोर मागवी के जेथी जींदगी पर्यंत पण चित्ता नहीं. त्यां
बळी इच्छा फरी. दस हजार महोर खर्चा जाय एटले पछी
सुडी बगरना धई रहेहुं पडे. माटे एक लाख महोरनी मागणी
करुं के जेना व्याजनां बचा वैभव भोगहुं; पण जीव ! लज्जा-
धिपति तो यगाय छे. एसां आपणे नामां किन कर्पाथी पचाना ?
माटे कनेड महोर मागवी के जेथी महान श्रीमंनता कहेवाय.
बळी पाछो रंग फर्यो. महान श्रीमंनरथी पण येर अमल
कहेवाय नहे. माटे गजानुं अर्धु गजय म गहुं; पण जो अर्धु

રાજ્ય માગીશ તોય રાજા મારા તુલ્ય ગણાશે. અને વહી પૂ
 પનો વાવરૂ વગ ગણાઈશ. માટે માગવું તો આરું રાજ્ય મા-
 ગું એમ એ તુજામાં હુલ્લો; પરંતુ તુલ્ય સંમારી એટલે વાછો
 વટવો; યજ્ઞા ખીર ! આપણે એવી કૃતજ્ઞતા શા માટે કરવી
 વેદ કે જે આપણને ઇચ્છા પ્રમાણે આપણા સત્પર થયો તેનું
 રાજ્ય ભરે એવું; અને તેનેજ અણ કરવો ! બહુ જોતાં તો એમો
 આપણીજ અણતા છે. માટે અર્ધું રાજ્ય માગવું; પરંતુ એ વગા-
 રિય માટે નથી જોડતી ! ત્યારે માણતીની વગાવિ વળ વળી
 ખોડીએ ! માટે કમોદ લાલ મૂલીને તો વળે મહોરત માગી
 છે. તો, તો વળે મહોર હમણાં આપણે તો વછી વિવરેવ-
 વમાત્ર વગત વાગ્યો જશે; અને વિગાવ્યામ વળ વળી રહેશે;
 માટે વાલ મહોર હમણાં તો ભરે જશે વછીની વાલ વછી અંશે
 વાંચ મહોરનીજ હમણાં કંડ જઠર નથી; માત્ર એ મામા માંત્રું
 એવા આપણો દનો નેત્ર માગી એવું. આ તો જીર વહુ થા. તુ-
 જામમુદ્રમાં ને વહુ વઠઈ ત્યારા. આમું રાજ્ય માગતાં વળ
 તુજા છાવની નહારી. માત્ર મેનોવ અને વિરેદની ને વછી
 તો વછી. જ રાજા તો વઠઈની રાંત તો વછી જે વછી વિરેવ
 જે વછી જઠર ? અને વિરેવ ત્યાં મુદી ન મઠવ ત્યાંમુદી
 માગી તુજા મન ન વગ નહીં; ત્યાં મુદી તુજા મમાત્ર નહીં
 ત્યાં મુદી તુ મુદી વગ નહીં વઠઈના જ માગી તુજા દહે
 નહીં તો વઠઈ જે મામાનો કઠિન વગાડી દહે ! એનો આપણ
 મરડીજ આપણા અને ન વગાડી; દહે મરે જ જે મામાનું વગ
 કંડ કાન નહીં જે મામાનો દહેન જે વઠઈ મુદી વછીવો !

મઝી નૃપતાઈ સારે તાકી દેવતાઈએ,
 દીઠી દેવતાઈ ત્યારે તાકી શંકરાઈને;
 અહો રાજ્યચંદ્રમાનો માનો શંકરાઈ મઝી (!).
 ઘથે તૃષ્ણાઈ તોય જાય ન મરાઈને. ૧

(૨)

કરોચલી પઢી ઢાઢી ઢાણાંતળો દાટ વાઙ્યો,
 વાઙી કેશપટી વિપે, શ્વેતના છવાઈ ગઈ;
 સૂંધવું સાંભળવુંને દેસવું તે માંડી ચઢ્યું,
 તેમ દાંત આવલી તે, સ્ત્રી, કે સ્ત્રવાઈ ગઈ;
 વઙી કેદ વાંકી દાઢ ગયાં અંગરંગ ગયો,
 લઢવાની આય જતા લાકઢી લેવાઈ ગઈ;
 અરે ! રાજ્યચંદ્ર એમ, યુવાની દરાઈ પણ,
 મનથી ન તોય રાંદ, મમતા મરાઈ ગઈ. ૨

(૩)

કરોહોના કરજના, શીરપર ઢંકા વાગે,
 રોગથી રૂંધાઈ મયું, શરીર મૂકાઈને;
 પુરપતિ પણ માથે, પીડવાને તાકી રણો,
 પેટ તળી વેટ પણ, શકે ન પુરાઈને;
 પિતૃ અને પરણી તે, મચાવે અનેક ધંધ,
 પુત્ર, પુત્રી મામે ગ્યાંઝં ગ્યાંઝં દુઃખદાઈને,
 અરે રાજ્યચંદ્ર તોય જીવ શાવા દાવા કરે,
 અંજાઢ ઝઢાય નદી તર્જા તૃષ્ણાઈને. ૩

(४)

एह सीप नाटी अवाचक जेवो गयो पटी,
जीवन दीवक पाव्यो केवल संघातने,
छेदी इमे पदयो भागी भादण त्यां एम नाचुं,
हवे दादी मादी पाव नो नो दीक माइने;
राखने हलासी नां नो ग्योमी पुढे नृपणुं ए,
पोल्या बिना पेश पाळ नारी चहुगदने !
अरे राज्यचंद्र देवो देवो आमावाग केवो ?
जहां गद नहीं दीरो मनसा पराजने !

४

शिवापाठ ५० प्रमाद.

पर्वती धनाश्रया, उग्राद, आग्रह, वराह ए कर्मा
प्रमादनां लक्षण ते.

अथवाने उग्राध्वजन कर्मा नीलने वरुं के. हे सीन-
म, मनुष्यनुं आहुय दाखनी अर्जोस दरेला लज्जा सिद्ध
जेवुं ते. जेव ने सिद्धने पदनां दाख लावली नारी जेव आ मनु-
ष्याचु नारी दाख लावली नारी. ए सीनना कर्माकर्मा सीधी
पटी कर्माकर्मा अर्जोस लक्षण जेवो 'ममद' जेवना मम-
मद' - ए जेवना कर्माकर्मा हे अर्जोस लक्षण. एव नो हे सीन !
ममद एवो ममद जेवो ममद न लक्षण. अने सीनो, एव
जेवनाकर्मा लक्षण जेवना अर्जोस लक्षण जेवना हे ममद
जेवनाकर्मा लक्षण जेवना एव नो लक्षण. एव नो हे सीन !
जेवनाकर्मा लक्षण जेवना एव नो लक्षण जेवना हे ममद

લીધો કે લેશે એમ જંજાલ થઈ રહી છે; ત્યાં પ્રમાદથી ધર્મ કર્ત્તવ્ય કરતું રહી જશે.

અતિ વિચક્ષણ પુરુષો સંસારની સર્વોપાધિ ત્યાગીને અહો રાત્ર ધર્મમાં સાવધાન થાયછે; પલ્લનો પણ પ્રમાદ કરતા નથી. વિચક્ષણ પુરુષો અહો રાત્રના થોડા ભાગને પણ નિરંતર ધર્મ-કર્ત્તવ્યમાં ગાળેછે; અને અવસરે અવસરે ધર્મકર્ત્તવ્ય કરતા રહે છે. પણ મુંઢ પુરુષો નિદ્રા, આહાર, મોનશોભ અને વિકૃષ્ટા તેમજ રંગરાગમાં આયુ વ્યતિત કરી નાલેછે. પણ પરિણામ તે-ઓ અધોગતિ રૂપ પામેછે.

જેમ ઘને તેમ યત્ર અને ઉપયોગથી ધર્મને સાધ્ય કરવો યોગ્ય છે. સાઠઘડીના અહોરાત્રમાં થીસઘડી તો નિદ્રામાં ગા-લીએ છીએ. બાકીની ચાલીસ ઘડી ઉપાધિ, ટેલટપ્પા અને રમ્મજવામાં ગાલીએ છીએ. એ કરતાં એ સાઠઘડીના ઘલતમાંથી ઘે ચારઘડી વિશુદ્ધ ધર્મકર્ત્તવ્યને માટે ઉપયોગમાં સૂએ તો ઘની થકે પડું છે; પણ પરિણામ પણ કેવું મુંદર થાય !

પલ્લ એ અમૂલ્ય ધીજ છે; ચઠ્ઠવર્તી પણ એકપલ્લ પામના આસ્ત્રી રિદ્ધિ આપે તો પણ તે પામનાર નથી. એક પલ્લ બ્યર્થ સોંવાળી એક ભવ હારી જવા મેયુંછે. એમ સત્ત્વની દ્રષ્ટિએ સિદ્ધ છે !

—૦૦—

શિક્ષાપાઠ ૫૧ વિવેક એટલે શું ?

મધુ ધિપ્યોઃ—મગવન્ ! આપ અપને સ્થઝે સ્થઝે કરેતા આરો છો કે વિવેક એ મહાન્ શ્રેયસ્કર છે. વિવેક એ અંચા-રામાં પડેલા આત્માને ઓઝમ્મવાનો દીવો છે. વિવેક વડે

કરીને ધર્મ ટકેછે. વિવેક નથી ત્યાં ધર્મ નથી તો વિવેક એટલે શું ? તે અમને કહો.

ગુરુ:—આયુષ્યમન્ત્રો ! સત્યાસત્યને તેને સ્વરૂપે કરીને સમજવાં તેનું નામ વિવેક.

લઘુ શિષ્યો:—સત્યને સત્ય અને અસત્યને અસત્ય કહેવાનુંતો વધાય સમજે છે. ત્યારે મહારાજ ! એઓ ધર્મનું મૂલ્ય પામ્યા કહેવાય ?

ગુરુ:—નમે જે વાત કહોછો તેનું એક દૃષ્ટાંત આપો જોડે.

લઘુશિષ્યો:—અમે પોતે કહવાને કહવુંજ કહીએ છીએ મધુરાંને મધુરુ કહીએ છીએ. શેરને શેર ને અમૃતને અમૃત કહીએ છીએ.

ગુરુ:—આયુષ્યમન્ત્રો ! એ વધાં દ્રવ્ય પદાર્થ છે; પરંતુ આત્માને કયિ કહવાજ, કયિ મધુરાશ કયું શેર અને કયું અમૃત છે ? એ ભાવપદાર્થોની એથી કંઈ પરીક્ષા થઈ શકે ?

લઘુશિષ્ય:—ભગવન્ ! એ સંવંધો તો અમારું લક્ષ્ય પણ નથી.

ગુરુ:—ત્યારે એજ સમજવાનું છે કે જ્ઞાન-દર્શનરૂપ આત્માના સત્ય યાવ પદાર્થને અજ્ઞાન અને અદર્શન રૂપ અસત્ય વસ્તુએ ઘેરી લીધા છે, એમાં એટલી વધી મિશ્રતા થઈ ગઈ છે કે પરીક્ષા કરવી અતિ અતિ દુષ્કર છે; સંસારનાં મુક્તો અનંતિ-વાર આત્માએ મોગવ્યાં છતાં, તેમાંથી રજુ પણ મોદ દૃશ્યો નહીં, અને તેને અમૃત જેવો ગણ્યો એ અવિવેક છે કારણ સંસાર કહવો છે. કહવા પિવાકને આપેછે. તેમજ વૈરાગ્ય જે એ કહવા પિવાકનું આપણ છે, તેને કહવો ગણ્યો; આ પણ અવિ

વેક છે. જ્ઞાન દર્શનાદિગુણો અજ્ઞાનદર્શને ઘેરી લઈ જે મિશ્રતા કરી નાંછી છે તે ઓઢાંછી માવઅમૃતમાં આવવું; એનું નામ વિવેક છે. કદો સારે હવે વિવેક એ કેવી વસ્તુ ઠરી !

લઘુ શિષ્યોઃ—અહો ! વિવેક એજ ધર્મનું મુઠ્ઠા અને ધર્મ રક્ષક કહેવાય છે તે સત્ય છે. આત્મ સ્વરૂપને વિવેક વિના ઓઢાંછી શકાય નહીં એ પણ સત્ય છે. જ્ઞાન, શીલ, ધર્મ તત્ત્વ અને તપ એ સઘળાં વિવેક વિના ઉદય પામે નહીં એ આપનું કહેવું યથાર્થ છે. જે વિવેકી નથી તે અજ્ઞાની અને મંદ છે. તેજ પુરુષ મનભેદ અને મિથ્યા દર્શનમાં લપટાડ રહે છે. આપની વિવેક સંબંધીની શિક્ષા અમે નિરંતર મનન કરીશું.

શિક્ષાપાઠ ૫૨ જ્ઞાનીઓએ વૈરાગ્ય શા માટે વોધ્યો ?

સંમાર્ગનાં માર્ગ મંડળી આગલ કેટલુંક કહેવામાં આવ્યું છે. તે તમને લક્ષમાં રહે.

જ્ઞાનીઓએ એને અનંત શ્વેદમય, અનંત દુઃસ્વપ્ન, અવ્યવસ્થિત, ચલચિત્ત, અને અનિત્ય કહ્યો છે આ વિશેષણો લગાડવા પહેલાં એમણે મંમારસંબંધી મંપૂર્ણ વિચાર કર્યો જણાય છે. અનંત મનનું પર્યટન, અનંત કાલનું અજ્ઞાન, અનંતનીવનનો વ્યાધાન, અનંત મરણ, અનંત શોક જે વેડે કરીને મંમારચક્રમાં આત્મા ભમ્યા કરે છે. મંમારની દેખાતી ઉદ્ધારણા મેઘી મુંદર મોહિનીએ આત્માને તટસ્થ ચીન કરી નાંચ્યો છે. એ જેટું મુઠ્ઠા આત્માને વચાય મામતું નથી. મોહિનીથી મલ્યગુણ અને પતું

સ્વરૂપ જોવાની અને આકાંક્ષા પણ કરી નથી. પતંગની જેમ
 દીપક પ્રત્યે મોહિની છે તેમ આત્માની સંસારસંબંધે મોહિની
 છે. જ્ઞાનીઓ એ સંનામને ક્ષણભર પણ મુશ્વરૂપ કહેતા નથી.
 એ સંસારની તલ જેટલી જગ્યો પણ ક્ષેર વિના રહી નથી. એક
 મુંઢથી કરીને એક ચક્રવર્તિ મુથી ભાવે કરીને સરસાપર્ણુ રહ્યું
 છે. એટલે ચક્રવર્તીની સંસાર સંબંધમાં જેટલી મોહિની છે; તેટ-
 લીજ દલકે તેથી વિશેષ મુંઢને છે. ચક્રવર્તિ જેમ મમગ્ર પ્રજા-
 પર અધિકાર ભોગવે છે તેમ તેની ઉપાધિ પણ ભોગવે છે.
 મુંઢને એમાંનું કશુંપણ ભોગવ્યું પડતું નથી. અધિકાર કરતાં
 હલથી ઉપાધિ વિશેષ છે. ચક્રવર્તિનો પોતાની પત્તિ પ્રત્યેનો
 જેટલો પ્રેમ છે; તેટલો જ અપવાદથી વિશેષ મુંઢનો પોતાની
 મુંઢથી પ્રત્યે પ્રેમ રહ્યો છે. ચક્રવર્તિ ભોગથી જેટલો રમ લે છે.
 તેટલો જ રમ મુંઢ પણ માની રહે છે. ચક્રવર્તિની જેટલી વૈભ-
 વની રહી જતા છે; તેટલી જ ઉપાધિ છે. મુંઢને એના વૈભવના
 પ્રમાણમાં છે. દશે જન્મ્યા છે અને દશે મરવાનાં છે. આમ મૃત્યુ
 વિચારે જોતાં ક્ષણિકતાથી, ગેભથી, જગ રંગેથી દશે દ્રાહિત
 છે. દ્રષ્ટે ચક્રવર્તિ નમર્યે છે. મરા હુલ્લસાથી છે. હુલ્લસરને માતાવે-
 દનીય ભોગવે છે. અને મુંઢ વિચારે અમાતાવેટનીય ભોગવે રહ્યું છે.
 રહેને અમાતા—માતાવળ છે; પરંતુ ચક્રવર્તિ મરા નમર્યે છે.
 પણ જો એ જીવન પર્યંત મોહાર રહ્યો હો નવથી રાત્રી રાત્રી
 જગા રહેતું રહેતે. મુંઢને પણ તેવજ છે. ચક્રવર્તિ કલ્પકાલુષ
 રોકાયો મુંઢથી એ રહે એનો કલ્પના જ નથી; પરંતુ આ ભગવે
 છે. ભોગ ભોગવવાનાં રહે નુક છે; રહેતાં મરીર પણ

માંસાદિકનાં છે. અસાતાધિયોં પરાધિન છે સંસારની આ ઉત્તમોત્તમ પટ્ટી આવી રહી તેમાં આવું દુઃસ્વ, આવી ક્ષણિકતા, આવી તુચ્છતા, આવું અંધપણું એ રહ્યું છે તો પછી ઘીજે સુસ્વ શા માટે ગળવું જોડે? એ સુસ્વ નથી છતાં સુસ્વ ગળો તો જે સુસ્વ ભયલાઈ અને ક્ષણિક છે તે દુઃસ્વજ છે. અનંત તાપ, અનંત શોક, અનંત દુઃસ્વ જોડેને જ્ઞાનીઓએ એ સંસારને પુઠ્ઠ દીધીછે; તે સત્ય છે. એ મળી પાર્લું વાઝી જોવા જેવું નથી. ત્યાં દુઃસ્વ દુઃસ્વને દુઃસ્વજ છે. દુઃસ્વનો એ સમુદ્ર છે.

વૈરાગ્ય એજ અનંતસુસ્વમાં છડ જનાર વસ્તુદૃષ્ટ મોખિયોછે.

શિક્ષાપાઠ ૫૩ મહાવીરશાસન.

હમણાં જે જિન શાસન મનર્ચમાન છે તે ભગવાન મહાવીરનું પ્રણીત કરેલું છે. ભગવાન મહાવીરને નિર્વાણ પધાર્યાં ૨૪૦૦ વર્ષ થઈ ગયાં; મગધ દેશના ક્ષત્રિયકુટુંબ નગરમાં સિદ્ધાર્થ રાજાની રાણી ત્રિશલાદેવી ક્ષત્રિયાણીની કુલે ભગવાન મહાવીર મન્મ્યા. મહાવીર ભગવાનના મોટા માણસું નામ નંદીવર્દમાન હતું. તેમની સ્ત્રીનું નામ યશોદા હતું. ત્રાંશ વર્ષ તેઓ યુદ્ધસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. એકાંતિક વિહારે સાઠાવાર વર્ષ એક વ્રત તપાદિક સમ્પ્રકાશારે, એમણે અશેષ ધનયાતી કર્મને બાઝીને અસ્મિમૂળ કર્યા; અનુપમેય કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન શ્રદ્ધાસાલિકા નદીને કિનારે પામ્યા એકંદર વહોતેર વર્ષની લગમગ આયુ મોગથી સર્વ કર્મ અસ્મિમૂળ કરી સિદ્ધસ્વરૂપને પામ્યા. વર્તમાન ધોવીશીના એ છેટા જિનેશ્વર હતા.

એઓનું આ ધર્મતીર્થ પ્રવર્તે છે તે ૨૧૦૦૦ હજાર વર્ષ
 એટલે પંચમકાલની પૂર્ણતા સુધી પ્રવર્તશે; એમ ભગવતીનૂત્ર-
 માં કહ્યું છે.

આ કાલદશ આશ્ચર્યથી યુક્ત હોવાથી એ શ્રી ધર્મતીર્થ
 પ્રત્યે અનેક વિષયો આવી ગઈ છે. આવે છે; અને આવશે.

જૈનસમુદાયમાં પરસ્પર મતભેદ વધુ પડી ગયા છે. પર-
 સ્પર નિંદાગ્રંથોથી જંજાલ માંડી વેઠા છે. મધ્યમ્ય પુરુષો મત-
 મતાંતરમાં નહીં પઢનાં વિવેક વિચારે જિનગિજ્ઞાનાં મૂલ તત્ત્વપર
 આવે છે; ઉત્તમ શીલવાન મુનિયોપર ભાવિક રહે છે. અને સત્ય
 એકાગ્રતાથી પોતાના આત્માને દમે છે.

કાલદશમાવને લીધે વસ્ત્રવે વસ્ત્રવે શાસન કંઈ ન્યૂનાધિક પ્ર-
 કાશમાં આવે છે.

‘વંક જઢાય પઢિમા’ એવું સ્ત્રાપ્યયન નૂત્રમાં વચન
 છે, એનો ભાવાર્થ એ છે કે છેલ્લા તીર્થંકર (મહાવીરસ્વામી) ના
 શિષ્યો વાંકા અને જઢ થશે. અને તેની સત્યતા વિષે કોઈને
 ચોક્કસ રહે તેમ નથી. આપણે ક્યાં તત્ત્વનો વિચાર કરીએ
 છીએ ! ક્યાં ઉત્તમ શીલનો વિચાર કરીએ છીએ ! નિયમિત
 વસ્ત્ર ધર્મમાં ક્યાં વ્યતિન કરીએ છીએ ! ધર્મતીર્થના ઉદયને
 માટે ક્યાં લજ રાખીએ છીએ ! ક્યાં ટાલવડે ધર્મનત્વને શોધી-
 એ છીએ ! શ્રાવક કુટ્ટમાં જન્મ્યા પર્યા કરીને શ્રાવક, એ વાત
 આપણે ભાવે કરીને માન્ય કરવી જોઈતી નથી; એને માટે જો-
 ઇતા આચાર—જ્ઞાન—જોય કે એમાના કંઈ વિશેષ લક્ષણો હોય
 ૧૨

તેને થાવક માનિયે તો તે યથાયોગ્ય છે. દ્રવ્યાદિક કેટલાક પ્રકારની સામાન્ય દયા થાવકને ઘેર જન્મે છે અને તે પાડેછે, એ યાત્રા વાણવા લાયક છે; પણ તત્ત્વને કોઈકન જાણેછે; જાણ્યા કરતાં શાસ્ત્રી શંકા કરનારા અર્ધદમ્બો પણ છે; જાણીને અર્ધપદ કરનાર પણ છે. પરંતુ જાણીને તત્ત્વના કાંટામાં તોડનારા કોઈક વિરલાજ છે. પરંપર આજ્ઞાયથી કેવલ, મનઃપર્યવ અને પરમ-અવધિજ્ઞાન વિચ્છેદ ગયાં. દ્રષ્ટિવાદ વિચ્છેદ ગયું, સિદ્ધાંતનો ઘણો ભાગ પણ વિચ્છેદ ગયો; માત્ર થોડા રહેલા ભાગ પર સામાન્ય સમજણથી શંકા કરવી યોગ્ય નથી. જો શંકા થાય તે વિશેષ જાણનારને પૂઝવી, સ્થાંથી મનમાનનો ઉત્તર ન મળે તો- પણ જિનવચનની યદ્દા ચલ્લચિલ્લ કરવી યોગ્ય નથી, કેમકે અનેકાંત શીલીના સ્વરૂપને વિરલા જાણે છે.

ઉત્તમ અને શાંત મુનિઓનો સમાગમ, વિમલપ્રાચાર, વિવેક, તેમજ દયા, સમા આદિનું સેવન કરવું. તુચ્છ પુદ્ગિથી શંકિત થવું નહીં, એમાં આવળું પરમ મંગલ છે એ બીસર્જન કરવું નહીં.

—:~:—

શિક્ષાપાઠ ૫૪ અશુચિ કોને કહેવી ?

જિજ્ઞાસુઃ—મને જૈન મુનિઓના આચારની વાત ઘડુ રુચી છે. એમાંના જેવો કોઈ દર્શનના સંતોમાં આચાર નથી. ગમે તેવા શીયાળાની ટાઢમાં અમુક વસ્ત્રવડે તેઓને રેડવડું પડે છે; હનાઢામાં ગમે તેવા તાપ તપતા છતાં પગમાં તેઓને પગરણાં કે માપાપર છત્રી હેવાતી નથી. હની રેતીમાં આતાપના હેતી

છે. પાવ જીવંત રહ્યું પાણી પીએ છે, શૂદ્ધ્યને ધેર નેઓ
 ની શક્તિ નથી. શૂદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાછે છે. કુદી વદામ પપ
 ને રાત્રી શક્તિ નથી. અપોગ્ય વચન નેપી સોલી શક્તિ નથી.
 ને ડેઓ તદ્દ શક્તિ નથી. આવા પરિવ્ર આચારો, શરે !
 તદાપક છે. પરંતુ નવવાદમાં ભગવાને સ્નાન કરવાની ના
 િ છે એ વાત તો મને પર્યાયે કેસરી નથી.

મત્ત—આ માટે કેસરી નથી !

જિજ્ઞાસુ—કારણ એવી અશુચિ રહે છે.

મત્ત—તદ્ અશુચિ રહે છે !

જિજ્ઞાસુ—શરીર સ્વચ્છ રહે છે એ.

મત્ત—બાઈ, શરીરની સ્વચ્છતાને અશુચિ કહેવો એ વાત
 વિચારપૂર્વક નથી. શરીર પોતે શાકું રહ્યું છે એનો વિચાર
 નો. રક્ત, રિત, રૂઝ, રૂઝ શ્રેષ્ઠનો એ મંદાર છે તેર માત્ર
 ના છે; છતાં એ પરિવ્ર કેમ પાવ ! વચી નાપુર એકું કંઈ
 તરી કર્મવ્ય કર્યું ન શોષ કે એવી કેઓને સ્નાન કરવાની
 તદાપક રહે.

જિજ્ઞાસુ—ત્ત સ્નાન કરવાની કેઓને જાણે શું છે ?

મત્ત—એ તો શૂદ્ધશુદ્ધિરૂપેન વચ છે. નવાચારો વાગા-
 ની રહીશ, રહનો મંત. રહિશાનું રહશું. અનંતવા
 રૂપો વિનાન. એ કરવી અશુચિ રૂપક પાવ છે અને વચી
 ત્ત વાગાચારો પાવ છે અને રૂપો વિનાન કરવી મોટર.
 રહિશાનું રહનો કે સ્વચ્છ છે કે અશુચિ છે અને
 વિનાન તો આવાનો રૂપક પાવ છે એ રૂપકારો

સમજવાનું છે; નદાવાથી વૃત્તભંગ થઈ આત્મા મલીન થાય છે; અને આત્માની મલીનતા પણ અશુચિ છે.

જિજ્ઞાસુ:—મને તમે વહુ સુંદર કારણ વતાવ્યું. મૂઝમ વિચાર કરતાં જિનેશ્વરનાં કયનથી બોધ અને અત્યાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. ચારુ, મૃદસ્થાશ્રમીઓ સંસારિક પ્રવર્તનથી થયેલી અભીચ્છિતજીવિહંસાદિયુક્ત એવી શરીર સંબંધી અશુચિ ટાલવી જોઈએ કે નહીં ?

સત્ય:—મમજનપૂર્વક અશુચિ ટાલવીજ જોઈએ. જૈન જેવું એકે પવિત્ર દર્શન નથી; યથાર્થ પવિત્રતાનો ચોધક તે છે. પરંતુ શૌચાશાંચનું સ્વરૂપ સમજવું જોઈએ.

—:૦:—

શિક્ષાપાઠ ૫૫ સામાન્ય નિત્યનિયમ.

મમાત પહેલાં જાણુ નમસ્કારમેષનું સ્મરણ કરી મન-વિશુદ્ધ કરવું. પાપવ્યાપારનાં ત્રિ ગંકી રાત્રિસંબંધી થયેલા દોષનું ઉપયાંગપૂર્વક પ્રતિકરણ કરવું.

પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી યથારમર ભગવાનની ઉપાસના-સ્તુતિ તથા સ્વાધ્યાયથી કરી મનને ઉચ્ચ કરવું.

માત પિતાનો ચિનય કરી સંમાગીકાપમાં આત્મહિતનો છત્ર ભૂલ્યાય નહીં તેમ વ્યવહારિક કાર્યમાં મયષ્ટેન કરવું.

પોતે ખોજન કરતા પહેલાં મન્યાએ દાન દેવાની પરમ આનુરૂપ રાસા તેનો યોગ મળવા યથોચિત પ્રયત્ન કરવી.

અહારવિહારાદિમાં નિયમ મહિત પ્રવર્તવું.

સત્શાસ્ત્રના અભ્યાસનો નિયમિત વચ્ચે રાખવો.

સાથેકાલે ઉપયોગપૂર્વક સંધ્યાવશ્યક કરવું.

નિદ્રા નિયમિતપણે લેવી.

સુતા પેહેલાં અઢાર પાપસ્થાનક, દ્વાદશદૃતદોષ, અને સર્વ જીવ પ્રત્યે ક્ષમાવી પંચ પરમેષ્ઠિ મંત્રનું સ્મરણ કરી સમાધિ પૂર્વક શયન કરવું.

આ સામાન્ય નિયમો વધુ મંગલકારી છે. જે અહીં સંક્ષેપમાં કહ્યા છે. વિશેષ વિચારવાથી અને તેમ પ્રવર્તવાથી તે વિશેષ મંગલદાયક અને આનંદકારક થશે.

શિક્ષાપાઠ ૫૬ ક્ષમાપના.

હે ભગવાન ! હું વહુ ભૂલી ગયો, મેં તમારાં અમૂલ્ય વચ્ચને લક્ષમાં લીધાં નહીં. મેં તમારાં કહેલાં અનુપમ તત્ત્વનાં વિચાર કર્યોં નહીં. તમારાં પ્રણીત કરેલાં ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહીં. તમારાં કહેલાં દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતા મેં ઓઢાંચ્યાં નહીં. હે ભગવાન ! હું ભૂલ્યો, આથડ્યો—રક્ષાકરો—અને અનંત સંસારની વિટમ્બનામાં પડ્યો છું. હું પાપી છું. હું વહુ મદોન્મત્ત અને કર્મ રમથી કરીને મલિન છું. હે પરમાત્મા ! તમારાં કહેલાં તત્ત્વવિના મારો મોક્ષ નથી. હું નિરંતર પ્રપંચમાં પડ્યો છું; અજ્ઞાનથી અંધ થયો છું; મારામાં વિવેકશક્તિ નથી અને હું મુંઢ છું, હુ નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું. નિરાગી પરમાત્મા ! હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા મુનિનું શરણ ગૃહ્ણું છું. મારા અપરાધ ક્ષય થઈ હું તે

છે કે જ્યાં સ્ત્રીઓ ભોગવવાનો ઉપદેશ કર્યો હોય, ભૂમીલી-
લાની શિક્ષા આપી હોય, રંગ, રાગ, ગુલતાન અને એશારામ
કરવાનું તત્ત્વ વતાવ્યું હોય ત્યાં આપણા આત્માની સત્
શાંતિ નથી, કારણ એ ધર્મમત ગણીએ તો આજનો સંસાર ધર્મ-
મતયુક્તજ છે. પ્રત્યેક ગૃહસ્થનું ઘર એજ યોજનાથી ભરપૂર હોય
છે. છોકરાંછૈયાં, સ્ત્રી, રંગ રાગ તાન ત્યાં જામ્યું પડ્યું હોય
છે અને તે ઘર ધર્મમંદિર કહેવું, તો પછી અધર્મસ્થાનક કયું ?
અને જેમ વર્તિએ છીએ તેમ વર્ત્તવાથી જોઈએ પણ શું ? કોઈ એમ
કહે કે પેલાં ધર્મમંદિરમાં તો પ્રભૂની ભક્તિ થઈ શકે છે તો
તેઓને માટે સ્વેદપૂર્વક આટલોજ ઉચ્ચર દેવાનો છે કે તે પરમા-
ત્મતત્ત્વ અને તેની વૈરાગ્યમય ભક્તિને જાણતા નથી. ગમે તેમ
હો પણ આપણે આપણા મૂઝા વિચારપર આવવું જોડે. તત્ત્વ-
જ્ઞાનીની દ્રષ્ટિએ આત્મા સંસારમાં વિપયાદિક મલિનતાથી પર્યટન
કરે છે. તે મલિનતાનો ક્ષય વિશુદ્ધ ભાવ જલ્દથી હોવો જોડે.
અર્હતનાં તત્ત્વરૂપ સાધુ અને વૈરાગ્યરૂપી જલ્દ વહે, ઉત્તમ આચા-
રરૂપ પથ્થરપર, આત્મવસ્ત્રને ધોનાર નિર્ગંધ ગુરુ છે.

આમાં જો વૈરાગ્યજલ્દ ન હોયતો ધીજા વધાં સાહિ-
ત્યો કંઈ કરી શકતાં નથી; માટે વૈરાગ્યને ધર્મનું સ્વરૂપ કહી
શકીયે. અર્હતપ્રણીત તત્ત્વ વૈરાગ્યજ વોધ છે, તો તેજ ધર્મનું
સ્વરૂપ એમ ગણવું.

શિક્ષાપાઠ ૫૮ ધર્મના મતભેદ ભાગ ૧.

આ જગતમાં અનેક પ્રકારથી ધર્મના મત પડેલા છે. તેમાં મતભેદ ધનાદિકાલથી છે, એ ન્યાયમિત્ત છે. પણ એ મત ભેદો દશ કાળાદિ યોગે કેંડ કંઈ રૂપાંતર પામે તરા.એ સંબંધી કંટગોરુ વિચાર કરીએ.

કંટગોરુ પરસ્પર મળતા અને કંટગોરુક પરસ્પર વિરુદ્ધ છે; કંટગોરુક કેંડ નાસ્તિકના પાથરેલા પણ છે. કંટગોરુક સામાન્ય નીનિને ધર્મ કહે છે. કંટગોરુક જ્ઞાનનેજ ધર્મ કહે છે. કંટગોરુક અજ્ઞાન પણ ધર્મમત કહે છે કંટગોરુક મનિને કહે છે; કંટગોરુક ક્રિયાને કહે છે; કંટગોરુક વિનયને કહે છે અને કેટલાક શરીરને માનવનું એનેજ ધર્મમત કહે છે.

એ ધર્મમત ધ્યાયહોએ એમ જોડ કર્યો જણાય છે કે મને જે કહીએ છીએ તે સર્વજ્ઞાતીકર છે; કે મત્ત છે. શાકીના સમજા મનો અમત્ય અને કુતર્કશાદી છે; તથા પરસ્પર ને મત શાકીઓએ યોગ્ય કે અયોગ્ય ઘંટન કર્યું છે. ચેડાવના ઉપદેશક પણ ધોરેછ; માલ્યનાં પણ પણ જોડ છે. શૈવનો પણ પણ જોડ છે. ધ્યાયમતશાકનાં પણ પણ જોડ છે; વૈશેષિકનો પણ પણ જોડ છે; નીતિકાવીનો પણ જોડ છે; વૈશ્વશાકિકનો પણ જોડ છે. દુષ્ટાનાના પણ જોડ છે એન પણ જોડે જાડગ્યનો પણ જોડ છે કે આ અમાક દુષ્ટન તપને મને બિદિ આવશે. ત્યારે આવશે દશે શું વિનાશ કરશે ?

શાકી મનિશાકી સમ્ર માના હોવા નહી, તેમ જોડે મોટા હોવા નહી. શુ નાં શાકી હરક શરણે માવો; અને મનિશાકી

कंदक ओळो गोटो होय. अयना प्रतिवादी कंदक वधारे साचो, अने वादी कंदक ओळो गोटो होय. नेवळ बंदेनी वान गोटो होवी न जाण. आम विचाररुतां तो एक धर्मन साचो दगे; अने पाकीना गोटो दरे.

નિદાનુ—૧ એક આશ્ચર્યકારક વાત છે. સર્વને અમલ્ય કે સર્વને મલ્ય કેમ કરી શકાય? જો સર્વને અમલ્ય એમ કરીએ તો આપણે નાસ્તિક ઠરીએ; અને ધર્મની મરુવાઈ જાય. આ તો નિશ્ચય છે કે ધર્મની મરુવાઈ છે તેમ જગત્પુર તેની અવશ્ય છે. એક ધર્મનત મલ્ય અને શાસ્ત્રીના સર્વ અમલ્ય એમ કરીએ તો તે વાત નિષ્ફળ કરી શકાય જો! ૧. સર્વ સત્ય કરીએ તો તો પુનર્જનીની જેવી વાત ધર્મની; કારણ કે તો આદમ્યા વધા મતભેદ કેમ પડે? જો કોઈ પણ મતભેદ ન હોય તો પછી હુદા હુદા પોતપોતાના મતો શાપશા માટે મજ કરે! એમ અન્યોન્મના વિગેધથી પોતીવાર અટકવું પડે છે.

[illegible]

— 100 —

शिक्षापाठ ५०, धर्मना मतभेद भाग २.

[illegible]

ષાક્તીના ધર્મમતને કેવળ અમત્ય કહેવા પડે; પણ હું એમ કરી શકું. શુદ્ધ આત્મજ્ઞાનદાતા નિશ્ચયનપણે તે તે અસત્યરૂપ ઠરે; પરંતુ સ્વવહારનયે તે અસત્ય કરી શકાય નહીં. એક મત્ય અને ષાક્તીના અપૂર્ણ અને મદોષ છે એમ કહું છું. તેમજ કેટલાંક કુતર્કવાદી અને નાસ્તિકછે તે કેવળ અસત્ય છે; પરંતુ જેઓ પરલોક સંવંધી કે પાપ સંવંધી કંડેષણ ધોષ કે મય જતાવેછે તે જ્ઞાતના ધર્મમતને અપૂર્ણ અને મદોષ કરી શકાય છે. એક દર્શન જે નિર્દોષ અને પૂર્ણ કહેવાનું છે તે વિષેની વાત દમગા એક વાનુ ગમ્પીય.

હો તમને શંકા થશે કે મદોષ અને અપૂર્ણ એનું કયન પના મરતે શા માટે થોડુંક હશે ? તેનું સમાધાન થયું જોડે. એનું સમાધાન પણ છે કે તે ધર્મમતમાળા ખોલી ઉપાસુરી યુદ્ધિની મતિ પશોની ત્યા મુરી તેમજે વિનાગે કર્યા. અનુમાન, તર્ક અને ઉપમા-દિક આધારપદે તેઓને જે કયન મિદ્દ જગાયું તેમત્યજકયે જાગે મિદ્દ છે એ તેમજે દર્શોત્યું; જે પણ ઓપો તેવી મુલ્ય એકા-નિક વાદ ઓપો; મીન્દ, વિનામ નીનિ જ્ઞાન, ક્રિયાઆદિ એક વગને વિગેય ઓપો, વધો વીત્રા ધાનરા ધોમ્ય વિગપો તેમજે દુર્ગિત કરી દીગ વટી જે વિગપો તમજે વર્ગકયા તે મર્વ ધાન વટે તમજે કદ તમજા નશાતા, વગ વોતની શુદ્ધિ મરતમાટે વટ ૧૩૨૩ ત ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦ ૧૦૧ ૧૦૨ ૧૦૩ ૧૦૪ ૧૦૫ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૦૮ ૧૦૯ ૧૧૦ ૧૧૧ ૧૧૨ ૧૧૩ ૧૧૪ ૧૧૫ ૧૧૬ ૧૧૭ ૧૧૮ ૧૧૯ ૧૨૦ ૧૨૧ ૧૨૨ ૧૨૩ ૧૨૪ ૧૨૫ ૧૨૬ ૧૨૭ ૧૨૮ ૧૨૯ ૧૩૦ ૧૩૧ ૧૩૨ ૧૩૩ ૧૩૪ ૧૩૫ ૧૩૬ ૧૩૭ ૧૩૮ ૧૩૯ ૧૪૦ ૧૪૧ ૧૪૨ ૧૪૩ ૧૪૪ ૧૪૫ ૧૪૬ ૧૪૭ ૧૪૮ ૧૪૯ ૧૫૦ ૧૫૧ ૧૫૨ ૧૫૩ ૧૫૪ ૧૫૫ ૧૫૬ ૧૫૭ ૧૫૮ ૧૫૯ ૧૬૦ ૧૬૧ ૧૬૨ ૧૬૩ ૧૬૪ ૧૬૫ ૧૬૬ ૧૬૭ ૧૬૮ ૧૬૯ ૧૭૦ ૧૭૧ ૧૭૨ ૧૭૩ ૧૭૪ ૧૭૫ ૧૭૬ ૧૭૭ ૧૭૮ ૧૭૯ ૧૮૦ ૧૮૧ ૧૮૨ ૧૮૩ ૧૮૪ ૧૮૫ ૧૮૬ ૧૮૭ ૧૮૮ ૧૮૯ ૧૯૦ ૧૯૧ ૧૯૨ ૧૯૩ ૧૯૪ ૧૯૫ ૧૯૬ ૧૯૭ ૧૯૮ ૧૯૯ ૨૦૦ ૨૦૧ ૨૦૨ ૨૦૩ ૨૦૪ ૨૦૫ ૨૦૬ ૨૦૭ ૨૦૮ ૨૦૯ ૨૧૦ ૨૧૧ ૨૧૨ ૨૧૩ ૨૧૪ ૨૧૫ ૨૧૬ ૨૧૭ ૨૧૮ ૨૧૯ ૨૨૦ ૨૨૧ ૨૨૨ ૨૨૩ ૨૨૪ ૨૨૫ ૨૨૬ ૨૨૭ ૨૨૮ ૨૨૯ ૨૩૦ ૨૩૧ ૨૩૨ ૨૩૩ ૨૩૪ ૨૩૫ ૨૩૬ ૨૩૭ ૨૩૮ ૨૩૯ ૨૪૦ ૨૪૧ ૨૪૨ ૨૪૩ ૨૪૪ ૨૪૫ ૨૪૬ ૨૪૭ ૨૪૮ ૨૪૯ ૨૫૦ ૨૫૧ ૨૫૨ ૨૫૩ ૨૫૪ ૨૫૫ ૨૫૬ ૨૫૭ ૨૫૮ ૨૫૯ ૨૬૦ ૨૬૧ ૨૬૨ ૨૬૩ ૨૬૪ ૨૬૫ ૨૬૬ ૨૬૭ ૨૬૮ ૨૬૯ ૨૭૦ ૨૭૧ ૨૭૨ ૨૭૩ ૨૭૪ ૨૭૫ ૨૭૬ ૨૭૭ ૨૭૮ ૨૭૯ ૨૮૦ ૨૮૧ ૨૮૨ ૨૮૩ ૨૮૪ ૨૮૫ ૨૮૬ ૨૮૭ ૨૮૮ ૨૮૯ ૨૯૦ ૨૯૧ ૨૯૨ ૨૯૩ ૨૯૪ ૨૯૫ ૨૯૬ ૨૯૭ ૨૯૮ ૨૯૯ ૩૦૦ ૩૦૧ ૩૦૨ ૩૦૩ ૩૦૪ ૩૦૫ ૩૦૬ ૩૦૭ ૩૦૮ ૩૦૯ ૩૧૦ ૩૧૧ ૩૧૨ ૩૧૩ ૩૧૪ ૩૧૫ ૩૧૬ ૩૧૭ ૩૧૮ ૩૧૯ ૩૨૦ ૩૨૧ ૩૨૨ ૩૨૩ ૩૨૪ ૩૨૫ ૩૨૬ ૩૨૭ ૩૨૮ ૩૨૯ ૩૩૦ ૩૩૧ ૩૩૨ ૩૩૩ ૩૩૪ ૩૩૫ ૩૩૬ ૩૩૭ ૩૩૮ ૩૩૯ ૩૪૦ ૩૪૧ ૩૪૨ ૩૪૩ ૩૪૪ ૩૪૫ ૩૪૬ ૩૪૭ ૩૪૮ ૩૪૯ ૩૫૦ ૩૫૧ ૩૫૨ ૩૫૩ ૩૫૪ ૩૫૫ ૩૫૬ ૩૫૭ ૩૫૮ ૩૫૯ ૩૬૦ ૩૬૧ ૩૬૨ ૩૬૩ ૩૬૪ ૩૬૫ ૩૬૬ ૩૬૭ ૩૬૮ ૩૬૯ ૩૭૦ ૩૭૧ ૩૭૨ ૩૭૩ ૩૭૪ ૩૭૫ ૩૭૬ ૩૭૭ ૩૭૮ ૩૭૯ ૩૮૦ ૩૮૧ ૩૮૨ ૩૮૩ ૩૮૪ ૩૮૫ ૩૮૬ ૩૮૭ ૩૮૮ ૩૮૯ ૩૯૦ ૩૯૧ ૩૯૨ ૩૯૩ ૩૯૪ ૩૯૫ ૩૯૬ ૩૯૭ ૩૯૮ ૩૯૯ ૪૦૦ ૪૦૧ ૪૦૨ ૪૦૩ ૪૦૪ ૪૦૫ ૪૦૬ ૪૦૭ ૪૦૮ ૪૦૯ ૪૧૦ ૪૧૧ ૪૧૨ ૪૧૩ ૪૧૪ ૪૧૫ ૪૧૬ ૪૧૭ ૪૧૮ ૪૧૯ ૪૨૦ ૪૨૧ ૪૨૨ ૪૨૩ ૪૨૪ ૪૨૫ ૪૨૬ ૪૨૭ ૪૨૮ ૪૨૯ ૪૩૦ ૪૩૧ ૪૩૨ ૪૩૩ ૪૩૪ ૪૩૫ ૪૩૬ ૪૩૭ ૪૩૮ ૪૩૯ ૪૪૦ ૪૪૧ ૪૪૨ ૪૪૩ ૪૪૪ ૪૪૫ ૪૪૬ ૪૪૭ ૪૪૮ ૪૪૯ ૪૫૦ ૪૫૧ ૪૫૨ ૪૫૩ ૪૫૪ ૪૫૫ ૪૫૬ ૪૫૭ ૪૫૮ ૪૫૯ ૪૬૦ ૪૬૧ ૪૬૨ ૪૬૩ ૪૬૪ ૪૬૫ ૪૬૬ ૪૬૭ ૪૬૮ ૪૬૯ ૪૭૦ ૪૭૧ ૪૭૨ ૪૭૩ ૪૭૪ ૪૭૫ ૪૭૬ ૪૭૭ ૪૭૮ ૪૭૯ ૪૮૦ ૪૮૧ ૪૮૨ ૪૮૩ ૪૮૪ ૪૮૫ ૪૮૬ ૪૮૭ ૪૮૮ ૪૮૯ ૪૯૦ ૪૯૧ ૪૯૨ ૪૯૩ ૪૯૪ ૪૯૫ ૪૯૬ ૪૯૭ ૪૯૮ ૪૯૯ ૫૦૦ ૫૦૧ ૫૦૨ ૫૦૩ ૫૦૪ ૫૦૫ ૫૦૬ ૫૦૭ ૫૦૮ ૫૦૯ ૫૧૦ ૫૧૧ ૫૧૨ ૫૧૩ ૫૧૪ ૫૧૫ ૫૧૬ ૫૧૭ ૫૧૮ ૫૧૯ ૫૨૦ ૫૨૧ ૫૨૨ ૫૨૩ ૫૨૪ ૫૨૫ ૫૨૬ ૫૨૭ ૫૨૮ ૫૨૯ ૫૩૦ ૫૩૧ ૫૩૨ ૫૩૩ ૫૩૪ ૫૩૫ ૫૩૬ ૫૩૭ ૫૩૮ ૫૩૯ ૫૪૦ ૫૪૧ ૫૪૨ ૫૪૩ ૫૪૪ ૫૪૫ ૫૪૬ ૫૪૭ ૫૪૮ ૫૪૯ ૫૫૦ ૫૫૧ ૫૫૨ ૫૫૩ ૫૫૪ ૫૫૫ ૫૫૬ ૫૫૭ ૫૫૮ ૫૫૯ ૫૬૦ ૫૬૧ ૫૬૨ ૫૬૩ ૫૬૪ ૫૬૫ ૫૬૬ ૫૬૭ ૫૬૮ ૫૬૯ ૫૭૦ ૫૭૧ ૫૭૨ ૫૭૩ ૫૭૪ ૫૭૫ ૫૭૬ ૫૭૭ ૫૭૮ ૫૭૯ ૫૮૦ ૫૮૧ ૫૮૨ ૫૮૩ ૫૮૪ ૫૮૫ ૫૮૬ ૫૮૭ ૫૮૮ ૫૮૯ ૫૯૦ ૫૯૧ ૫૯૨ ૫૯૩ ૫૯૪ ૫૯૫ ૫૯૬ ૫૯૭ ૫૯૮ ૫૯૯ ૬૦૦ ૬૦૧ ૬૦૨ ૬૦૩ ૬૦૪ ૬૦૫ ૬૦૬ ૬૦૭ ૬૦૮ ૬૦૯ ૬૧૦ ૬૧૧ ૬૧૨ ૬૧૩ ૬૧૪ ૬૧૫ ૬૧૬ ૬૧૭ ૬૧૮ ૬૧૯ ૬૨૦ ૬૨૧ ૬૨૨ ૬૨૩ ૬૨૪ ૬૨૫ ૬૨૬ ૬૨૭ ૬૨૮ ૬૨૯ ૬૩૦ ૬૩૧ ૬૩૨ ૬૩૩ ૬૩૪ ૬૩૫ ૬૩૬ ૬૩૭ ૬૩૮ ૬૩૯ ૬૪૦ ૬૪૧ ૬૪૨ ૬૪૩ ૬૪૪ ૬૪૫ ૬૪૬ ૬૪૭ ૬૪૮ ૬૪૯ ૬૫૦ ૬૫૧ ૬૫૨ ૬૫૩ ૬૫૪ ૬૫૫ ૬૫૬ ૬૫૭ ૬૫૮ ૬૫૯ ૬૬૦ ૬૬૧ ૬૬૨ ૬૬૩ ૬૬૪ ૬૬૫ ૬૬૬ ૬૬૭ ૬૬૮ ૬૬૯ ૬૭૦ ૬૭૧ ૬૭૨ ૬૭૩ ૬૭૪ ૬૭૫ ૬૭૬ ૬૭૭ ૬૭૮ ૬૭૯ ૬૮૦ ૬૮૧ ૬૮૨ ૬૮૩ ૬૮૪ ૬૮૫ ૬૮૬ ૬૮૭ ૬૮૮ ૬૮૯ ૬૯૦ ૬૯૧ ૬૯૨ ૬૯૩ ૬૯૪ ૬૯૫ ૬૯૬ ૬૯૭ ૬૯૮ ૬૯૯ ૭૦૦ ૭૦૧ ૭૦૨ ૭૦૩ ૭૦૪ ૭૦૫ ૭૦૬ ૭૦૭ ૭૦૮ ૭૦૯ ૭૧૦ ૭૧૧ ૭૧૨ ૭૧૩ ૭૧૪ ૭૧૫ ૭૧૬ ૭૧૭ ૭૧૮ ૭૧૯ ૭૨૦ ૭૨૧ ૭૨૨ ૭૨૩ ૭૨૪ ૭૨૫ ૭૨૬ ૭૨૭ ૭૨૮ ૭૨૯ ૭૩૦ ૭૩૧ ૭૩૨ ૭૩૩ ૭૩૪ ૭૩૫ ૭૩૬ ૭૩૭ ૭૩૮ ૭૩૯ ૭૪૦ ૭૪૧ ૭૪૨ ૭૪૩ ૭૪૪ ૭૪૫ ૭૪૬ ૭૪૭ ૭૪૮ ૭૪૯ ૭૫૦ ૭૫૧ ૭૫૨ ૭૫૩ ૭૫૪ ૭૫૫ ૭૫૬ ૭૫૭ ૭૫૮ ૭૫૯ ૭૬૦ ૭૬૧ ૭૬૨ ૭૬૩ ૭૬૪ ૭૬૫ ૭૬૬ ૭૬૭ ૭૬૮ ૭૬૯ ૭૭૦ ૭૭૧ ૭૭૨ ૭૭૩ ૭૭૪ ૭૭૫ ૭૭૬ ૭૭૭ ૭૭૮ ૭૭૯ ૭૮૦ ૭૮૧ ૭૮૨ ૭૮૩ ૭૮૪ ૭૮૫ ૭૮૬ ૭૮૭ ૭૮૮ ૭૮૯ ૭૯૦ ૭૯૧ ૭૯૨ ૭૯૩ ૭૯૪ ૭૯૫ ૭૯૬ ૭૯૭ ૭૯૮ ૭૯૯ ૮૦૦ ૮૦૧ ૮૦૨ ૮૦૩ ૮૦૪ ૮૦૫ ૮૦૬ ૮૦૭ ૮૦૮ ૮૦૯ ૮૧૦ ૮૧૧ ૮૧૨ ૮૧૩ ૮૧૪ ૮૧૫ ૮૧૬ ૮૧૭ ૮૧૮ ૮૧૯ ૮૨૦ ૮૨૧ ૮૨૨ ૮૨૩ ૮૨૪ ૮૨૫ ૮૨૬ ૮૨૭ ૮૨૮ ૮૨૯ ૮૩૦ ૮૩૧ ૮૩૨ ૮૩૩ ૮૩૪ ૮૩૫ ૮૩૬ ૮૩૭ ૮૩૮ ૮૩૯ ૮૪૦ ૮૪૧ ૮૪૨ ૮૪૩ ૮૪૪ ૮૪૫ ૮૪૬ ૮૪૭ ૮૪૮ ૮૪૯ ૮૫૦ ૮૫૧ ૮૫૨ ૮૫૩ ૮૫૪ ૮૫૫ ૮૫૬ ૮૫૭ ૮૫૮ ૮૫૯ ૮૬૦ ૮૬૧ ૮૬૨ ૮૬૩ ૮૬૪ ૮૬૫ ૮૬૬ ૮૬૭ ૮૬૮ ૮૬૯ ૮૭૦ ૮૭૧ ૮૭૨ ૮૭૩ ૮૭૪ ૮૭૫ ૮૭૬ ૮૭૭ ૮૭૮ ૮૭૯ ૮૮૦ ૮૮૧ ૮૮૨ ૮૮૩ ૮૮૪ ૮૮૫ ૮૮૬ ૮૮૭ ૮૮૮ ૮૮૯ ૮૯૦ ૮૯૧ ૮૯૨ ૮૯૩ ૮૯૪ ૮૯૫ ૮૯૬ ૮૯૭ ૮૯૮ ૮૯૯ ૯૦૦ ૯૦૧ ૯૦૨ ૯૦૩ ૯૦૪ ૯૦૫ ૯૦૬ ૯૦૭ ૯૦૮ ૯૦૯ ૯૧૦ ૯૧૧ ૯૧૨ ૯૧૩ ૯૧૪ ૯૧૫ ૯૧૬ ૯૧૭ ૯૧૮ ૯૧૯ ૯૨૦ ૯૨૧ ૯૨૨ ૯૨૩ ૯૨૪ ૯૨૫ ૯૨૬ ૯૨૭ ૯૨૮ ૯૨૯ ૯૩૦ ૯૩૧ ૯૩૨ ૯૩૩ ૯૩૪ ૯૩૫ ૯૩૬ ૯૩૭ ૯૩૮ ૯૩૯ ૯૪૦ ૯૪૧ ૯૪૨ ૯૪૩ ૯૪૪ ૯૪૫ ૯૪૬ ૯૪૭ ૯૪૮ ૯૪૯ ૯૫૦ ૯૫૧ ૯૫૨ ૯૫૩ ૯૫૪ ૯૫૫ ૯૫૬ ૯૫૭ ૯૫૮ ૯૫૯ ૯૬૦ ૯૬૧ ૯૬૨ ૯૬૩ ૯૬૪ ૯૬૫ ૯૬૬ ૯૬૭ ૯૬૮ ૯૬૯ ૯૭૦ ૯૭૧ ૯૭૨ ૯૭૩ ૯૭૪ ૯૭૫ ૯૭૬ ૯૭૭ ૯૭૮ ૯૭૯ ૯૮૦ ૯૮૧ ૯૮૨ ૯૮૩ ૯૮૪ ૯૮૫ ૯૮૬ ૯૮૭ ૯૮૮ ૯૮૯ ૯૯૦ ૯૯૧ ૯૯૨ ૯૯૩ ૯૯૪ ૯૯૫ ૯૯૬ ૯૯૭ ૯૯૮ ૯૯૯ ૧૦૦૦

અત્યુગ્રહ્યમાદિથી તેઓ જય પામ્યા. કેટલાકે ઝૂંગાર અને લોકે
 હિત સાધનોથી મનુષ્યનાં મન દરણ કર્યાં. દુનિયાં મોહમાં
 તો મૂઝે હુવી પહી છે; એટલે એ હિંદુ દર્શનથી ગાડરહ્યે થ-
 ર્ને તેઓએ રાજી થઈ તેનું કહેવું માન્ય રાખ્યું. કેટલાકે નીતિ,
 તથા કંઈ વૈરાગ્યાદિ ગુણ દેહી રૂઝાદિકથી તે કયન માન્ય
 રાખ્યું. પ્રવર્તકની બુદ્ધિ તેઓ કરતાં વિશેષ હોવાથી તેને પછી
 ભગવાનરૂપન માની લીધા. કેટલાકે વૈરાગ્યથી ધર્મમત ફેલાવી
 પાછઝર્યા કેટલાંક મુન્નથીલિયાં સાધનનો વોથ સ્વોશી પો-
 તાના મતની દૃઢિ કરી પોતાનો મત સ્થાપન કરવાની મદ્દાન
 ભ્રમનાએ અને પોતાની અપૂર્ણતા રૂઝાદિક ગમે તે કારણથી
 વીજાતું કહેલું પોતાને ન રૂઝ્યું એટલે તેને જુદોજ રાહ કાઢ્યો.
 આમ અનેક મતમતાંતરની જાઝ યતી ગઈ. ચાર પાંચ પેઢી
 એકનો એક ધર્મ મત રહ્યો એટલે પછી તે કુચ્છર્મ થઈ પડ્યો.
 એમ સ્થલે સ્થલે થતું ગયું.

શિક્ષાપાઠ ૬૦ ધર્મના મતભેદ ભાગ ૩.

જો એક દર્શન પૂર્ણ અને મત્ય ન હોય તો વીજા ધર્મ મ-
 તને અપૂર્ણ અને અમત્ય કોઈ પ્રમાણથી કહી શકાય નહીં; એ
 માટે થઈને જો એક દર્શન પૂર્ણ અને મત્ય છે તેનાં તત્ત્વપ્રમા-
 નથી વીજા મતોની અપૂર્ણતા અને એકાંતિકતા જોડાઈ.

એ વીજા ધર્મમતોમાં તત્ત્વજ્ઞાન સંબંધી વચાવે મુલ્કન વિ-
 ચારો નથી. કેટલાક જગદ્ગુર્ણનો વોથ કરેછે; પણ જગદ્-
 ગુર્ણ પ્રમાણવદે સિદ્ધ થઈ શકતો નથી. કેટલાક જ્ઞાનથી

મોક્ષછે એમ કહેછે તે પર્વાતિક છે; તેમજ ક્રિયાથી મોક્ષ એમ કહેનારા પણ પર્વાતિક છે. જ્ઞાન, ક્રિયા એ બંનેથી મોક્ષ કહેનારા તેના ચર્ચા સ્વરૂપને જાણના નથી; અને એ બંને ભેદ યોગિયંબ નથી કહી શક્યા એમ એમની સંજ્ઞાના સ્વાભાવિક આવેછે. એ ધર્મમતસ્થાપકો સત્ત્વેવતત્ત્વમાં કહેલાં અષ્ટાદશગોથી રહિત નહોતા એમ એઓએ જણાવેલાં શાસ્ત્રોમાં થવા તેમના ચરિત્રોપરથી પણ તરતની દ્રષ્ટિએ જોતાં દેખાયાં કેટલાક મનોમા હિમા, અગ્રણ્યચર્ય ર્ક. અગ્રણ્ય આપણને યોગ છે તે તો સદ્ગતમાં અપૂર્ણ અને સરાગીના આપેલાં જોઈતાં આવેછે. કોઈએ એમાં મર્યાદાપક મોક્ષ, કોઈએ કંઈ નાં એ રૂપ મોક્ષ, કોઈએ સાકામમોક્ષ અને કોઈએ અમૂક કાલ મુક્તિ રહી પાતિત થઈ એ રૂપ મોક્ષ માન્યોછે; પણ એમાંથી કોઈ પાત નેઓની સમમાણ થઈ શકતી નથી. એઓના વિચારો અપૂર્ણપણું નિષ્પ્રદત્ત્વેષાઓ દર્શાવ્યું છે તે વચાવસ્થિત જાણ થાય છે.

વેદ શીશાયના શીખા મનોના પ્રાર્થનોનાં ચરિત્રો અને વિચારો રિત્વાદિક જાણવાથી તે મનો અપૂર્ણ છે એમ જાણી આવે છે. વર્તમાનમાં જે વેદો છે તે વળા માત્રીન પ્રયો છે તેથી મનનું માર્ગનિર્ણય છે, વસ્તુ ને વળ હિમાએ કરાંને દુષિત રોતાથી અપૂર્ણ છે. તેમજ મગાનોના વાચ્ય છે એમ જણાવેલાં.

જે વળ દમન વિષ મર કહેવાનું છે તે તેન વટકે નિર્માતાનાં ક્યારન કોઈ દમન વિષ છે વળા વાચનાના મરેડ અને મરેડથી રતા; કાટમેરેડ નાચન એ ન ન મિટાવિક જગાય છે. કયા, પ્રજ્ઞવર્ત, શીષ, વિવેક, વેદાન્ત જ્ઞાન, રિત્વાદિ વળા મેંતા વળે

एकेए वर्णव्यां नथी. तेनी साथे शुद्ध आत्मज्ञान, तेनी कोटिओ, जीवनां चयन, जन्म, गति, विगति, योनिद्वार, प्रदेश, काळ, तेनां स्वरूप ए विपे एवो मूळ्म बोधछे के जेवडे तेनी सर्वज्ञ-
तानी निःशंकता थाय. काळभेदे परंपराम्नायथी केवळज्ञानादि
ज्ञानो जोवामां नथी आवतां, छनां जे जे जिनेश्वरना रहेलां
सिद्धांतिक वचनोछे तं अखंडछे. तेओना केडलाक सिद्धांतो एवा
मूळ्म छे के जे अकेक विचारतां आखी जौदगी बही जाय.

जिनेश्वरनां कहेलां धर्मतत्वथी कोइ पण प्राणीने लेश खेद
उत्पन्न यतो नथी. सर्व आत्मानी रक्षा अने सर्वात्मशक्तिनो
प्रकाश एमां रह्यो छे. ए भेदो वांचवाथी, समजवाथी, अने ते
पर अति अति मूळ्म विचार करवाथी आत्मशक्ति प्रकाश
पामी जैनदर्शननी सर्वोत्कृष्टपणानी हा कहेवरावे छे. बहु मन-
नथी सर्व धर्ममत जाणी पछी तुलना करनारने आ कयन
अवश्य सिद्ध यशे.

निर्दोषदर्शननां मूळ्मतत्वो अने सदोष दर्शननां मूळ्मतत्वोविपे
धीजे प्रसंगे विस्तारथी कहीशुं.

शिक्षापाठ ६१ मुखविपेविचार भाग १.

एक ब्राह्मण दरिद्रावस्थाथी बहु पीडातो हतो. तेणे कंटा-
लीने छेवटे देवनुं उपासन करी लक्ष्मी मेळववानो निश्चय
करो. पोते विद्वान होवार्थी उपासन करवां पहेलां विचार कर्यो
के कदापि देव तो कोइ तृप्त यशे; पण पछी ते आगळ सुख

કમું માગતું ? તપ કરી પછી માગવાનું કંઈ મૂંઝે નહીં, અગત્યનાં કાંઈ મૂંઝે તો કરેલ તપ પણ નિર્થક જાય; માટે એક વખત આત્મા દેહમાં પ્રવાસ કરવો. સંસારના મહત્પુણ્યોનાં પાપ, વૈષમ્ય અને સુખ જોવાં. એમ નિશ્ચય કરી તે પ્રવાસમાં બીકઝી પડ્યો. મારતનાં જે જે રમણિય અને સીદ્ધિમાન શહેરો હતાં તે જોવાં. શૂન્યમયુક્તિદ્વારા રાજાધિરાજનાં અંતઃપુર, સુખ અને વૈષમ્ય જોવાં. શ્રીમંતોના આરામ, વહિવટ, યાગયજ્ઞોના અને દુરુદ વર્ણના જોવા; પણ એથી નેનું કોઈ રીતે મન માગ્યું નહીં. કોઈને શીનું દુઃખ, કોઈને પતિનું દુઃખ, કોઈને અધાન્યું દુઃખ, કોઈને વશાલાના વિયોગનું દુઃખ, કોઈને નિર્ધનતાનું દુઃખ, કોઈને ભયનો વર્ણનનું દુઃખ, કોઈને શરીર મંદબળી દુઃખ, કોઈને પુત્રનું દુઃખ, કોઈને શત્રુનું દુઃખ, કોઈને જરવાનું દુઃખ, કોઈને ધાત્રાવનું દુઃખ, કોઈને વૈયવ્ય દુઃખ, કોઈને કુટુંબનું દુઃખ, કોઈને પોતાના નીચકુળનું દુઃખ, કોઈને મીનિનું દુઃખ, કોઈને રૂપીનું દુઃખ, કોઈને રાત્રિનું દુઃખ, એમ જુદાં, બે વિવેક કે વાંકું દુઃખ જ્યેઠ જ્યેઠ તે રિયના જોવામાં આવ્યાં. એથી કરીને જનું મન કોઈ જ્યેઠે માગ્યું નહીં; જ્યાં જુદાં જુદાં દુઃખ તો જ્યેઠ કોઈ જ્યેઠે મૂળ નેના જોવામાં આવ્યું નહીં. હવે જાહે મું માગતું ? જમ રિચારનાં રિચારનાં જુદાં મહત્પુણ્યનાં પ્રાપ્તિ માનવીને તે દુઃખદાયકી ધામ્યો. દુઃખિની વશાલાદિવાન, વૈષમ્યદ, યાગયજ્ઞોવાદે કરીને સુખોન્નિત મને રૂપીની વશુર વશ નને જાણ. મુંજર મહે સદા આરખો જોનો, મન પૂડા પૂડા ન રજા મહત્પુણ્યને

ધેર ગયો. શ્રીમંત મુલગ્રહમાં વેઠા હતા. તેણે અતિથિ જાણીને બ્રાહ્મણને સન્માન આપ્યું; કુશલતા પૂછી. અને તેઓને માટે ભોજનની યોજના કરાવી. જરા વાર જવા દઈ ધીરજથી શેઠે બ્રાહ્મણને પૂછ્યું: આપનું આગમનકારણ જો મને કહેવા જેવું હોય તો કહો. બ્રાહ્મણે કહ્યું, હમણાં આપ સમા રાહો; આપનો સઘઠી જાતનો વૈભવ, ધામ, વાગવગીચાં इत्यादि મને દેલાડવું પડશે; એ જોયા પછી આગમનકારણ કહીશ. શેઠે એનું કંઈ મર્મરૂપ કારણ જાણીને કહ્યું: ભલે, આનંદપૂર્વક આપની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો. જમ્યા પછી બ્રાહ્મણે શેઠે પોતે સાથે આવીને ધામાદિક વતાવવા વિનંતિ કરી. ઘનાઢ્યં તે માન્ય રાહી; અને પોતે સાથે જઈ વાગવગીચાં, ધામ, વૈભવ એ સઘઠું દેલાડવું. શેઠની સ્ત્રી અને પુત્રો પણ ત્યાં બ્રાહ્મણના જોવામાં આવ્યા. તેઓએ યોગ્યતાપૂર્વક તે બ્રાહ્મણનો સત્કાર કર્યો. એઓનાં રૂપ, વિનય અને સ્વચ્છતા જાંડને તેમજ તેઓની મધુરવાણી સાંભળીને બ્રાહ્મણ રાજી થયો; પછી તેની દુકાનનો વહિવટ જોયો. તેમાં સોએક વહિવટિયા ત્યાં વેઠેલા જોયા. તેઓ પણ માયાલુ, વિનયિ અને નમ્ર તે બ્રાહ્મણના જોવામાં આવ્યા. એથી તે વહુ સંતુષ્ટ થયો. એનું મન અહીં કંઈક સંતોષાયું. સુખી તો જગત્માં આજ જણાયછે એમ તેને લાગ્યું.

શિક્ષાપાઠ ૬૨ મુલવિષેવિચાર ભાગ ૨.

કેવાં એનાં સુંદર ઘર છે ! કેવી સુંદર તેની સ્વચ્છતા અને જાલ્લવળી છે ! કેવી શાળી અને મનોવા તેની સુગીઝ સ્ત્રી છે !

કેવા તેના કાંતિમાન અને કળાગરા પુત્રો છે ! કેવું સંપીલું તેવું કુટુંબ છે ! લક્ષ્મીની મહેરપણ અને ત્યાં કેવી છે ! આજના ભારતમાં એના જેવો ધીજો કોઈ મુલ્કી નથી. હવે તપ કરીને જો હું માગું તો આ મહાધનાદ્ય જેવુંજ સઘળું માગું, ધીજીં ચાહના કરું નહીં.

દીવમ ધીજી ગયો અને રાત્રિ યશ. સુવાનો વલ્લભ થયો. ધનાદ્ય અને દ્રાક્ષણ એકાંતમાં બેઠા હતા; પછી ધનાદ્યે વિષ્ણુને આગમન કારણ કહેવા વિનંતિ કરી.

વિષ્ણુ:—હું ધરથી એવો વિચાર કરી નીકળ્યો હતો કે ધધારી ધધારે મુલ્કી કોણ છે ને જોઈ; અને તપ કરીને પછી એના જેવું મુલ્ક સંપાદન કરવું આજના ભારત ને તેનાં સઘળાં રમણીય સ્થળોં જોયાં; પરંતુ કોઈ રાજાધિરાજને ત્યાં પણ મને સંપૂર્ણ મુલ્ક જોવામાં આવ્યું નહીં. ડયાં જોયું ત્યાં આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ જોવામાં આવી. આપ ધની આજનાં આપની પ્રથમા માંધલી એટલે જુ અહીં આવ્યો; અને સંતોષ પણ પામ્યો. આપના જેવી રીદિ, મધુર, કમાડ, સ્ત્રી, કુટુંબ, પર ધગેરે મારા જોવામાં ક્યાંય આવ્યું નથી. આપ પોતે પણ ધર્મશીલ, સદગુણી અને જિનેશ્વરના ઉત્તમ ઉપાસ્યકરો. એથી હું એમ માનું છું કે આપના જેવું મુલ્ક ધીજે નથી. ભારતમાં આપ વિશેષ મુલ્કીજો ઉગામના કરીને કદાપિ દેવરૂને પાનું તો આપના જેવી મુલ્કીધ્યાનિ પાનું

ધનાદ્ય—વંદિતજી, આપ એક વડુ મર્મમરેન્દ્રા વિચારથી નીકળ્યા છો; એટલે અરણ્ય આવને જંપ છે નેમ સ્વાનુમતી

सामा आन्या हता. हुं मारां कुटुंबीओने आनंदभावयी जर
 मळ्यो. तेओ मारा भाग्यनी प्रशंसा करवा लाग्यां. जावेयी
 लीधेला माले मने एकना पांच करान्या. पंडितजी ! त्यां केड-
 लाक प्रकारयी मारे पाप करवां पळ्यां हतां; पुरे खावा पण हुं
 पाम्यो नहोनो; परंतु एकवार लक्ष्मी साध्य करवानो जे प्रति-
 हाभाव कर्षो हतो ते प्रारब्ध योगयो पळ्यो. जे दुःखदायक
 स्थितिमां हुं हतो ते दुःखमां भुं खामी हती ? स्त्री, पुत्र एतो
 जागे नहोनांज, मावाप आगळयी परलोकपाम्यां हतां. कुटुंबी-
 ओना वियोगवडे अने विना दमढीए जावे जे वखते हुं गयो ते
 वखतनी स्थिति अज्ञानदृष्टियी आंखमां आंसु आणी दे तेवी
 छे; आ वखते पण धर्ममां लक्ष राख्युं हतुं. दीवसनो अमुक्त
 भाग नेमां रोकतो हतो; ते लक्ष्मी के एवी लालचे नहो; परंतु
 संसारदुःखयो ए तारनार साधन छे एम गणीने. मोतनो भय
 क्षण पण दूर नथी, माटे ए कर्तव्य जेम बने तेम त्वरायी
 करी लेवुं. ए मारी मुख्य नीति हनी. दुराचारयी कंड सुत्र
 नथी; मननी वृत्ति नथी; अने आत्मानी मलिनता छे. ए
 तत्व भणी में माहं लक्ष दोरेलुं हतुं.

शिक्षापाठ ६४ मुखविपेविचार भाग ४.

अहीं आन्या पडी हुं नारां टेकाणांनी कन्या पाम्यो. ते
 पण सुलक्षणी अने मर्यादाशील नीवडी; ए वडे करीने मारे

પ્રથમ પુત્ર મળ્યા. તરિયટ મજાજી હોવાથી અને નાણું નાણાંને પ-
 ધારતું હોવાથી દશ વર્ષમાં હું મહાકોટ્યાવણિ થઈ પડ્યો.
 પુત્રનાં નીતિ, વિચાર, અને બુદ્ધિ ઉત્તમ રહેવા મેં બહુ મુંદર સા-
 ધનો ગોઠવ્યાં. જેથી, તેઓ આ સિયતિ પામ્યા છે. મારાં કુરૂ-
 શીખોને યોગ્ય યોગ્ય સ્થાન ગોઠવી તેઓની સિયતિને છુટ્તા
 કરી. દુકાનના મેં અમુક નિયમો વાંચ્યા. ઉત્તમ ધામનો આ-
 રંધ્ર પણ કરી લીધો. આ કરતું એક મમત્વ જાતર કર્યું. તમેજી
 પાહું મેઢ્યા; અને કુટુંબ વર્તણૂકનું નામાકિતવશું તમે અટકાવ્યું,
 એમ કહેવાવા માટે મેં આ સમજ્યું કર્યું; અને હું છુટા માનતો
 નથી. જોકે હું શીજા કરતાં છુટી છું; તોપણ એ જાનારેદની
 છે. મમ્યુજી નથી. પ્રગત્તી બહુશા કરીને અજાનારેદની છે.
 મેં ધર્મમાં મારો કાઢ નાઢવાનો નિયમ રાખ્યો છે; શાસ્ત્રનાં
 મનન, મમ્યુજીનાં મમાગમ, યમનિયમ, એક મહીનામાં ચાર
 દીવસ પ્રથમવર્ષ, બનતું મુસદ્દાન, મને જગદાર શીર્ષકની વપા-
 વિમાંથી કેટલોક માગ બહુ પ્રેમ મેં લાગ્યો છે. મુખને અજ-
 હારમાં મળાચોગ્ય કરીને હું નિર્ગત જવાનો રજા રાખું છું.
 રમણાં નિર્ગત થઈ ગયું નેમ નથી; એમાં સંગારમાંદિની કે વડું
 કાગળ નથી; તમને જે વજ ધર્મમાંથી કાગળ છે. દુરસ્તાર્થનાં
 આવગમ બહુ રનિટ થઈ ગયા છે; એને જીતિયો મેં છુટારી જ-
 કવા નથી મૂળ્ય મૂળ્યને વિદેશ વાંચ કરી રહે; આવગમની
 જન અમર કરી થઈ વટયા; વાંચે મૂળ્યે ધર્મમાંથી દુરસ્તાર્થને
 હું દર્શે જાત વાંચે; વર્તનિયમનાં ખાતું છે. દુરસ્તાર્થને આ-
 રંધ્રે જાં વાંચે મેઢ્યા. મદુપદ્યોની મના વરાવે છે. આર

દોષસનો નવો અનુભવ અને વાકીનો આગઝનો યમાનુભવ એ-
મને જે વગ મુહુર્ત વોધું હું. મારી સ્ત્રી ધર્મશાસ્ત્રનો કેટલોક
વોધ પામેલી હોવાથી તે પણ સ્ત્રીવર્ગને સ્ત્રીય ચમનિયમનો વોધ
કરી સહાદિક સમા ભરેછે. પુત્રો પણ શાસ્ત્રનો વનવો પાર-
ચપ રાખેછે. વિદ્વાનોનું સન્માન, અતિથિનો વિનય, અને
સામાન્ય સત્યતા—એકજ ભાવ—એવા નિયમો વહુધા મારા
અનુચરો પણ સેવેછે. એઓ વધા એથી યાતા ભોગવી શકેછે.
લક્ષ્મીની સાથે મારા નીતિચર્મ, સદ્ગુણ, વિનય એને જનસહુ-
દાયને વહુ મારી અમર કરી છે. રાજાસહિત પણ મારી ની-
તિચાર અંગીકાર કરે તેવું થયુંછે. આ મધ્યે આત્મવશંતા માટે
હું કહેતો નથી, એ આપે સ્મૃતિમાં રાખવું; માત્ર આપના પૂછેલા
સુહૃદાસા દાતલ આ સવધું સંસેવમાં કહેતો જઈ છું.

શિક્ષાપાઠ ૬૫ સુખવિપેવિચાર ભાગ ૫.

આ સવધાં વપરથી હું સુત્રી છું એ આપને લાગી શ-
કશે, અને સામાન્યવિચારે મને વહુસુત્રી માનો તો મારી
શકાય તેમ છે. ધર્મ, શીલ અને નીતિથી વેમન શાસ્ત્રાવધાનથી
મને એ આનંદ વપજેછે તે અવર્ણનિય છે. પણ તત્ત્વ દોષથી હું
સુત્રી ન મનાઈ. ઝ્યાંમુથી નર્વ મકારે વાહ અને અભ્યંતર પ-
રિગ્રહ મેં ત્યાંમ્યો નથી, ત્યાંમુથી, રાગ દોષનો ભાવછે. જો કે
તે વહુ અંશે છે. નથી પણ છે; તો ત્યાં વધારિ પપ્પછે. સર્વ-
સંગ પરિત્યાગ કરવાની મારી સંપૂર્ણ આજ્ઞા છે; પણ ઝ્યાં-

સુધી તેમ થયું નથી ત્યાં સુધી ગણનાં હજુ કોઈ પ્રિયતમનો વિયોગ, વ્યવહારમાં દાનિ, કુર્દુવીનું દુઃસ્થ એ યોદ્ધે અંગે પણ ઉપાધિ આપી શકે. પોતાના દેહપર મોત શિવાય પણ નાના પ્રકારના રોગનો સંભવ છે. માટે કેવલ નિર્ગંધ, વાતાંશ્વર પ-રિગ્રહનો ત્યાગ, અલ્પારંભનો ત્યાગ એ મળે નથી થયું ત્યાં સુધી, હું મને કેવલ સુખી માનતો નથી. હવે આપને તરતની દ્રષ્ટિ વિચારનાં માલમ પડશે કે લક્ષ્મી, સ્ત્રી, પુત્ર કે કુટુંબ એવે સુખ નથી. અને એને સુખ ગણું તો જ્યારે મારી સ્થિતિ પતિત થઈ હતી ત્યારે એ સુખ ક્યાં ગયું હતું? એનો વિયોગ છે, જે સળભંગુર છે અને જ્યાં અવ્યા વાધ વર્ણુ નથી તે સંપૂર્ણ કે વાસ્તવિક સુખ નથી. એટલા માટે થઈને હું મને સુખી કહી શકતો નથી. હું ઘણું વિચારી વિચારી વ્યાપાર ઘડિવટ કરતો હતો તોપણ મારે આરંભોપાધિ, અનીતિ અને લેશ પણ કપટ સેવ્યું પડ્યું નથી, એમ તો નથીમ. અનેક પ્રકારના આરંભ, અને કપટ મારે સેવનાં પડ્યાં હતાં. આપ જો ધારતા હોકે દેવોપામનવી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવી, તો તે જો પૂણ નહોતો તો કોઈ કાલે મળનાર નથી. પૂણથી પામેછી લક્ષ્મી મહારંભ કપટ અને માનપ્રમુલ ઘણાંસ્વાં તે મહાપાપનાં કારણ છે; પાપ નશ્કમાં નામે છે. પાપથી, આત્મા મહાન્ મનુષ્યદેહ એકે શુભાવી દે છે. એકનો જાણે પૂણ્યને રસાઈ જવાં; વાલી વટી પાપનું ચંચન કરવું; લક્ષ્મીની પ્રતિ ને વહે આત્મા સંમારની ઉપાધિ બોગવતી ને હું ધારું ॥૩॥ કે વિવેકી આત્મા-ને માન્ય ન હોય. મેં જે કારણથી લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી હતી,

તે કારણ થે આગળ આપને જણાવ્યું હતું. જેમ આપની રજા
 હોય તેમ કરો. આપ વિદ્યાન જો. હું વિદ્યાનને ચાહું છું. આ-
 પની અભિલાષા હોયતો ધર્મધ્યાનમાં મનમન થઈ મારહું
 અહીં બેસે રહો. આપની રૂપકીવિકાની સગલ સોજના જેમ
 કરો જેમ હું સર્વિર્વક કરાવી આપું. અહીં શાસ્ત્રાધ્યયન અને
 મનુષ્યનો ઉપદેશ કરો મિથ્યારંભોપાધિની લોકુપાસી હું
 પારં છું કે ન પડો, પછી આપની જેવી રીતના.

પંડિત—આપે આપના અનુભવની રૂપ મનન કરવા જેવી
 આગ્રહાધિકા કરી. આપ અવરૂપ કોઈ માન્યતાનો. પૂણ્યકુર્-
 થીપૂણ્યવાન જીવ જો; વિવેકી જો; આપની વિદ્યાગતિ અ-
 રૂપ જો; હું રૂપિદ્યાપી રૂપાગતિ જે રજા મારશે રજો તે
 પૂણ્યિક રજી. આશ મર્મ મકારના વિવેકી વિચાર થે કર્યા
 નહોતા. આશો અનુભવ—આશી વિવેકગતિ હું મને મેલો વિ-
 દ્યાન છું છતાં માગતો નથી. આ રજા હું મનન કરું છું.
 આપે મારે મારે જે રોજના રૂપિદ્યા તે મારે આપનો રૂપ રૂપ-
 રજા મારું છું; અને મનુષ્યકુર્થ જ હું અભિલાષ કરવા રૂપ
 રજા હું છું. હું રૂપાગતિ રજાનો નથી. મનુષ્યનો રૂપ રૂપાગ-
 તિ આપે છે. આપનું અનુભવગતિ રૂપાગતિ મને રૂપ મારું છે.
 મનુષ્ય રૂપાગતિ છે. રૂપી મનુષ્ય નથી. આપે વિવેકગતિ રૂપિદ્યા-
 ગતિ મારવા કરી જે મનુષ્ય છે. જે મનુષ્યને રૂપિદ્યાગતિ મારવાની.
 આપે રૂપ રૂપી મેલજ મારે આપના રૂપાગતિ રૂપ રૂપાગ-
 તિ મેલજો રૂપ છે.

શિક્ષાપાઠ ૬૬ સુખવિપેવિચાર ભાગ ૬.

ધનાદયઃ—આપને મારી વાત રુચી ઈથી હું નિરાભિમાન-
પૂર્વક આનંદ પામું છઉં. આપને માટે હું યોગ્ય યોજના કરી-
શ. મારા સામાન્ય વિચારો કથાનુરૂપ અહીં કહેવાની હું
આજ્ઞા લઉં છઉં:

જેઓ માત્ર લક્ષ્મીને ઉપાર્જન કરવામાં કપટ, લોભ અને
માયામાં મૂંઝાયા પડ્યા છે તે વધુ દુઃસ્તી છે. તેનો તે પુરો
ઉપયોગ, કે અધુરો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. માત્ર ઉપાધિ-
જ મોગવે છે. તે અમંલયાત પાપ કરે છે. કાઢ અચાનક લડને
ઉપાદી જાય છે. અધોગતિ પામી તે જીવ અનંતસંસાર
વધોર છે. મલ્લેલો મનુષ્ય દેહ નિર્માલ્ય કરી નાણે છે જેથી
તે નિરંતર દુઃસ્તીજ છે.

જેઓ પોતાનાં ઉપજીવિકા જેટલાં માધનયાત્ર અલ્પારંભથી
રાલ્યાં છે, શુદ્ધ એક પાત્રિટન, મંત્રોષ, પરાન્મ્યાની રક્ષા, યમ,
નિયમ, પરાપકાર, અલ્પરાગ, અલ્પદ્રવ્યમાયા અને મત્ય તેમજ
શાસ્ત્રાધ્યયન રાક્ષેષ છે, મત્પુરુષોને મેલે છે, નિર્ગ્રંથતાનો ધનોર્થ
રાલ્યો છે, વદ પ્રકારે કરીને મંસારથી જે ત્યાગી જેવા છે,
જેનાં ધૈરામ્ય અને વિવેક વસ્કૃષ્ટ છે તેવા પુરુષો પવિત્રતામાં
સુખપૂર્વક કાઢ નિર્ગમન કરે છે.

મર્ષ મકારના આરંભ અને પરિગ્રહથી જેઓ રહિત થયા છે.
દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાઢથી અને નાવથી જેઓ અવનિરંધરમે રિચરે
છે, શુદ્ધ, મિત્ર પ્રત્યે સમાન દ્રષ્ટિરાગ્ય અને શુદ્ધ આત્મ-યાનનાં

જેમનો કાલ નિર્ગમન થાય છે, અથવા સ્વાધ્યાય ધ્યાનમાં લીન છે. જિતેન્દ્રિય અને જિત ક્રપાય એવા તે નિર્ગ્રયો પરમ મુક્તી છે.

મર્વ યનયાતી કર્મનો સય જેવળે કર્યો છે; ચાર કર્મ પાતકાં જેનાં પદ્યાં છે; જે મુક્ત છે; જે અનંતજ્ઞાની અને અનંતદોષ છે તે તો સંપૂર્ણ મુક્તીજ છે. મોક્ષમાં તેઓ અનંત જીવનનાં અનંતમુક્તમાં સર્વ કર્મવિરક્તતાથી વિરાજે છે.

આમ સત્પુરુષોએ કહેલો યત મનં માન્ય છે. પહેલો તો મને ત્યાગ્ય છે. બીજો હમણાં માન્ય છે; અને યજે ભાગે એ ગ્રહણ કરવાનો મારો વોય છે. ત્રીજો વહુ માન્ય છે. અને ચોથો તો સર્વમાન્ય અને સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે.

એમ પંડિતજી આપની અને મારી મુક્તસંવંધી વાતચિત્ત યદ્. મસંગોવાત તે વાત ચર્ચના જડ્યું. તેપર વિચાર કરીયું. આ વિચારો આપને કદાપી મને વહુ આનંદ યયો છે. આપ તેવા વિચારને અનુકૂલ યયા એવી વહી આનંદમાં દૃદિ યર છે. એમ પરસ્પર વાતચિત્ત કરવાં કરવાં હર્ષભર પછી તેઓ સમાધિભાવથી શયન કરી ગયા.

જે વિવેકીઓ આ મુક્તસંવંધી વિચાર કર્યે તેઓ વહુ તત્ત અને આત્મશ્રેણિની ઉત્કૃષ્ટતાને પામ્યે. એમાં કહેલા અત્યારંભી, નિરાંતંભી અને સર્વમુક્ત લક્ષણો લક્ષણો મનન કરવાં જેવાં છે. જેમ વને તેમ અત્યારંભી યદ્ મમ્ભાવથી જનસ-હુદાયનાં હિત ધણી વહ્યું. પરોપકાર, દયા, જ્ઞાનિ જ્ઞાના અને પવિત્રતાનું સેવન કરવું એ વહુ સુવદાયક છે. નિર્ગ્રયતાવિષે તો વિશેષ કહેવાનું નથી. મુક્તિન્યા અનંત મુન્નન્યજ છે.

शिक्षापाठ ६७ अमूल्य तत्त्वविचार.

हरिगीत छंद.

बहु पुण्यकेरा पुंजयी शुभ देह मानवनो मळ्यो;
 सोये अरे ! भवचक्रनो आंटो नहि एके टळ्यो;
 मुख मास करतां मुख टळेछे लेश ए लक्षे लहो;
 क्षण क्षण भयंकर भावमरणे कां अहो राची रहो !

—:—

लक्ष्मी अने अधिकार वधतां, शुं वधुं ते तो कहो,
 शुं कुटुंब के परिवारधी वधवापणुं, ए नय ग्रहो;
 वधवापणुं संसारनुं नर देहने हारी जवो,
 एनो विचार नहिं अहोहो ! एक पळ तमने हवो ! ! ! २

निर्दोष सुख निर्दोष आनंद, स्यो गमे त्यांणी मले;
 ए दिव्यशक्तिमान जेथी जंजिरेथी नीकळे ! !
 परवस्तुमां नहिं गुंझवो, एनी दया मृजने रही;
 ए त्यागवा भिदात के पश्चातदुख ते मुख नहिं. ३

हुं कोण छुं ! क्यांणी, ययो ! शुं स्वरूप ते मारुं छरुं !
 कोना संबंधे वळगणा छे ! रासुं के ए परहरुं !
 एना विचार विवेक पूर्वक शांत भावे जो कर्या;
 तो सर्व आत्मिकज्ञानना मिदांतनत्त्व अनुभव्यां. ४

ते—प्राप्त करवा वचन कोनुं मत्स्य केवळ माननुं !
 निर्दोष नरत्नं कथन पानां "तेह" जेणे अनुभव्यु;

રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો ! શીઘ્ર એને ઓઢતો;
સર્વાત્મમાં સમદ્રષ્ટિ ઘો આ વચનને હૃદયે લખો. ૫

શિક્ષાપાઠ ૬૮ જિતેદ્રિયતા.

જ્યાંનુચી જીભ સ્વાદિષ્ટ ભોજન चाहेछे; ज्यांनुची ना-
सिका नुगंधी चाहेछे; ज्यांनुची कान वारांगनाआदिनां गायन
अने वार्जित्र चाहेछे; ज्यांनुची आंख वनोपवन जोवानुं लक्ष
राखेछे; ज्यांनुची त्वचा नुगंधीलेपन चाहेछे, त्यांनुची, ते म-
नुष्य निरागी निर्ग्रथ, निःपरिग्रही, निरारंभी अने ब्रह्मचारी
यइ शक्यो नयी. मनने वश करवुं ए सर्वोत्तम छे. एना वढे
सबळी इंद्रियो वश करी सकाय छे. मन जीतवुं बहु दुर्घट
छे. एक समयमां असंख्याता योजन चालनार अश्व ते मन
छे. एने यकावहुं बड़ दुष्टभ छे. एनी गति चरळ अने न
झाली सकाय तेवी छे. महा झानीओए ज्ञानरूपी लगामवढे करीने
एने संभित राखी सर्व जय कर्योछे.

उत्तराध्ययन सूत्रमां नमिराज महर्षिए शक्रेद्रप्तये एम क-
सुं के दश लाख सुभटने जीतनार. कइक पढ्या छे; परंतु स्वा-
त्माने जीतनारा बहु दुष्टभ छे; अने ते दश लाख सुभटने
जीतनार करतां अत्युत्तम छे.

मनज सर्वोपाधिनी जन्मदाता भूनिद्धा छे. मनज बंध
अने मोक्षनुं कारण छे. मनज सर्व मंमाग्नी मोहिनी रुपछे.
ए वश यतां आत्मस्वरूपने पापवुं लेख मात्र दुष्टभ नयी.

મનવદે ઇન્દ્રિયોની સોભ્યતા છે. ધોમન, વાજિત્ર, મુર્ગ-
ધી, સ્ત્રિનું નિરીક્ષણ, સુંદર વિલેપન એ સઘળું મનઝ માગે છે.
એ મોહિની આદે તે ધર્મને સંભારવા પણ દેતું નથી. સંભાર્યા
પછી સાવધાન થવા દેતું નથી. સાવધાન થયા પછી પતિ-
તતા કરવામાં મદત થાય છે. એમાં નથી કાવતું ત્યારે સા-
વધાનોમાં કંઈ ન્યૂનતા વહોંચાડે છે જેઓ એ ન્યૂનતા પણ
ન પામતાં અદમ્ય રહીને તે મનને જીતે છે તેઓ સર્વથા સિ
દ્ધિને પામે છે.

મન કોઈથીજ અકસ્માત જીતી શકાય છે, નહિતો દુર-
સ્થાશ્રમે અભ્યાસ કરીને જીતાય છે; એ અભ્યાસ નિર્મળતા-
માં થઈ શકે છે છતાં સામાન્ય પરિચય યાંત્રીય તો તેનો
મુખ્ય માર્ગ આ છે કે તે જે દુરેચ્છા કરે તેને ધૂલી જલો તે-
મ કરવું નહીં, તે જ્યારે શબ્દસ્પર્શાદિ વિચાર રચે ત્યારે
આપવાં નહીં. ડુંકામાં આપણે ઘણી દોરાવું નહીં પણ
આપણે એ દોરાવું; મોક્ષમાર્ગ ચિંતણામાં રોકવું. ત્રિતૈદ્રિ-
યતા વિના સર્વ મહારની વ્યાધિ વધી જાય છે. સાગે ન
ત્યાગ્યા જેવી થાય છે, છોક્ર લગાવે તેને સેવવો પડે છે. માટે
અભ્યાસ કરીને પણ મનને સ્વાધીનતામાં હાઈ અવસ્થા
આવશ્યક કરવું.

શિક્ષાપાઠ ૬૯ બ્રહ્મચર્યની નવવાડ.

જ્ઞાતીઓએ પોતા ગુરુઓમાં કેવા બેદ અને કેવું સ્વસ્થ

ડ્યાં સ્ત્રી બેઠી હોય ત્યાં બે ઘઠી સુધીમાં બ્રહ્મચારી ન બે-
સવું. ૫ સ્ત્રિયોની સ્મૃતિનું કારણ છે, ૫થી વિકારની ઉત્પત્તિ
થાય છે. ૫મ ભગવાને કહ્યું છે.

૪ ઇન્દ્રિયનિરીક્ષણ-સ્ત્રીઓનાં અંગોપાંગ બ્રહ્મચારી સાધુ
ન જોવાં; ન નિરસ્તવાં. ૫નાં અમુક અંગપર દ્રષ્ટિ ૫કાગ્ર યવાધી
વિકારની ઉત્પત્તિ થાય છે.

૫ કુહ્યાંતર-ભીંત, કનાત કે જાડાનો અંતરપદ રાસ્ટ્રી
સ્ત્રી-પુરુષ ડ્યાં મૈથુન સેવે ત્યાં બ્રહ્મચારી રહેવું નહીં. કારણ
માઢ, ચેષ્ટાદિક વિકારનાં કારણ છે.

૬ પૂર્વજિહ્વા-પોતે મૃદસ્થાવાસમાં ગમે તેવી જાતના ગૂંગા-
રથી વિષયજિહ્વા કરી હોય તેની સ્મૃતિ કરવી નહીં; તેમ
કરવાથી બ્રહ્મચર્ય ભંગ થાય છે.

૭ મળીત-દૂધ, દહીં, છૂતાદિપધુરા અને ચીંકાશવાળા
પદાર્થોનો વહુધા અહાર ન કરવો. ૫થી વિર્યની વૃદ્ધિ અને
વન્માદ થાય છે અને તેથી કામની ઉત્પત્તિ થાય છે. માટે બ્રહ્મ-
ચારી તેમ કરવું નહીં.

૮ અતિમાત્રાહાર-પેટ ભરીને અતિમત્રાહાર કરવો
નહીં; તેમ અતિ માત્રાની ઉત્પત્તિ થાય તેમ કરવું નહીં. ૫થી
પણ વિકાર વધે છે.

૯ વિભૂષણ-સ્નાન, વિભેષન કરવાં નહીં, તેમજ પુષ્પા-
દિક બ્રહ્મચારી પ્રહણ કરવું નહીં. ૫થી બ્રહ્મચર્યને હાનિ
ઉત્પન્ન થાય છે.

ઃ કરી છે. ષટ્-

था ए तमारा सांभळवामां आवी हशे; परंतु गृहस्थावात्समां अ-
मुक अमुक दिवस ब्रह्मचर्य धारण करवामां अभ्यासीओने
लक्षमां रहेवा अहो आगळ केंद्रक समयणपूर्वक कही छे.

—:—

शिक्षापाठ ७० सनतकुमार भाग १.

चक्रवर्तीना वैभवमां शी ज्ञामी होय ! सनतकुमार ए च-
क्रवर्ती हतो. तेनां वर्ण अने रुप अत्युत्तम हतां. एक वेळा
सुवर्ममभामां ते रुपनी स्तुति थइ; कोइ बे देवोने ते वान
रुची नही; पछी तेओ ते शंका टाळवाने विमरुप सनतकुमार-
नां अंतःपुरमां गया. मनतकुमारनो देह ते वेळा खेळपी भयो
हतो. तेने अंग मर्दनादिक पदार्थोतुं मात्र विलेखन हतुं. तेणे
एक नानुं पंचीयुं पोर्युं हतुं. अने ते स्नान मज्जन करवा माटे
बेटा हवा. विमरुपे आवेला देवता तेनुं मनोहर मुख, कंचनव-
र्णि काया, अने चंद्र जेवी कांति जोडने बहु आनंद पाव्वा,
अने माथुं घुणाव्युं. आ जोडने चक्रवर्तीए ह्जणुं: तमे माथुं मा
माटे घुणाव्युं ! देवोए कहुं, अमे तमारुं रुप अने वर्ण निरख-
वा माटे बहु अभिलाषी हवा. सट्टे सट्टे तमागा वर्ण रुपनी
स्तुति मांझी हनी; आने अने ते मत्स्य जोयुं, जेपी अग्ने
ह्जे आनंद उपज्यो. माथुं घुणाव्युं एतुं वाग्ग एके जेवुं जो-
बोनां कोवायले जेवुं मयछे थ्या विवेचछे एण जोतुं न्हय.
सनतकुमार स्वरुपवर्णनी स्तुतिथी महुंन लावी बोला. एव
आ वेळा तारुं रुप जोयुं ते भजे. परंतु हु गजमभामा बग्यां-
कार धारण रगी. केवळ मज्ज. एते उवाचे निशामनकर देव

છડં ત્યારે, 'માર્હ રૂપ અને' મારો વર્ણ જોવા યોગ્ય છે. અત્યારે તો હું સ્વેચ્છાથી કાયાપ્ત બેઠો છડં. જો તે બેઠા તમે મારાં રૂપ-વર્ણ જુઓ તો અદ્ભુત ચમત્કારને પામો અને ચક્રિત થઈ જાઓ. દેવોપ કર્યું, ત્યારે પછી અમે રાજસભામાં આવીશું; એમ કરીને ત્યાંથી ધાલ્યા મયા. સનત્કુમારે સ્યાર પછી સ્વત્તમ સ્વ-સ્થાલંકારો ધારણ કર્યા. અનેક સ્વપ્રચારથી જેમ પોતાની કાયા વિશેષ આશ્ચર્યતા સ્વપ્રજાત્રે જેમ કરીને તે રાજસભામાં આવી સિંહાસનપર બેઠો. બાજુવાજુ સમર્થ ધંધિયો, સુમટો, વિદ્વાનોજ-ને અન્ય સભાસદો યોગ્ય આસને બેસી ગયા હતા. રાજેશ્વર જામર ઉપ્રથી વિદ્વાતા અને સ્વપ્રા સ્વમાથી વધાવાતાં વિશેષ શોભી રહ્યા છે, ત્યાં પેલા દેવતાઓ પાછા વિપ્રરૂપે આવ્યા. અદ્ભુત રૂપવર્ણથી આનંદ પામવાને વડલે જાણે સ્વેદ પામ્યાં છે એવા સ્વરૂપમાં તેઓપ મારું ધુગાવ્યું ચક્રવર્તીપ પૂછ્યું, મહો બ્રાહ્મણો ! મહા બેઠા કરતા આ બેઠા તમે જૂરા રૂપમાં મારું ધુગાવ્યું પનું શું કારણછે ? તે મને કહો અવધાનાનુસારે વિમે કહ્યું કે હે, મહારાજા ! તે રૂપમાં અને આ રૂપમાં ભૂમી અકા-શનો ફેર પડી ગયો છે. ચક્રવર્તીપ તે સ્પષ્ટ સ્વપ્રજાત્રાને કહ્યું. બ્રાહ્મણોપ કર્યું, અધિરાજ ! તમારી કાયા પ્રથમ અમૃતતુલ્ય હતી. આ બેઠા સ્થેર તુલ્યછે. ક્યારે અમૃતતુલ્ય ભંગ હતું ત્યારે આનંદ પામ્યા, અને આ બેઠા સ્થેરતુલ્ય છે ત્યારે સ્વેદ પામ્યા. એમ કહીપ છીપ તે વાતની નિદ્રતા કરવી હોય તો તમે તાંતુલ પૂરો, તત્કાલ તે પર માર્યાં વેમશે અને તે પરલો-ક પહોંચી નશે.

शिक्षापाठ ७१ सनतकुमार भाग २.

सनतकुमार ए परीक्षा करी तो सत्य ठरी. पूर्वित कर्मनां पापनो जे भाग तेमां आ कायाना मद संबंधीनुं भेळवण य-
 बायी ए चक्रवर्तिकाया शेरमय यह गइ हती. विनाश्री
 अने अशुचिमय कायानो आवो मपंच जोइने सनतकुमारने
 अंतःकरणमां बैराग्य उत्पन्न ययो. आ संसार केवल तजवा
 योग्य छे. आवीने आवी अशुचि स्त्री, पुत्र, मित्रादिकनां शरी-
 रमां रही छे. ए सपल्ल मोहमान करवा यांग्य नथी, एम विचा-
 रीने ते छ खंडनी प्रभुना त्यागी चाली भीकळ्या. साधुरूपे
 ज्यारे विचरता हता त्यारे तेओने महारोग उत्पन्न ययो. तेनां सत्य-
 त्वनी परीखालेवाने कोइ देव त्यां वैदरूपे आव्यो. साधुने कष्ट,
 हुं बहु दुःखल राजवैद छंड. तमारी काया रोगनो भोग ययेली
 छे. जो इच्छा होय तो तत्काळ हुं ते रोगने टाळी आपुं. सा-
 धु बोल्या, हे वैद ! कर्मरूपी रोग महोन्मत्त छे; ए रोग टाळ-
 बानी तमारी जो समर्थता होय तो भले मारो ए रोग टाळो,
 ए समर्थता न होयतो आ रोग भले रघो. देवता बोल्या,
 ए रोग टाळबानी समर्थता नथी, साधुर पोतानी लज्बनां
 परिपूर्ण प्रवचनदे पुंरुवाळी अंगुलि करी तेरोगने खरडी के
 तत्काळ ते रोग नाश ययो; अने काया पाछी हती तेरी बनी
 गा. पछी ते बेळा देवे पोतानुं स्वस्व नकाश्टुं; धन्यवाद गाइ
 वंदन करी पोताने स्थानक गया.

रक्तपीत जेवा मटैव लोरी पर्यो गद्गद्ना मरांगेगनी

ઉત્પત્તિ જે કાયામાં છે; પડમાં વળસી જવાનો જેનો સ્વભાવ છે; જે પ્રત્યેક રોમે પોણા વચ્ચે રોગવાળી હોઈ રોગનો મંદાર છે, અન્ન વગેરેની ન્યૂનાધિકતાથી જે પ્રત્યેક કાયામાં દેસાવ દેછે, પ્રલમ્બ, નર્ક, હાદ, માંમ, પરુ અને શ્લેષ્મથી જેનું ઘંધારણ ટક્યું છે, ત્વચાથી માત્ર જેની મનોહરતા છે તે કાયાનો મોહ સ્વરે વિશ્રમજ છે. સનત્કુમારે જેનું લેશમાત્ર માન કર્યું તે પણ જેથી સંભાર્યું નહીં તે કાયામાં અહો પાપર ! તું શું મોહ છે ? એ મોહ મંગલદાયક નથી.

શિક્ષાપાઠ ૭૨ વત્તિસ યોગ.

સત્પુરુષો નીચેના વત્તિસ યોગનો સંગ્રહ કરી આત્માને ઝ-
ખવલ કરવાનું કહેછે.

૧. મોક્ષસાધકયોગ માટે શિષ્યે આચાર્ય પ્રત્યે આલો-
ચના કરવી.

૨. આલોચના થીજા પામે પ્રકાશથી નહીં.

૩. આપત્તિકાલે પણ ધર્મનું દ્રઢપણ સાચવું નહીં.

૪. સ્તોક, પરલોકનાં સુખનાં કલ્પની શાંતનાદિના તથા કરવું.

૫. શિક્ષા મઢી ને પ્રમાણે યજ્ઞાથી વર્તવું; અને નવી શિક્ષા
વિવેકથી મૃદળ કરવી.

૬. મમત્વનો ત્યાગ કરવો.

૭. ગુપ્ત તથા કમ્પ

૮. નિર્લોભતા રાખવી

૯. પરિવ્રજા ઉપમર્ગેને જાનના.

૧૦. સરલ ચિત્ત રાખવું.

૧૧. આત્મસંયમ શુદ્ધ પાલ્લવો.

૧૨. સમક્ષિત શુદ્ધ રાખવું.

૧૩. ચિત્તની એકાગ્ર સમાધિ રાખવી.

૧૪. કપટરાહિત આચાર પાલ્લવો.

૧૫. વિનય કરવા યોગ્ય પુરુષોનો ચયાયોગ્ય વિનય

ય કરવો.

૧૬. સંતોષથી કરાને તૃપ્તાની મર્યાદા ડુંકી કરી નાંખવી.

૧૭. વૈરાગ્યભાવનામાં નિમગ્ન રહેવું.

૧૮. માયારાહિત વર્તવું.

૧૯. શુદ્ધ કરણીમાં સાવધાન થવું.

૨૦. સમ્બરને આદરવો અને પાપને રોકવાં.

૨૧. પોતાના દોષ સમ્ભાવપૂર્વક ટાલવા.

૨૨. સર્વ પ્રકારના વિષયથી વિરક્ત રહેવું.

૨૩. મૂઝ ગુણે પંચમહાવૃત્ત વિશુદ્ધ પાલ્લવો.

૨૪. ઉત્તર ગુણે પંચમહાવૃત્તને વિશુદ્ધ પાલ્લવો.

૨૫. હૃસ્તાદપૂર્વક કાર્યોન્મગ્ન કરવો.

૨૬. પ્રમાદરાહિત જ્ઞાન ધ્યાનમાં પ્રવર્તન કરવું.

૨૭. હમેશાં આત્મચારિત્રમા મૂલ્ય ઉપયોગથી વર્તવું.

૨૮. ધ્યાન, જાનેદ્રિયતા અર્થે એકાગ્રતાપૂર્વક કરવું.

૨૯. મરણાંત દુઃસ્વર્થી પણ ભય પામવો નહીં.

૩૦. સ્ત્રિપાદિકના સંગને ત્યાગવો.

૩૧. પ્રાપચ્છિત વિશુદ્ધિ કરવી.

૧૨. મરણકાલે આરાધના કરવી.

ए अकेका योग अमूल्य छे. सपना संग्रह करना परिणा-
मे अनंत सुखने पामे छे.

શિક્ષાપાઠ ૭૩ મોક્ષ સુખ.

આ જગત્ મંદલપર વળ કેટલીક એવી વસ્તુઓ અને
મનેષ્ણા રહી છે કે જે કેટલાક અંશે જાણતા છતાં કરી શ-
કાતી નથી. છતાં એ વસ્તુઓ કંઈ સંપૂર્ણ શાશ્વત્ત કે અનંત
ભેદવાળી નથી. એવી વસ્તુનું જ્યારે ઘર્ષન ન થઈ શકે ત્યારે
અનંત સુખમય મોક્ષ સંબંધીતો વપમા ક્યાંપીઝ મળે ! મગવા-
નને ગૌતમસ્વામીએ મોક્ષના અનંત સુખારિપે મમ્મ કર્યું ત્યારે
મગવાને ઉત્તરમાં કહ્યું, ગૌતમ ! એ અનંતગુણ હું જાણું છું;
વળ તે કરી શકાય એવી અહીં આગઝ કંઈ વપમા નથી. જગ-
ત્માં એ સુખના તુલ્ય કોઈવળ વસ્તુ કે સુખ નથી, એમ બંદી
એક ધીમનું દ્રઢાંગ નીચેના માવમાં આપ્યું હતું.

एक जंगलमा एक भद्रिकमील तेना बाजबच्चा सहित
रहेतां हतो. चंहर बगैरेनी समृद्धिनी उपाधिनु तेने सेश भान
वण नहोतुं. एक दिवस कोइ राजा अश्वक्रीडा माटे फरतो
फरतो त्यां नीकली आय्यो; तेने बहु नृपा लागी हनी; नेपी
करिने मानबडे भील आगठ पाणी माग्नुं. भीले पाणी माप्यु.
ब्रीवळ जळयी राजा मनोपायो. पोनाने भील तरफयी धळेया
अमूरय जळदाननां मन्पुरकार करवा माटे भीलने समजार्थिने

साथे लीधो. नगरमां आग्या पछी तेणे भीलने तेनी जौंदगीमां नहीं जोयेली वस्तुमां राख्यो. सुंदर महेलमां, कने बनेक अनुचरो; मनोहर छत्रचलंग, अने स्वादिष्ट भोजनथी भंदमंद पवनमां, सुगंधी विलेपनमां तेने आनंद आनंद करी आप्यो. विविध जातिना हीरामाणेक, मौक्तिक, मणिरत्न अने रंग बे-रंगी अमूल्य चीजो निरंतर ते भीलने जोबा माटे मोकरपां करे बागबगीचामां फरवा हरवा मोकले. एम राजा तेने मुक्त आप्यां करतो हतो. कोइ रात्रे बघां मूइ रक्षां हतां, त्यारे ते भीलने बाळबच्चा सांभरी आग्यां एटले ते त्यांधी कंड लांधा कर्पावगर एकाएक नीकळी पड्यो. जइने पोतानां हुडुंबीने मळ्यो. ते बघांये मळीने पूछयुं के तुं क्यां हतो ! भीले कथुं, बहु सुखमां; त्यां में बहु बलाणवा लायक वस्तुभो जोइ.

हुडुंबीओ—पण ते केवी ! ते तो अमने कहे.

भील—शुं कहुं, अहीं एवी एके वस्तुज नथी.

हुडुंबीओ—एम होय के! आ सुखलां, छोप, कोटां केवां मजानां पड्यांछे; त्यां कोइ एवी जोबालायक वस्तु हनी !

भील—नहीं, भाइ, एवी चीज तो अहीं एके नथी. एना सोमा भासनी के हजारमा भागनी पण मनोहर चीज अहीं नथी.

हुडुंबीओ—त्यारे तो तुं बोल्याविना बेडो रहे. तने झ-मना पाछे; आयी ते पछी सारुं शुं हजे !

हे गौंदन! जेम ए भील राजवंशवन्त भोगवो आग्यो हतो; तेमज जाणतो हतो; छात्रां उपमा योग्य वस्तु नहीं मळ-बायां मे कां करी शकतो नहोतो. तेम अपनुमेव मोक्षने स-

સ્વિદાનંદ સ્વરૂપમય નિર્વિકારી મોક્ષનાં મુક્તના અમંહ્યાતમા ભાગને પણ યોગ્ય રૂપમેય નહીં મલ્લવાથી હું તને કહી શકતો નથી.

મોક્ષનાં સ્વરૂપધર્મે શંકા કરનારા તો કુતર્કવાદી છે; એઓ સળિષ મુલસંબંધી વિચાર આડે સત્મુક્તનો વિચાર વર્ણવી આવે! કોઈ આત્મિકજ્ઞાનરીન એમ પણ કહે છે કે આથી કોઈ ધી ધીપ મુલનું સાધન ત્યાં રથું નહિ એટલે અનંત અવ્યાવાય મુલ ફરી દે છે, આ એનું કથન વિવેકી નથી. નિદ્રા મત્સંકુ માનવીને મિય છે; પણ તેમાં તેઓ કંડ જાણી કે દેસી શકતા નથી; અને જાણવામાં આવે તો માત્ર સ્વપ્નોપાધિનું મિથ્યાપણું આવે; જેની કંઈ અમરપણ થાય એ સ્વપ્ના વગરની નિદ્રા જેમાં મૂલ્મસ્પૃહ સર્વ જાણી અને દેસી શકાય; અને નિરુપાધિથી શાંત વંચ લઈ શકા ય તો તેનું તે વર્ણન થું કરી શકે ! એને ઉપમા પણ શી આવે! આ તો સ્પૃહ દ્રષ્ટાંત છે; પણ બાલવિવેકી એ પરથી કંઈ વિચાર કરી શકે એ માટે કશું છે.

બીજાનું દ્રષ્ટાંત, મમતાવવા રૂપે માયાભેદ ફેરફારથી તમને કહી વતાવ્યું.

શિક્ષાપાઠ ૭૮ ધર્મધ્યાન ભાગ ૧.

અગવાને ગામ પ્રમાણના ધ્યાન રૂપાં છે ખાસ, રીટ, ધર્મ અને શુભલ વફેલા જે પાત્ર ત્યાગવા યોગ્ય છે. વાછઢનાં જે ધ્યાન આત્મસાંકેશ્વરે ધ્યનજ્ઞાનના બેટ જાણવા માટે, ગામ વિચારમાં કૃગઢ થવા માટે નિશ્ચયસ્વચનનું તત્ત્વ વાપરવા માટે, મનુષ્યોએ સંસાર યોગ્ય વિચારવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા

યોગ્ય ધર્મધ્યાનના મુલ્ય સોઠ ભેદ છે. પહેલાં ચાર ભેદ કહું છું. ૧ આજ્ઞાવિચય (આજ્ઞાવિચય). ૨ અપાયવિચય (અપાયવિચય). ૩ વિચાગવિચય (વિપાકવિચય). ૪ સંસ્થાનવિચય (સંસ્થાનવિચય). ૧ આજ્ઞાવિચય. આજ્ઞા એટલે સર્વજ્ઞ ભગવાને ધર્મતત્ત્વ સંબંધી જે જે કહ્યું છે તે તે સત્ય છે; એમાં શંકા કરવા જેવું નથી; કાઢની દીનતાથી, ઉત્તમ જ્ઞાનના વિચ્છેદ જવાથી; શુદ્ધિની મંદતાથી કે એવાં અન્ય કોઈ કારણથી મારા સમજ-વામાં તે તત્ત્વ આવતું નથી. પરંતુ અર્હત ભગવંતે અંશ માત્ર પણ માયા યુક્ત કે અસત્ય કર્યું નથીજ, કારણ એઓ નિરાગી, ત્યાગી, અને નિસ્પૃહી હતા. મૂળ કહેવાનું કંઈ કારણ એમને હતું નહીં. તેમ એઓ સર્વદર્શી હોવાથી અજ્ઞાનથી પણ મૂળ કહે નહીં, 'જ્યાં અજ્ઞાનજ નથી, ત્યાં એ સંબંધી મૂળ ક્યાંથી હોય ?' એવું જે ચિંતન કરવું તે 'આજ્ઞાવિચય' નામનો પ્રથમ ભેદ છે. ૨ અપાયવિચય. રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ એ ચંગેચીજી જીવને જે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે તેથીજ તેને ભવમાં મદગરવું પડે છે. તેનું જે ચિંતન કરવું તે 'અપાયવિચય' નામે ર્વે જો ભેદ છે. અપાય એટલે દુઃખ. ૩ વિપાકવિચય જે જે જે જગે પળે જે જે જે દુઃખ સહન કરે છે. ભગવાનના સંપર્કને કારણે. મહાનાદિક પામું છું, તે મધ્યસ્થ ક્રમેના પદ્ધતિ કહે છે. એ ચિંતનવું તે ધર્મ ધ્યાનનો ત્રીજો. 'કર્મવિપાક' ચિંતન ભેદ છે. ૪ સંસ્થાનવિચય. ત્રણલોકનું સ્વરૂપ ચિંતનવું તે. લોકસ્વરૂપ મુનિવિદિ-કને આદાર છે. જીવ અર્જાવે કર્મને અપૂર્ણ મરણ છે. અસં-લ્યાત યોજનની કોશાનુકોટીએ વિચ્છો લોક છે. જ્યાં અસં-

મવાના કીર્તિ—સમુદ્ર છે. અસંખ્યાતા ઝયોતિષિય, વાણવ્યંતરા-
 દિકના નિવાસ છે. ઉત્પાદ, વ્યવ અને ધ્રુવતાની વિવિધતા
 એમાં સાગી પડી છે. અટીરીપમાં જયમ્ય તીર્થકર ૨૦, ઊરુહર
 એકમો મિતેર હોય. તેઓ તથા કેવલી ભગવાન અને નિર્મલ
 મુનિના જિજ્ઞાસુ છે, તેઓને “વંદામિ, નમતામિ, મહારેમિ, મવા
 જોમિ, કલ્પાનં, મંગલં, દેવયં, ચેદ્યં વચ્ચુસામામિ” એમ તેમજ
 સ્વાં વચનાં આવક, આત્મિકાનાં ગુણગ્રામ કરીએ. તે વિઠાઓક-
 ધરી અસંખ્યાત ગુણો અવિરત ઉદ્ધે શોક છે. માં અનેક મ-
 કારના દેવતામાના નિવાસ છે. પછી ક્ષત્રુ શામ્ભારાંતે. તે પછી
 મુક્તામાઓ રિગાંતે છે. તેને “વંદામિ, વાચન્ વચ્ચુસામામિ”
 તે ઉડે શાકમા કાક રિગાંતે મવાં શોક છે, સ્વાં અનેક દુઃખો
 મંજા નકોવામ અને હૃદય પનિનાં હૃદયારિકાં. એ મજ
 શોકના મને ધ્યાનક મા શામ્ભારાંતે મહાકર્મરારિનકર્મગીર્તી અને
 નિવાર જન્મવચન કરી શાંતિ મુકવાં છે, એમ જે વિવિધ કાર્ય
 ને મજા ન મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ. એ જાણ મેં
 રિગાંતે મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ. એ જાણ મેં
 મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ. એ જાણ મેં
 મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ. એ જાણ મેં

ગિજ્ઞાપાટ ૭- ધર્મધ્યાન માગ ૨.

ધર્મધ્યાનના વાંચન બાદ હવે ૭૧ પ્રકારનાં-૭૧
 રીતનાં ધર્મધ્યાનની વાંચન બાદ હવે ૭૧ પ્રકારનાં-૭૧
 ને, ૭૨ વિવિધે મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ નાં મનાવ.

દિક જ્ઞાને કરી શ્રુત સહિત ચારિત્ર ધર્મ ધરવાની રુચિ પામે તેને નિર્મલ રુચિ કહી છે. ૨ મૂત્ર રુચિ. શ્રુતજ્ઞાન, અને અનંત તત્ત્વના ભેદને માટે ખાસેલાં ભગવાનનાં પરિષ્કાર—વચનોનું જેમાં ગુંથન થયું છે, તે મૂત્ર થવળ કરવા, મનન કરવા, અને ધાવધી પદન કરવાની રુચિ લપજે તે મૂત્ર રુચિ. ૪ ઉપદેશરુચિ. અજ્ઞાને કરીને ઉપાધેયનાં કર્મ જ્ઞાને કરીને સ્વપાદી, તેમજ જ્ઞાનવટે કરીને નવાં કર્મ ન લાંબી. મિધ્યાત્મે કરીને ઉપાધ્યય કર્મ તે સમ્યગ્ધાવધી સ્વપાદી, સમ્યગ્ધાવધી નવાં કર્મ ન લાંબી. અંશગ્ય કરીને ઉપાધ્યય કર્મ તે અંશગ્ય કરીને સ્વપાદી અને અંશગ્યવટે કરીને પાછાં નવાં કર્મ ન લાંબી. કપાયે કરી ઉપાધ્યય કર્મ તે કપાય ટાલ્યોને સ્વપાદી, યથી નવાં કર્મ ન લાંબી. ૫ અશુભ યોગે કરી ઉપાધ્યય કર્મ તે શુભ યોગે કરી સ્વપાદી, શુભ યોગે કરી નવાં કર્મ ન લાંબી. પાંચ રૂઢિપના કરાદશ્ય આધારે કરી ઉપાધ્યય કર્મ તે સંચરે કરી સ્વપાદી. તરલ સંચરે કરી નવાં કર્મ ન લાંબી. તે માટે અજ્ઞાનાદિક આધરમાર્ગ છાંટીને જ્ઞાનાદિક સંચરમાર્ગ દુરળ કરવા માટે દીર્ઘકર ભગવંતનો ઉપદેશ સાંભળવાની રુચિ લપજે તેને ઉપદેશ રુચિ કહી. ૬ ધર્મધ્યાનનાં ચાર ભાગ કહેવાયાં.

ધર્મ ધ્યાનનાં ચાર આલેખન કહે છે. ૧ લાંબના ૨ દુઃખના ૩ વસારવેળના ૪ ધર્મવ્યાપ. લાંબના દુઃખને વિનય સહિત નિર્મલ તથા જ્ઞાન પાનવાને માટે મૂલ મિહાંતના મર્મના જાણનાર દુર કે મનુષ્ય નથી. મૂલ તરલું લાંબન માર્ય તેનું નામ લાંબના આલેખન. ૨ દુઃખના. અદુર જ્ઞાન પાનવા માટે, શિવે-શર ભગવંતનો માર્ગ દોષકરવાને તથા સંચરત્ત્વ નિવારવાને

પામ્યા; અથવા કયા ભેદભળી ભાવના રાखी છે? એ સોઝ ભેદમાનો ગમે તે ભેદ હિતકારી અને ઉપયોગી છે; પરંતુ જેવા અનુ-ક્રમથી લેવો જોઈએ તે અનુક્રમથી લેવાયતો તે વિશેષ આત્મ-લાભનું કારણ થઈ પડે.

સૂત્રસિદ્ધાંતનાં અધ્યયનો કેટલાક મુલપાઠે કરે છે; તેના અર્થ, તેમાં કહેલાં મૂલતત્ત્વો ભળી જો તેઓ લક્ષ પહોંચાડે તો કંઈક સૂક્ષ્મભેદ પામી શકે. કેલનાં પત્રમાં, પત્રમાં પત્રની જેમ ચમત્કૃતિ છે તેમ સૂત્રાર્થને માટે છે. એ ઉપર વિચાર કરતાં નિ-ર્મલ અને કેવલ દયામય માર્ગનો જે વીતરાગપ્રણીત તત્ત્વબોધ તેનું વીજ અંતઃકરણમાં ડગી નીકળશે. તે અનેક પ્રકારનાં શા-સ્ત્રાવલોકનથી, પ્રશ્નોત્તરથી, વિચારથી અને સત્પુરુષના સમાગ-મથી પોષણ પામીને વૃદ્ધિ થઈ વૃક્ષરૂપે યશે. જે પછી નિર્જરા અને આત્મપ્રકાશરૂપ ફલ આપશે.

શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યામનના પ્રકારો વેદાંતવાદિયોએ ચતાવ્યા છે; પણ જેવા આ ધર્મધ્યાનના પૃથક્ પૃથક્ સોઝ ભેદ કહ્યા છે તેવા તત્ત્વપૂર્વક ભેદ કોઈ મ્થકે નથી. એ અપૂર્વ છે. એમાંથી શાસ્ત્રને શ્રવણ કરવાનો, મનન કરવાનો, વિચારવાનો, અન્યને વોધ કરવાનો, શંકાકંઠા ટાઢવાનો, ધર્મકથા કરવાનો-એકત્વ વિચારવાનો, અનિત્યતા વિચારવાનો, અશરણતા વિચા-રવાનો, ચૈરાગ્ય પામવાનો સંમાર્ગનાં અનંત દુઃખ મનન કરવાનો, અને વીતરાગ ભગવંતની આજ્ઞાવડે કરીને અત્તા લોકાલોકના વિચાર કરવાનો અપૂર્વ ઉત્માદ મળે છે. ભેદે ભેદે કરીને એના પાછા અનેક ભાવ મમજાવ્યા છે.

અર્થના કેટલાક ભાવ સમનવાધી તથા, શાંતિ, સમા, દયા વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનનો સમૂહ સદૃશ ઉદય પામે.

તમે કદાપિ એ મોઝ મેદનું પહુન કરી ગયા હશો તો પણ ફરી ફરી તેનું પુનરાવર્તન કરામો.

શિક્ષાપાઠ ૭૭ જ્ઞાન સંબંધી વે વોલ ભાગ ૧.

ઝેરદે સમુદ્રનું સ્વરૂપ જાણીએ તે જ્ઞાન. જ્ઞાન સમુદ્રનો આ અર્થ છે. હવે તથાપિ વિચારવાનું છે કે એ જ્ઞાનની કંઈ આપ-સ્વરૂપ છે? જો આવડ્યકતા છે તો તે માસિનો કંઈ માથન છે? જો માથન છે તો તેને અનુદૃઢ દેશદાન્ય ખાર છે? જો દેશ-કાટાદિક અનુદૃઢ છે તો વળી સુખી અનુદૃઢ છે? વિશેષ વિચાર્યા પ જ્ઞાનના મેદ કેટલા છે? જાણરાજ છે નું? એના સત્તી 'વેદ કેટલાક' જાણરાનો જાણન વળી વળી છે? કવિ કવિ શાંત તે જાણના વાત્ર દેવાય છે ' જ જ્ઞાનનો ઉપરાંત કે સમિચાય નું છે? જ જાણનું અવડ્યનું છે

૧. જ્ઞાનની શ્રી આવડ્યકતા છે ' ન વિશે મનસ વિચાર કરીએ આ અનુદૃઢ સ્વરૂપ કેટલાક છે, અનુભવિયા પ્રત્યાદિ-કાટખી સદૃશ્યજ્ઞાનના આ જાણનું અવડ્યન છે મનાનુભવ જગ સુખનો જગી અવડ્ય જગી જગી અવડ્યનાદિક દેવાયદ આ જાણનું સદૃશ્ય દેશદાન્ય અવડ્ય વળી છે; અવડ્ય દુઃ-કોને પુનઃપુનઃ મન દેશ તા અવડ્યજગી જાણ વળી છે. એ

હતાપથી નિરંતર તાપતો આત્મા માત્ર સ્વકર્મવિપાકથી પર્યટન કરેછે. પર્યટનનું કારણ અનંત દુઃખદ જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મો છે જેવડે કરીને આત્મા સ્વસ્વરૂપે પામી શકતો નથી; અને વિ-
પયાદિક મોહવંચનને સ્વસ્વરૂપ માની રહ્યો છે. એ મયજ્ઞાનું પરિણામ માત્ર હવે કયું તેજ છેકે અનંત દુઃખ અનંત ભાવે કરીને મરેલું; ગમે તેટલું અમિય, ગમે તેટલું શ્વેદદાપક અને ગમે તેટલું શૈદ્ર છતાં જે દુઃખ અનંતકાલથી અનંતિવાર સદન કર્યું પડ્યું; તે દુઃખ માત્ર મર્યું તે અજ્ઞાનાદિક કર્મથી માટે એ અજ્ઞાનાદિક ટાલ્યા માટે જ્ઞાનની પરિપૂર્ણ આવશ્યકતા છે.

શિક્ષાપાઠ ૭૮ જ્ઞાન સંબંધી વે વોલ ભાગ ૨.

૨ હવે જ્ઞાનનામિનાં માધનો વિષે કંઈ વિચાર કરીએ. અ-
પૂર્ણે પર્વાદિવડે પરિપૂર્ણ આત્મજ્ઞાન માધ્યક્ય રતું નથી એ માટે
યજ્ઞે છે પર્વાદિપૂજા જે દેહ તે આત્મજ્ઞાન માધ્યક્ય કરી રહે.
પરો દેહ તે એક માનવદેહ છે. આ વચ્ચે મક્ષ હવેયે કે માનવ
દેહ પામેલા અનેક આત્મા ઝંટે તો તે મયજ્ઞ આત્મજ્ઞ ન થા
પામતા નથી ! પૂર્ણ દેહવચ્ચે આત્મા જ્ઞાનો પ્રદીપ્તિ જે જ્ઞાનો મં-
દુર્ણ આત્મજ્ઞાનને પામતા છે તે જ્ઞાનો પાંચ રૂપન મૂળની તેઓને
શ્રુતિ નથી હોય. શ્રુતિવિના મંસ્ત્રાન નથી. જો મંસ્ત્રાન નથી
તો પછી શ્રદ્ધા વચ્ચેથી હોય ! અને જ્યાં એ પૂરું નથી ત્યાં
જ્ઞાનનાતિ જ્ઞાની હોય ! એ માટે જ્ઞાનવદેહની સાથે સર્વદેવવ-

ગયાં, વાકી સાદા અઢાર હજાર વર્ષ રહ્યાં; એટલે પંચમકાલની પૂર્ણતા મુશી કાલની અનુકૂળતા છે. દેશકાલ તે લેઈને પરિપૂર્ણ અનુકૂળ છે.

શિક્ષાપાઠ૭ જ્ઞાન સંબંધી વે વોલ ભાગ ૩.

હવે વિશેષ વિચાર કરીએ.

૧. આવશ્યકતા શી છે? એ મહદ્ વિચારનું આવર્તન પુનઃ વિશેષતાથી કરીએ. મુખ્ય અવશ્ય સ્વસ્વરૂપસ્થિતિની શ્રેણિએ ચઢવું એ છે. અનંત દુઃખનો નાશ, દુઃખના નાશથી આત્માનું શ્રેયિક મુક્તિ એ છે એનું છે કેમકે મુક્તિ નિરંતર આત્માને પ્રિયજ છે; પણ જે સ્વસ્વરૂપિક મુક્તિ છે તે. દેશકાલ ભાવને લેઈને શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઇંડુ ઉત્પન્ન કરવાની આવશ્યકતા અને સમ્યક્ ભાવ સહિત ઉચ્ચગતિ, સાંધી મહાનિદેહમાં માનવદેહે જન્મ, ત્યાં સમ્યક્ ભાવની પુનઃ ઉન્નતિ; તત્ત્વજ્ઞાનની વિશુદ્ધતા અને વૃદ્ધિ; છેવટે પરિપૂર્ણ આત્મસાધન જ્ઞાન અને તેનું સત્ય પરિણામ કેવલ સર્વ દુઃખનો અભાવ એટલે અસંદ, અનુપમ અનંત શાશ્વત પદ્ધતિ મોક્ષની પ્રાપ્તિ એ સચઠાં માટે જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે!

૨. જ્ઞાનના ભેદ કેટલા છે એનો વિચાર કહું છું. એ જ્ઞાનના ભેદ અનંત છે. પણ સામાન્ય દ્રષ્ટિ સમજી શકે એટલા માટે સર્વજ્ઞ ભગવાને મુખ્ય પાંચ ભેદ કહ્યા છે તે જેમ છે તેમ કહું છું. પ્રથમ મતિ દ્વિતીય શ્રુત, તૃતીય અવધ, ચતુર્થ મનઃપર્યવ અને પાંચમું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ કેવલ. એના પાછા પ્રતિભેદ છે તેની વચ્ચે અર્નાદિય સ્વરૂપે અનંત ભંગજાત છે.

૨. શું જાણવારૂપ છે ? એનો હવે વિચાર કરીએ. વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવું તેનું નામ જ્યારે જ્ઞાન; ત્યારે વસ્તુઓ તો અનંત છે એને કયે પંક્તિથી જાણવી ? સર્વજ્ઞ થયા પછી સર્વ-દર્શિતાથી તે મત્પરૂષ, તે અનંત વસ્તુનું સ્વરૂપ સર્વ ભેદે કરીને જાણે છે અને દેસે છે; પરંતુ તેઓ એ મર્વજ્ઞ શ્રેણિને પામ્યા તે કયે કયે વસ્તુને જાણવાથી ? અનંત શ્રેણિઓ ક્યાંસુધી જાણી નથી ત્યાંસુધી કયે વસ્તુને જાણના જાણના તે અનંત વસ્તુઓને અનંત રૂપે જાણીએ ? એ શંકાનું સમાધાન હવે કરીએ ? જે અનંત વસ્તુઓ માની તે અનંત ભંગે કરીને છે. પરંતુ મુખ્ય વસ્તુ સ્વરૂપે તેની બે શ્રેણિઓ છે. જીવ અને અજીવ. વિશેષ વસ્તુ સ્વરૂપે નવનરૂપ ક્રિયા પદ્ધત્યની શ્રેણિઓ જાણવા રૂપ થઈ પડે છે. જે પંક્તિએ ચઢતાં ચઢતાં સર્વ ભાવે જગાઈ લોકાલોક સ્વરૂપ દસ્તામલકયત્ જાણી દેસી શકાય છે. એટલા પાટે ધારે જાણવારૂપ પદાર્થ ને જીવ અને અજીવ છે એ જાણવા રૂપ મુખ્ય બે શ્રેણિઓ કરવાઈ.

શિક્ષાપાઠ ૮૦ જ્ઞાન સંબંધી બે વોલ

ભાગ ૪.

૪ એના ત્રણ ભેદ મંત્રેષમાં કહ્યું છું. એ ત્રણનું લક્ષણે એક રૂપ છે. દેહમરૂપે અને દ્રવ્ય મરૂપે અનંતાનુ અનંત છે. દેહમરૂપે તેના ઇન્દ્રિયાદિક જાણવા રૂપ છે; તેની ગતિ, વિગતિ રૂપાદિક જાણવા રૂપ છે; તેની સંમર્ગ ક્રિયા જાણવા રૂપ છે; તેમજ અજીવ

તેના સ્ત્રી અસ્ત્રી પુદ્ગલ આકાશાદિક વિચિત્ર ભાવ કાઠ્ઠચક્ર
 ૩. જાણવા રુચે. જીવાંજીવ જાણવાની પ્રકારાંતરે સર્વે સ-
 વર્દર્શી નવ શ્રેણિ રૂપ નવતત્ત્વ કયાંછે.

જીવ,	અજીવ,	પુણ્ય,
પાપ,	આશ્રય,	સંસાર,
નિર્જરા,	વંધ,	મોક્ષ.

આમાંનાં કેટલાંક ગ્રાહ્યરૂપ, કેટલાંક જાણવારૂપ કેટલાંક
 ત્યાગવા રૂપ છે. સપચાં એ તત્ત્વો જાણવા રૂપ તો છેજ.

૫ જાણવાનાં સાધન. સામાન્ય વિચારમાં એ સાધનો જો કે
 જાણ્યાં છે, તોપણ વિશેષ કંઈક જાણીએ. ભગવાનની આજ્ઞા અને
 તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ યથાતથ જાગવું. સ્વયં કોઈકજ જાણે છે. નહીં
 તો નિઃશ્રયજ્ઞાની શુદ્ધ જણાવી શકે. નિરાગી જ્ઞાતા સર્વોત્તમ છે.
 એટલા માટે શ્રદ્ધાનું વીજ રોપનાર કે તેને પોષનાર શુદ્ધ એ સા-
 ધન રૂપ છે; એ સાધનાદિકને માટે સંનારની નિવૃત્તિ એટલે શમ,
 દમ દ્રઘ્નચર્યાદિક અન્ય સાધનો છે. એ સાધનો પ્રાપ્ત કરવાની
 ઘાટ કહીએ તો પણ ચાલે.

૬ એ જ્ઞાનનો ઉપયોગ કે પરિણામનાં ઉત્તરનો આશ્રય
 ઉપર આવી ગયો છે; પણ કાઠ્ઠભેદ કંઈ કહેવાનું છે. અને તે
 એટલુંજ કે દિવસમાં ચેપડીનો વત્તત પણ નિયમિત રાત્રીને
 જિનેશ્વર ભગવાનનાં કહેલા તત્ત્વવોધની પર્યટના કરો. વીવ-
 રાગના એક સિદ્ધાંતિક શદ્ધપરથી જ્ઞાના વરગાનો વહુ સચાપ-
 શમ યશે એમ હું વિવેકથી વહું છું

શિક્ષાપાઠ ૮૧ પંચમકાલ.

કાલચક્રના વિચારો અવશ્ય કરીને જાણવા યોગ્ય છે. જિનેશ્વરે ૯ કાલચક્રના વે મુખ્ય ભેદ કહ્યા છે; ૧. ઉત્તરપિંળી ૨. અવસર્પિળી. અકેકા ભેદના છ છ આરા છે. આધુનિક વર્તન કરી રહેલો આરો પંચમકાલ કહેવાય છે; અને તે અવસર્પિળી કાલનો પાંચમો આરો છે. અવસર્પિળી ૯૪લે ઉત્તરતો કાલ; ૯ ઉત્તરતા કાલના પાંચમા આરામાં કેવું વર્તન આ ભરતક્ષેત્રે થવું જોઈએ તેને માટે મત્પુરુષોએ કેટલાક વિચારો જણાવ્યા છે; તે અવશ્ય જાણવા જેવા છે.

૯૫૦ પંચમકાલનું સ્વરૂપ મુખ્ય આ ભાવમાં કહે છે. નિર્ગ્રે-
યમયચનપરથી મનુષ્યોની શ્રદ્ધા સ્તીળ થતી જશે. ધર્મનાં મૂલ્ય-
સ્વોર્માં મત્તમતાર વધશે. પાસંડી અને પ્રપંચી મતોનું મંદન થશે.
જનસમૂહની રુચિ અધર્મ મળી વલશે. સત્યદયા હલ્લે હલ્લે
પરાભવ વામશે. મોહાદિક દોષોની વૃદ્ધિ થતી જશે. દંબી અને
વાપિષ્ટ ઘુરુઓ પૂજ્યરૂપ થશે. દુષ્ટવૃત્તિનાં મનુષ્યો પોતાના પં-
દર્માં ફાવી જશે. મીઠા પણ ધૂર્તવક્તા વધિત્ર મનાશે શુદ્ધ
મહાચર્યાદિક શીલયુક્ત પુરુષો મલિન કહેવાશે. આત્મિકજ્ઞાનના
ભેદો દળાતા જશે; હેતુ વગરની ક્રિયા વગતી જશે. અજ્ઞાન-
ક્રિયા વધુવા સેગશે; વ્યાજ્ઞ કરે એવા વિષયોનાં માધનો વધતાં
જશે. ૯૫૧૦ સત્તાવિશ થશે. ઝૂંગારથી ધર્મ મનાશે.

૯૫૨૦ સત્રિયોવિના મૂર્ખ શોકગ્રસ્ત થશે. નિર્માલ્ય રાજચંડી-
ઓ વેશ્યાના વિલાસમાં મોહ વામશે; ધર્મ, કર્મ, અને સતી રાજ-

નીતિ ભૂલી જશે; અન્યાયને જન્મ આપશે. જેમ છુટાશે તેમ પ્ર-
જાને છુટશે. પોતે પાપિષ્ઠ આચરણો સેવી પ્રજા આગલ
તે પલાવતા જશે. રાજવીજને નામે શૂન્યતા આવતી જશે. નીચ
મંત્રિયોની મહત્તા વધતી જશે. ઇઓ દીનપ્રજાને ત્રુસીને મંડાર
ભરવાનો રાજાને ઉપદેશ આપશે. શીવલ્લભંગ કરવાનો ધર્મ રા-
જાને અંગીકાર કરાવશે. શૌર્યાદિક સદ્ગુણોનો નાશ કરાવશે.
મૃગયાદિક પાપમાં અંધ બનાવશે. રાજ્યાધિકારીઓ પોતાના
અધિકારથી હજારગુણી અહંપદતા રાસશે. વિપ્રો લાલચુ અને
લોભી યદ્ જશે. સદ્વિદ્યાને દાટી દેશે; સંસારી સાધનોને ધર્મ
ઠરાવશે. વૈશ્યો માયાવિ, કેવલ સ્વાર્થ અને કઠોર હૃદયના ય-
તા જશે. સમગ્ર મનુષ્યવર્ગની સદ્વૃત્તિઓ ઘટતી જશે. અકૃત
અને ભયંકર કૃત્યો કરતાં તેઓની દૃષ્ટિ અટકશે નહીં. વિવેક,
વિનય, સરલતા ૬૦ સદ્ગુણો ઘટતા જશે. અનુકંપાને નામે હી-
નતા યશે. માતા કરતાં પતિમાં પ્રેમ વધશે; પિતા કરતાં પુત્રમાં
પ્રેમ વધશે; પાતિવ્રત્ય નિયમ પૂર્વક પાલનારી સુંદરીઓ ઘટી
જશે. સ્નાનથી પવિત્રતા ગણાશે; ધનથી ઉચ્ચમકૂલ ગણાશે. ગુ-
રુથી શિષ્યો અવલા ચાલશે. ભૂમિનો રસ યદ્ જશે. સંક્ષેપમાં
કહેવાનો ભાવાર્થ કે ઉચ્ચ વસ્તુની જ્ઞાનતા છે; અને કનિષ્ઠ વ-
સ્તુનો ઉદય છે. પંચમકાલનું સ્વરૂપ આમાંનું પ્રત્યક્ષ સૂચન પણ
કેટલું વધું કરેછે!

મનુષ્ય સદ્ધર્મતત્ત્વમાં પરિપૂર્ણ થઈવાન નહીં યદ્ શકે;
સંપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન નહીં પામી શકે; જંબુસ્વામીના નિર્વાણ પછી
દશ નિર્વાણી વસ્તુ આ ભરતજેત્રવી વ્યવહેદ ગર.

પંચમકાળનું આતું સ્વરૂપ જાણીને વિવેકી પુરુષો તત્ત્વને ઘ-
ર્ષ કરશે; કાળાનુમાર ધર્મનસ્વથદ્વા પામીને ઉચ્ચગતિ સાધી
પરિણામે મોક્ષ માપશે. નિગ્રંથપ્રવચન, નિગ્રંથ મૂલ ૬૦ ધર્મનસ્વ
પામવામાં સાધનો છે. એની ખાસાધનાથી કર્મની વિતાધના છે.

શિક્ષાપાઠ ૮૨ તત્ત્વાવબોધ. ભાગ ૧.

દજ વૈદ્યાટિક મૂલ્યમાં કથન છે કે જેણે જીરામીવના
માત્ર નથી જાણ્યા તે અત્યુચ સંયમમાં સ્થિર કેમ રહી શકશે ?
જે વચનામૃતને તાત્પર્ય એમ છે કે તેમ આત્મા, અનામનાં સ્વ-
રૂપને જાગે, જ નામસાની પરિપૂર્ણ પ્રવચન છે.

આત્મા અનામનાતું તત્ત્વ સ્વરૂપ નિગ્રંથપ્રવચનમાંથી જ માત્ર પર
શુદ્ધ છે. અનેક અન્ય મનામાં જ કેતવો વિષે વિચારો દર્શાવ્યા છે,
જગતે વચાર્થ નથી. મદા મદ્યાર્થ જાણ્યાં જ કરેલી વિવેકન
મરિત પ્રકારનાં કરેલી મુલ્ય નામસાને વિવેકબુદ્ધિથી તે સંપ
કરે છે, તે સમૂચ્ય આત્મસ્વરૂપને ખોટી શોધ છે.

સ્વાદ્વાદશેષી મનુષ્ય, અને અનેક માત્રમેશથી ધરેલી
છે; જ દોષને પરિપૂર્ણ તો મરેક અને મરેદશોત્ર જાણી શકે;
છતાં જમોનાં વચનામૃતાનુમાર ખાગ્ય ઉપયોગમાં વચાર્થન મત્ર
જાણતું સ્વરૂપ જાણતું પ્રવચન છે. જ નામસા વિષય મદા માટે
જાણવાથી વચ્ચે વિવેકબુદ્ધિ, મુદ્ધ મરેદશ્ય અને મરેદશિદ
અન્યકાનનો રૂઢ્ય થાય છે. નામ સ્વરૂપ સોદાઓદત્તે મનુષ્ય
સ્વરૂપ જાણી જાય છે. એ વચાર્થે એની બુદ્ધિની મરિત છે, તે

પ્રમાણે તેઓ તત્ત્વજ્ઞાન સંકેપી દ્રષ્ટિ પહોંચાડે છે; અને ભાવાનુ-
સાર તેઓના આત્માની રજ્જવળા યાય છે. તે વડે તેઓ
આત્મજ્ઞાનનો નિર્મલ રસ અનુભવે છે. જેનું તત્ત્વજ્ઞાન રૂપ અને
સૂક્ષ્મ છે, તેમજ સુશીલયુક્ત જે તત્ત્વજ્ઞાનને સેવે છે તે પુરુષ
મહદ્ભાગી છે.

ए नवतत्त्वनां नाम आगच्छता शिक्षापाठमां हुं कही गयो
छउं; एतुं विशेष स्वरूप प्रज्ञावंत आचार्योना महान् ग्रंथोधी
अवश्य मेळनवुं; कारण सिद्धांतनां जे जे कथुं छे, ते ते विशेष
भेदधी समजवा माटे सहायभूत प्रज्ञावंत आचार्यविरचित ग्रंथो
छे. ए सुखगम्यरूप पण छे. नय, निक्षेपा અને प्रमाणभेद नव-
तत्त्वनां ज्ञानमां अवश्यनां छे; અને तेनी यथार्थ समजण
ए प्रज्ञावंतोए आपीछे.

શિક્ષાપાઠ ૮૨ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૨.

સર્વજ્ઞ ભગવાને લોકાલોકના સંપૂર્ણ ભાવ જાણ્યા અને
જોયા તેનો ઉપદેશ ભવ્ય લોકોને કર્યો. ભગવાને અનંત જ્ઞાન-
વડે કરીને લોકાલોકનાં સ્વરૂપધિષેના અનંત ભેદ જાણ્યા
હતા; પરંતુ મામાન્ય માનવિયોને ઉપદેશથી શ્રેણિ ચઢવા મુલ્ય
દેવાતા નવ પદાર્થ તેઓએ દર્શાવ્યા. ઈથી લોકાલોકના
સર્વ ભાવનો ઈમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. નિગ્રંથનવચનનો જે
જે સૂક્ષ્મ વોધ છે, તે તત્ત્વની દ્રષ્ટિએ નવતત્ત્વમાં સમાઈ જાય છે;
તેમજ સગચ્છા ધર્મવૃત્તોના સૂક્ષ્મ વિચાર એ નવતત્ત્વવિજ્ઞાનના
એક દેશમાં આવી જાય છે. આત્માની જે અનંત શક્તિયો વંકાઈ

रहीछे लेने मकाशित करवा अर्हत भगवान्ना पवित्र बोपछे; इ अनंत शक्तियो ल्यारे मफुछित यइ शक्ते के उपारे नयता वि-
ज्ञानपां पारारार ज्ञानी थाय.

સુદૃઢ દ્વાદશાંગી જ્ઞાન વળે એ નયતરુ સ્વરૂપ જ્ઞાનને સદા-
ચરુ છે. બિન્ન બિન્ન પ્રકારે એ નયતરુસ્વરૂપ જ્ઞાનનો ધોધ કરે
છે; એથી આ નિઃશંક માનસ યોગ્ય છે કે નયતરુ જોને અનંત
માત્ર મેંદે જાણ્યાં તે સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી થયો.

ए नरकस्य शिवादीने भावे स्वेष्टा योग्यते. हेय, हेय अने उ-
पादेय एवमेव त्याग कर्त्ता योग्य, जागरता योग्य अने प्ररग
करता योग्य एवमत्र भेद नरकस्य शास्त्रना शिवादीनां हेयते.

पञ्च — न सागवाह्य छे नेने जाणीने करणुं भू! जे माप
 न भवु तनां धर्म ता भटे पुरुषा!

[illegible]

શિક્ષાપાઠ ૮૪ તત્ત્વાવ બોધ ભાગ ૩.

નવવસ્ત્રું કાઢીને જે સુદુહ્સો શુદ્ધાન્યતર્યા શ્રવણ, મનન અને નિદિધ્યાસન પૂર્વક જ્ઞાન લેશે, તે સુદુહ્સો મહા પુન્યશાલી કેવલ ચન્નવાદને પાત્ર છે. મત્તેક સુદુહ્સોને મારો વિનયમાનમુનિવ દન થોવ છે કે નવવસ્ત્રને સ્વદુહ્સાનુષાર ચ-પાર્થ જાનતાં.

માર્ગીર મનવંદનાં શાસ્ત્રનાં વહુ મનમંદાંદર પહો ગયાં છે. તેનું હુલ્લ કારણ તત્ત્વજ્ઞાન મર્ગીથી વગાડી કાઢ્યું છે. મન ગરુદ છે. માત્ર ક્રિયામનુષાર સાચા રહ્યા; તેનું પરિજ્ઞાન દૃષ્ટિગોચર છે. અંદ્રેશોના મોવનાં આવેલી પૃથ્વીની વ-સિ દુઃખ અવજ અને વાઝીર કરોડની ગગાઈ છે; તેનાં સર્વ મંદની મંદોને જૈનમતા માત્ર વોઝ લાલ છે. ૯ મજા તે શ્રદ્ધ-પોતાલક છે. દનાંથી હું વાહ છેડે નવવસ્ત્રને પડનહો વે રજાર દુહ્સો દન માંડ જાગરા દો; મનન અને વિચારપૂર્વક વો આંગઝીને ડેરે મર્ગી શ્રદ્ધીર દેડ્યા દુહ્સો દન નહોં હો. ત્યારે આવીતરિ સ્થિતિ તત્ત્વજ્ઞાન સંવંધી યદુ ગદુ છે ત્યારેન મનમંદાંદર વર્ષા પહ્યા છે. દુઃખ સૌક્રિક કપન છે કે “લો શાને દુઃખન દેન” અનેક તત્ત્વચિત્તરક દુહ્સોના મનનાં મિજાગ વહુવા આવેલી નથી.

૯ નવવસ્ત્ર વિચાર સંવંધી મત્તેક દુનિમોને મારી મિજાગ છે કે વિવેક અને શુદ્ધાન્યતર્યા પૂર્ણ જ્ઞાન વિદેન દૃષ્ટિજ્ઞાન વચ્ચે; દર્શી દેશોનાં પવિત્ર પંચ મહાદુષ્ટ દ્રવ યમે; જિનેશ્વરનાં

આનંદ, સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાનની સ્ફૂરણા, ઉત્તમ વિનોદ અને ગંભિર
 ચલકાટ ટ્રિંગ્ કરી દઈ શુદ્ધ સમ્યક્ જ્ઞાનનો તે વિચારો વધુ ઉદય
 કરેછે. સ્વાદ્વાદવચનામૃતના અનંત સુંદર આશય સમજવાનો શ-
 ક્તિ આ કાઢમાં આ ક્ષેત્રથી વિચ્છેદ ગમેલી છતાં તે પરત્વે જે
 જે સુંદર આશયો સમજાય છે તે તે આશયો અતિ અતિ ગંભિર
 તત્ત્વથી ભરેલા છે. પુનઃપુનઃ તે આશયોમનન કરાયતો ચાર્વાક-
 મતિના કેચલ મનુષ્યને પણ સધ્ધર્મમાં સ્થિર કરી દે તેવા છે.
 સંક્ષેપમાં સર્વ પ્રકારની સિદ્ધિ, પવિત્રતા, મહાશીલ નિર્મલ
 હેઠા અને ગેંભિર વિચાર, સ્વચ્છ વૈરાગ્યની મેટ એ તત્ત્વ-
 જ્ઞાનથી મળે છે.

શિક્ષાપાઠ ૮૬ તત્ત્વાવબોધ. ભાગ ૬.

એકવાર એક સમર્થ વિદ્વાનમાથે નિગ્રંથપ્રવચનની ચમત્કૃતિ
 સંબંધી વાતચિત થઈ; તેના મંબંધમાં તે વિદ્વાને જણાવ્યું કે આ-
 દલું હું માન્ય રાતું છું કે મહાવીર એ એક સમર્થ તત્ત્વજ્ઞાની
 પુરુષ હતા; એમણે જે વોધ કર્યો છે, તે ક્ષીની લઈ પ્રજાવંત પુ-
 રુષોએ અંગ દર્પાગની યોજના કરી છે; તેના જે વિચારો છે તે
 ચમત્કૃતિ ભરેલા છે; પરંતુ એ દરમ્યાં લોકાલોકનું જ્ઞાન એમાં
 રહ્યું છે એમ હું કહી ન શકું. એમ છતાં જો નમે કંડ એ મંબંધી
 પ્રમાણ આપતા હો તો હું એ વાતની કંડ શ્રદ્ધા લાવી શકું. એના
 હત્તરમાં મેં એમ કહ્યું કે હું કંડ જૈન વચનામૃતને યથાર્થ તો
 શું પણ વિશેષ મંદ્રે કરીને પણ જાણતો નથી; પણ જે સામાન્ય
 માણે જાણું છડેં એથી પણ પ્રમાણ આપી શકું શ્રી. ૧૭ી નવ.

तत्त्वविज्ञान संबंधी बातचित नीकली. मैं कथुं एसी भाषी छ-
 टिनुं ज्ञान भाषी जाय छे; परंतु यथार्थ समजवानी शक्ति
 ओइए. एही तेओए ए कथननु ममाण मांगुं, त्यारे आठ कर्म
 में कही बताव्या; तेनो साथे एम सूचयुं के ए शिवाय एनाथी
 मिश्र भाय दर्शावे एतुं नरमुं कर्म शोधी भाषो; पावनी भन
 गुणनी महुनिओ कहिने कथुं आ शिवाय एक वण बधारे महु-
 तायाधी भाषो. एम कहेनां भनुक्रमे बात लीधी. मगम जीवना
 भेद कही पूछुं एमो कइ न्युनाधिक कहेया मांगोरो? अतीव-
 द्रव्यना भेद कही पूछुं. कइ विशेषता कहोछां? एम नरंतरा-
 र्थी बातचित यह त्यारे तेओए थोदीवार रियार करिने कथुं
 भानो महावीरनो कहेरानी भदसुत लमहुनिछे के भीरनो एक
 नरां भेद मयनो नथी; तेम पावपुण्यादिकनी एक महुनि विशेष
 मयनी नथी; भन नरमुं कर्म वण मयनुं नथी. भार्या भार्या त-
 वराजानना मिदानो जैनपां छे ए मार्क अक्ष नरोनु. भाषो भाषी
 छटिनुं तत्त्वज्ञान कंटकेक भनो भाषी भोके लर.

शिक्षापाठ ८७ तत्त्वावबोध. भाग ६.

एना उपर आ मसीनी लम गयो के इतुं जाय भ.टलुं
 कहो छे न वग जैनना तत्त्वविनाम भावना हृदय भाषा
 नथी लामुं; एतुं हू बल्यव्यवहारी मय्य कहुं छे के एमो
 भे विदुदह न बत.भुंते ने कथाय नथी; भन गहं मनाउ भे
 हृदय बत.भुंते छे न महावीरना तत्त्वज्ञानना एक बाधवा भाषी
 जायउ इतुं हृदय बत.भुंते छे, नह गहं नथी

तमे कष्टुं के केटलेक अंशे सृष्टिनुं तत्त्वज्ञान एमां आवी श्रके
स्वरुं; परंतु ए मिश्रवचन छे. अमारी समजाववानी अल्पज्ञतायी
एम वने स्वरुं; परंतु एयी ए तत्त्वोमां कंड अपूर्णता छे
एमतो नयीज. आ कंड पक्षपाती कथन नयी. विचार करी
आखी सृष्टिमांयी ए शिवायनुं एक दशमुं तत्त्व शोधतां कोइ काळे
ते मळनार नयी. ए संबधी प्रसंगोपात आपणे ज्यारे वातचित्त
अने मध्यस्थ चर्चा घाय त्यारे निःशंकता थाय.

उत्तरमां तेओए कष्टुं के आ उपरंयी मने एम तो निःशंकता
छे के जैन अद्भुत दर्शन छे. श्रेणिपूर्वक तमे मने केटलाक नव-
तत्त्वना भाग कही बताव्या एयी हुं एम बेधदक कही दाकुं छव
के महावीर शुभेदने पामेला पुरुष हता. एम सहजमाज बात
करीने “उपशेषा,” “विपनेवा” “ध्रुवेवा,” ए लब्धिवाक्य मने
तेओए कष्टुं. ते कही बताव्या पछी तेओए एम जणाव्युं
के आ शब्दोना सामान्य अर्थमां तो कंड चमत्कृति देवानी
नयी; उपजयुं, नाश यवुं अने अचळता, एम ए वण शब्दोना अर्थ
छे. परंतु धीमन् गणयरोए नो. एम दाशित कर्तुं के ए वचनो
शुभमृगयी श्रवण करतां आगळना भाविक शिष्योने द्वादशांगीनुं
आजयभरित ज्ञान बहं रतुं ! ए माटे मे कंडक विचारो परोचा-
री जोया छतां मने नो एम लान्युं के ए बनवुं असंभवित छे,
कारण अति अति नूह्य मानेलुं मिद्धांतिक ज्ञान एमां क्यांयी
समाय ! ए संबधी तमे कंड लक्ष परोचारी शकशो !

શિક્ષાપાઠ ૮૮ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૭.

ઉપરમાં મેં કર્યું કે આ કાલમાં જળ મહાકાળને મારતી
 વિસ્તૃત છે; તેમ છતાં હું કંઈ સર્વેશ્વર કે મહામહાર્જુન નથી છતાં
 મારું મેટલું મામાન્ય યજ્ઞ પહોંચે તેટલું પહોંચાડી કંઈ મામાન્ય
 કરી ચક્રીશ એમ મને સંભવ રહે છે. ત્યારે તેમણે કર્યું તો તેમ
 સંભવ થતો હોય તો એ વિગતી મીચપર “ના” ને “હા” વિ-
 ચારે તારો. તે એમ કે ખીર શું ઉત્પત્તિસ્થ છે? તો કે ના.
 ખીર શું વિપ્રત્યાય છે? તો કે ના. ખીર શું ધુવત્તિસ્થ છે? તો
 કે ના. ખામ જલ વગત તારો અને ચીતી વગત ખીર શું ઉ-
 ત્પત્તિસ્થ છે? તો કે હા. ખીર શું વિપ્રત્યાય છે? તો કે હા.
 ખીર શું ધુવત્તિસ્થ છે? તો કે હા. ખામ તારો. આ વિચારો
 આપા ધંદલે એકથ કની યોગ્યા છે. એ તો સવાર્ય કરી ન શ-
 કાય તો અનેક મહાર્જી દુગ્ધ ખાતી થશે. વિપ્રત્યાય હોય એ
 સ્વત્ત્વ દુગ્ધ રંગ હોય નહીં, એ વહેલી સંકા. મો ઉત્પત્તિ, વિપ્રત્યા-
 અને ધુવત્તિ નથી તો ખીર કની પ્રમાણથી પિત્ત કર્યું? એ
 ચીતી સંકા. વિપ્રત્યાય અને ધુવત્તિન વચ્ચે વિગતમાત્ર એ ચીતી
 સંકા. ખીર કેવલ દુગ્ધ જ ના ઉત્પત્તિસ્થ હા કરી એ ખમત્ત.
 એ ખોતો વિગત. ઉત્પત્તિ ખીરનો દુગ્ધ વાત કરો તો ઉત્પત્તિસંકેત
 કર્યો? એ ખીરનો સંકા અને વિગત. મનાદિગતું જનું રહે છે એ
 છત્રીસકા કરવલ દુગ્ધ સ્વત્ત્વ. ન વગત કર્યો તો ખીરોદિધિવગત
 થઈ એ મનાદિગત દુગ્ધ સ્વત્ત્વ. અને વિપ્રત્યાય કર્યો તો કેવલ
 વાતરેલો વિગત. ન વગત દુગ્ધ ઉત્પત્તિની ના, વિપ્રત્યાયની

ના અને ધુસ્તાની ના કહી પછી ત્રણેની હા કહી એના વચ્ચી પાછા
છ દોષ. એટલે સર્વાંકે ચૌદ દોષ. કેવલ ધ્રુવતા જતાં તીર્થક-
રનાં વચન ત્રુટી જાય એ પંદરમો દોષ. ઉત્પત્તિધ્રુવતા લેતાં ક-
ર્તાની નિધિ થાય જેથી સર્વેશ વચન ત્રુટી જાય એ સોઝમો દોષ.
ઉત્પત્તિવિગ્નતારુણે પાપપુણ્યાદિકનો અભાવ એટલે ધર્માધર્મ સપહું
ગયું એ સત્તરમો દોષ. ઉત્પત્તિ વિગ્નતા અને સામાન્ય સ્થિતિથી
(કેવલ અચલ નહીં) ત્રિગુણાત્મક માયા સિદ્ધ થાયછે એ અ-
ઠારમો દોષ.

શિક્ષાપાઠ ૮૯ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૮.

એટલા દોષ એ કયનો સિદ્ધ ન થતાં આવે છે. એક જૈનમુ-
નિષ મને અને મારા મિત્રમંદલને એમ કહ્યું હતું કે જૈનમત્સંધી
નવ અપૂર્વ છે, અને એથી સર્વ પદાર્થ સિદ્ધ થાય છે. નાસ્તિ,
અસ્તિના એમાં અગમ્યભેદ રહ્યા છે. આ કથન માંમંત્રી અમે વધા
ધેર આપ્યા પછી યોજના કરતાં કરતાં આ તત્ત્વાવબોધની
જીવર યોજના કરી. હું પાસે છું કે એવી નાસ્તિ અસ્તિના
સંભાવ જીવર નહીં જતરી શકે. તત્ત્વાવબોધ પછી વહેંચણ
યા પડશે. તોવળ એ મળી મારી વંડ ગિચ્ચારની દ્રષ્ટિ નથી.

આનાં ઉદરમાં અને વડું કે આપે જે નાસ્તિ અને અસ્તિ
નવ જીવર જતારવા પાપો કે મનિષેવ શૈલીયાં નથી, એટલે
દમને એમાંથી એમાંનિક પણ લેા જરાય; જેન વડો હું વંડ ન્યા-
દાદ રીતીનો વધાર્ય જાનનાર નથી, મંદનગિરી જેટ માગ જાવું

છડે. નાસ્તિ અસ્તિ નય પણ આપે યથાર્થ શૈલી પૂર્વક ઉતાર્યો નથી. પડલે હું તર્કથી જે સત્તર દશ શબ્દો તે આપ સાંભળ્યો.

ઉત્પત્તિમાં “ના” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “જીવ અનાદિ અનંત છે.”

વિગ્નતામાં “ના” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “એનો કોઈ કાલે નાશ નથી.”

ધ્રુવતામાં “ના” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “એક દેહમાં તે સદૈવને યાદે રહેનાર નથી.”

—:~:—

શિક્ષાપાઠ ૧૦ તત્વાવબોધ ભાગ ૧.

ઉત્પત્તિમાં “હા” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “જીવનો મોક્ષ યથા સુધી એક દેહમાંથી વ્યવન પામી તે બીજા દેહમાં ઉપજે છે.”

વિગ્નતામાં “હા” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “તે જે દેહમાંથી આમ્યો ત્યાંથી વિગ્ન પામ્યો; વા જ્ઞાન જ્ઞાન પ્રતિ એની આત્મિક ક્રુદ્ધિ વિષયાદિક ધરણવદે હંપાર રહી છે, એ રૂપે વિગ્નતા યોગી શકાય છે.”

ધ્રુવતામાં “હા” એવી જે યોજના કરી છે તે એમ યથાર્થ થઈ શકે કે “દ્રવ્યેકરી જીવ કોઈ કાલે નાશ રૂપ નથી, ત્રિકાલ સિદ્ધ છે.”

હવે એથી કરીને જુદાં એ અપેક્ષાઓ લક્ષમાં રાખતાં યોજેલા દોષ પણ હું ધારું છું કે દર્શી જાશે.

१ जीव विग्रहणे नयी माटे धुवता सिद्ध यइ. ए पहिलो दोष टळ्यो.

२ उत्पत्ति, विग्रहा अने धुवता ए भिन्न भिन्न न्याये सिद्ध यइ; एटले जीवतुं सत्यत्व सिद्ध ययुं ए बीजो दोषगयो.

३ जीवनां मत्स्यस्वरूपे धुवता सिद्ध यइ एटले विग्रहा गइ. ए बीजो दोष गयो.

४ द्रव्य भावे जीवनी उत्पत्ति असिद्ध यइ ए चोयो दोष गयो.

५ अनादि जीव सिद्ध ययो एटले उत्पत्ति संबंधीनो पांचमो दोष गयो.

६ उत्पत्ति असिद्ध यइ एटले कर्त्ता संबंधीनो छठो दोष गयो.

७ धुवता साये विग्रहा लेतां अवाच ययुं एटले चार्वाक मिश्रवचननो सातमो दोष गयो.

८ उत्पत्ति अने विग्रहा मयक् मयक् देहे सिद्ध यइ माटे केवळ चार्वाकसिद्धांत ए नामनो आठमो दोष गयो.

१४ श्रृंगानो परस्परनो विरोधाभास जतां चौदश्याना दोष गया.

१५ अनादि अनंतता सिद्ध यतां स्याद्वादवचन मत्स्य ययुं ए पंद्रमो दोष गयो.

१६ कर्त्ता नयी ए सिद्ध यतां जिनवचननी सत्यता रही ए सोळमो दोष गयो.

१७ धर्माधर्म, देहादिक पुनरावर्त्तन सिद्ध यतां सत्तरमो दोष गयो.

૧૮ એ સર્વ વાત સિદ્ધ થતાં ત્રિગુણાત્મક માયા અસિદ્ધ થઈ એ અદારમો દોષ ગયો.

—:૦:—

શિક્ષાપાઠ ૧૧ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૧૦.

આપની યોજેલી યોજના હું ધારું છું કે આથી સમાધાન પામી હશે. આ કેદ ચથાર્ય શૈલી ઉતારી નથી, તોયળ એમાં કંઈ પણ વિનોદ મળી શકે તેમ છે. એ ઉપર વિશેષ વિવેચનને માટે બોહોળાં લખત જોઈએ એટલે સધારે કહેતો નથી; પણ એક પે હુંકી વાત આપને કહેવાની છે તે જો આ સમાધાન યોગ્ય થયું હોય તો કહું. પછી તેઓ તરફથી મનમાનતો ઉત્તર મરયો, અને એક વેગાત જો કહેવાની હોય તે સહર્પ કહાં એમ તેઓએ કહ્યું.

પછી મેં મારી વાત સંજીવન કરી લલિત મંબંધી કહ્યું. આપ એ લલિત મંબંધી શંકા કરો કે એને ક્લેશરૂપ કહો તો એ લલિતો ને અભ્યાસ મળે છે. એમાં પ્રતિ અતિ ઉચ્ચત્ત આત્મિક શક્તિ મુલગમ્યતા અને વેરાગ્ય જોઈએ. ક્યાં મુત્તી તેમ નથી, ત્યાં મુત્તી લલિત વિશે શંકા રહે જરી; પણ હું ધારું છું કે આ વેળા એ સંબંધી કહેવા જે શાન્ત નિર્મથક નહીં માય. તે એ કે જેમ આ યોજના નાસ્તિ અભિવ્યસ યોગી જોય, તેમ એમાં પણ ઘટ મૂલ્ય વિચાર કરવાના છે. દેહે દેહની મથક મથક ઉત્પત્તિ, ક્ય-વન, વિશ્રામ, ગર્ભાગન, વયોમિ, શરિય, મત્તા, જ્ઞાન, મંતા આ-મુત્ત્ય વિષય ૬૦ અનેક કમનકૃતિ પ્રત્યેક બેદે લેનામે વિચારો એ લલિતી નીકરૂ ને નય. ૩ ૩માં મુત્તી લલિત વહોરે ત્યાં મુ

ધી મધ્યમાં વિચાર કરે છે. પરંતુ દ્રવ્યાર્થિક ભાવાર્થિક નયે આ-
સ્ત્રી સૃષ્ટિનું જ્ઞાન એ વ્રણ શબ્દોમાં રચ્યું છે, તેનો વિચાર કોઈમ કરે
છે; ને સદ્ગુરુ મુક્તની પવિત્ર લલિતરૂપે ચારે આવેશારે દ્વાદશાંગી
જ્ઞાન શા માટે ન થાય ? જગત્ એમ કહેતાં જ મનુષ્ય એક વ-
ર, એક વામ, એક ગામ, એક શહેર, એક દેશ, એક સંદ એક
પૃથ્વી એ સમગ્ર ભૂમી દશ અર્મરૂપાત દ્વીપ સમુદ્રાદિથી
ભરપૂર વસ્તુ કેમ મમત્રી જાય છે ? એનું કારણ માત્ર એટલું જ
કે તે એ શબ્દની સ્થોત્તરના સમજ્યું છે. કિંવા એનું લક્ષણ એવી અ-
લ્પક સ્થોત્તરના પદોનું છે; જેથી જગત્ એમ કહેતાં એકલો
મોટો મર્મ મમત્રી શકે છે; તેમજ ક્રતુ અને મગ્ધ મન્દાત્ર નિષ્પા
નિર્મલ્ય ગુરુથી એ વ્રણ શબ્દની ગમ્યતા નહીં દ્વાદશાંગી જ્ઞાન
પામતા હતા. આવી રીતે તે લલિત અલ્પમગ્ધા છતાં વિવેકે જોતાં
પરમેશ્વર પણ નથી.

શિક્ષાપાઠ ૧૨ તત્વાવબોધ ભાગ ૧૧.

એમ જ નરદત્ત સંબંધી છે. જેમણે વચના કાવિયદ્યે “જગત્”
અનાદિ છે. એમ વેદવેદક વહી વહાણે ઉદાત્તો હતા; તેને દુરુષ
થું જે સર્વજ્ઞાના શૂન મેદ વિના વસ્તુ હતા; તેમ એનાં નિર્દોષતા
રિતે ચારે આપ સાંકડો ત્યારે નિર્મલ્ય એવી વિષય વાળી જે એ
પરમેશ્વર હતા. વર્ણના નાંદો અને જગત્ અનાદિ હતા. તો તેમ
હાલુ. એના અલ્પમગ્ધા અને વેદવેદક વચના વિષયો આને અલ-
પ્પ વિદોષતા યોગ્ય છે. જેમ દર્શનના અલ્પમગ્ધોએ જેમને
મળી જાણતા હતા તે એ અલ્પમગ્ધા આને છે, જે મમત્રી
અલ્પમગ્ધા મેદો.

આ પછી કેટલીક વાતોવિત્ત થઈ. પ્રસંગોપાત્ત એ તત્ત્વ વિ-
ચારવાનું વચન લઈને સહર્ષ અમાંકે સ્થાપી ઊઠવું થયું.

તત્ત્વાવબોધના સંબંધમાં આ કથન કહેવાયું. અનંતભેદથી
ભરેલા એ તત્ત્વ વિચારો કાઢ્યભેદથી જેટલા જ્ઞેય થાય તેટલા
જાણવા; ગ્રાહ્ય થાય તેટલા ગ્રહવા; અને સ્વાગ્ય દેવાય તેટલા
સ્વાગવા.

એ તત્ત્વોને જે યથાર્થ જાણેછે; તે અનંત ચતુષ્ટયિથી વિરાજ-
માન થાય છે એ સત્ય સમજવું; એ નવતત્ત્વનાં ક્રમવાર નામ
મૂકવામાં પણ અરધું સૂચવન જીવને મોક્ષની નિકટતાનું જણાયડે!

શિક્ષાપાઠ ૧૩ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૧૨.

પતો તમારા લક્ષમાં છે કે જીવ અજીવ એ અનુક્રમથી છે-
બટે મોક્ષ નામ આવે છે. હવે તે એક પછી એક મૂકી જાણ તો
જીવ અને મોક્ષને અનુક્રમે આચંત રહેયું પડશે.

જીવ.

અજીવ.

પુણ્ય.

પાપ.

આશ્રય.

સંચર.

નિર્જરા.

ધંપ.

મોક્ષ.

આગળ કહેવાયું છે. કે એનામ મૂકવામાં જીવ અને મોક્ષને નિક-
ટતા છે. છતાં આ નિકટતા તો ન યદા! પણ જીવ અને અજીવને
નિકટતા યદ્વસ્તુતઃ એમ નથી. અજ્ઞાનવડે તો એ બંનેને જ નિકટતા
રહી છે; પણ જ્ઞાનવડે જીવ અને મોક્ષને નિકટતા રહી છે એમ કો —

હવે હુઓ એ બંનેને કંઈ નિકટતા આવી છે! હા કહેલી
નિકટતા આવી ગઈ છે. પણ એ નિકટતા તો દ્રવ્યરૂપ છે. સ્વારે
ભાવનિકટતા આવે ત્યારે સર્વ સિદ્ધિ યાપ. એ દ્રવ્ય નિકટતાનું સા-
ધન સત્ત્વરનાત્મગત્વ, સદ્ગુણત્વ અને સદ્વર્ત્તવત્વ ઓછાથી સર્દ-
હું એ છે. ભાવનિકટતા એટલે કેવળ એક જ રૂપ. યદા જ્ઞાન,
દર્શન, અને ચારિત્ર સાધનરૂપ છે.

એ વ્યર્થથી એવી પણ આશંકા યાપ કે સ્વારે વધે નિકટ
છે ત્યારે શું વાકીનાં ત્યાગતાં! ઉપરમાં કહેવાનું કે જો સર્વ
ત્યાગી શકતા હોતો ત્યાગી થો. એટલે મોક્ષરૂત્તમ યસો. નહિતો
દેવ, દેવ, સ્વાદેવનો લોભ ત્યો. એટલે આત્મસિદ્ધિ માત્ર યદે.

શિક્ષાપાઠ ૧૪ તત્વાવબોધ ભાગ ૧૩.

જે જે કહેવાયું છે તે તે કંઈ કેવલ જૈનકૃત્યી જન્મ પા-
મેલા પુરુષને માટે નથી, પરંતુ સર્વને માટે છે. તેમ આ પણ નિઃ-
શંક માનજો કે જે કંઈ કહેવાય છે તે અપક્ષપાતે અને પરમાર્થધુ-
દિથી કહેવાય છે.

તમને જે ધર્મતત્ત્વ કહેવાયું છે, તે પક્ષપાત કે સ્વાર્થધુદિથી
કહેવાયું અમને કંઈ પ્રયોજન નથી; પક્ષપાત કે સ્વાર્થધી તમને
અધર્મતત્ત્વ બોધી અમે અથોગનિર્નયમાટે માગિયે! સારંવાર તમને
નિર્ગ્રંથનાં વચનામૃતો માટે કહેવાય છે, તેનું કારણ તે વચનામૃતો
સત્ત્વમાં પરિપૂર્ણ છે, તે છે. જિનેશ્વરોને ઇચ્છું કે કંઈ પણ કારણ ન-
હોયું કે તે નિમિત્તે તેઓ મૃત્યુ કે પક્ષપાતી બોધે; તેમ ઇશો
અજ્ઞાની નહતા, કે ઇશી મૃત્યુ બોધાડ જવાય. આશંકા કરશો
કે ઇ અજ્ઞાની નહોતા પણ શા રૂપથી જણાય? તો તેના રૂપ-
રમાં ઇશોના પવિત્ર મિદ્ધાનાના રૂપરૂપેન મનન કરવાનું કોઈએ
છિદ્ર. અને ઇમ જે કરશે તે તો પુનઃ આશંકા બેશ પણ નહીં કરે.
જૈનમતપ્રવર્ત્તકોપનિ અમારે કંઈ રાગચુદ્ધિ નથી, કે વમાટે પક્ષપાતે
અમે કંઈ પણ તમને કહિયે, તેમજ અન્યમત પ્રવર્ત્તકોપનિ અમારે કંઈ
સંયુદ્ધિનથી કે મિધ્યા પણ સ્વદનકામ્ય વદ્ધમા અમે તો મત્તમનિમ-
ત્ત્વસ્થરૂપ છિદ્ર. વદ્ધુવદ્ધુમનનથી અને અમારો મત્તમનિમ-
ત્ત્વસ્થરૂપના વિચારથી અમે વિનયથી કહીએ છિદ્ર. તથા વદ્ધુઓ!
જેન જેવું એકે પૂર્ણ અને પવિત્ર દશન નથી, તેનામાં તેઓ એકે

देव नहीं, तरीने अनंत दुःखथी पार पामवुं होय तो ए सर्वज्ञ दर्शनरूप कल्पवृक्षने सेवो.

शिक्षापाठ ९५ तत्त्वावबोध भाग १४.

जैन ए एटली बधी मूक्ष्म विचारसंकलनाथी भरेलु दर्शन छे के एमां प्रवेश करतां पण बहु बखत जोड़ए. उपर उपरथी के कोइ प्रतिपक्षीना कहेबाथी अमुक वस्तु सर्वथी अभिमाय बांधवो के आपवो ए विवेकीनुं कर्तव्य नहीं. एक तत्त्वाव संपूर्ण भयुं होय, तेनुं जळ उपरथी ममान लागे छे; पण जेम जेम आगळ चालीए छीए नेम तेम बधारे बधारे लंडापणुं आवतुं जाय छे; छनां उपरतो जळ मपाटज रहे छे; तेम जगज्जा स-घट्टा धर्ममनो एक तत्त्वाव रूप छे, तेने उपरथी सामान्य सपाटी जोड़ने सरखा कही देवा ए उचित नहीं. एम कहेनारा तत्त्वने पामेला पण नहीं. जैनना अकेका पवित्र सिद्धांतपर विचार करतां आयुष्य पूर्ण थाय, तो पण पार पमाय नहीं तेम रहुंछे. शाकीना सघट्टा धर्ममनोना विचार निममणीत वचनामृतसिंधु आगळ एक बिंदुरूप पण नहीं. जैनमत जेणे जाण्यो, अने सेव्यो ते केवळ निरागी अने सर्वज्ञ यइ जाय छे. एना प्रवर्तको केवा पवित्र पुरुषो इना ! एना सिद्धांतो केवा अखंड संपूर्ण अने दयामय छे. एमां दूषणो कांडछेज नहिं! केवळ निर्दोष तो मात्र जेनुं दर्शन छे ! एवां एके पापम. धिक विषय नहीं के जे जैनमां नहीं होय अने एवुं एके नन्व नहीं के जे जैनमा नहीं; एक विषयने अनंतभेद परिपूर्ण कहेनार ते जैनदर्शन छे. प्रयोजन-

મૂતતત્ત્વ એના જેવું કયાંય નથી. એક દેહમાં બે આત્મા નથી; તેમ આત્મી સૃષ્ટિમાં બે જૈન ઇટલે જૈનની તુલ્ય વીજું દર્શન નથી. આમ કહેવાનું કારણ શું ? નો માત્ર તેની પરિપૂર્ણતા, નિરાગી-તા, સસતા અને જગદ્ દિર્ઘિતા.

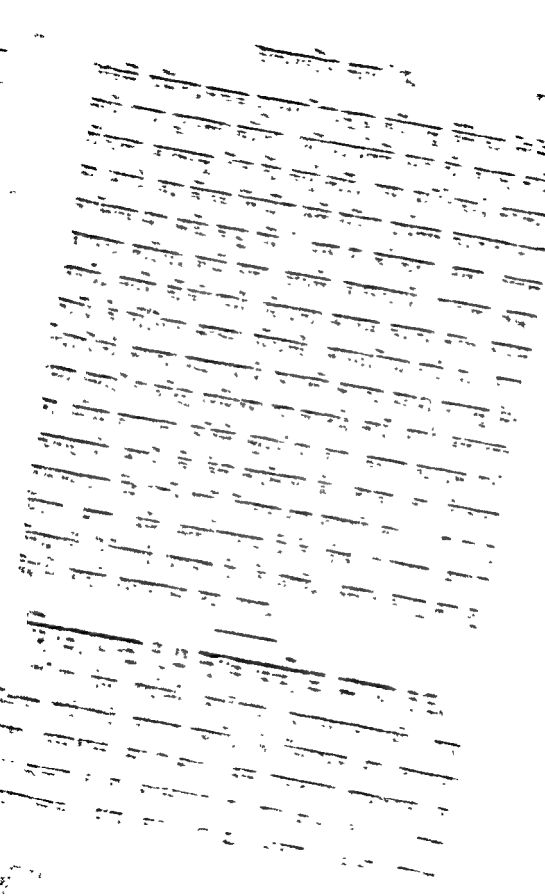

શિક્ષાપાઠ ૧૬ તત્ત્વાવવોધ ભાગ ૧૫.

ન્યાયપૂર્વક આટલું અમારે પણ માન્ય રાખવું જોઈએ કે જ્યારે એકદર્શનને પરિપૂર્ણ કહી શકાય ત્યારે ત્યારે પ્રતિપક્ષની મધ્યસ્થ ચુદ્ધિથી અપૂર્ણતા દર્શાવવી જોઈએ. પણ એ બે પાતપર વિવેચન કરવા જેટલી અહીં જગ્યા નથી; તો પણ થોડું થોડું કહેતા આવ્યા છીએ. મુખ્યત્વે કહેવાનું કે એ શબ્દ, જોને સ્થિતિ થતી નહોતી કે અસંભવિત સાગતી હોય તેને જૈનતત્ત્વવિજ્ઞાની શાસ્ત્રો અને અન્યતત્ત્વવિજ્ઞાની શાસ્ત્રો મધ્યસ્થ ચુદ્ધિથી મનન કરી ન્યાયને કાઢી તોલન કરવું. એ ઉપરથી અવશ્ય ઇટલું મહાવાક્ય નીકળશે, કે જિ આગલ નગારા પર ઢાંઢી ઠોકીને કહેવાયું હતું તે સત્ય છે.

અગત્ ગાદારિયો પ્રવાહ છે. ધર્મના મતભેદ સંવેદીના શિક્ષા પાઠમાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે અનેક ધર્મમનની જાલ લાગી પડી છે. વિષ્ટદ શ્રાન્મા કોડકમ થાય છે. વિવેકથી તત્ત્વને કોડકમ શાંત છે. ઇટલે જૈન તત્ત્વને અન્યદર્શનિયો શા માટે જાણતા નથી એ મંદ કે આશંકા કરવા જેવું જ નથી.

હતાં અને શુદ્ધ આશ્ચર્ય જાગે છે કે કેવલ શુદ્ધ પરમાત્મ-

विचार करवानी प्रेरणा नहीं. पण जो ए उपरधी एम विचारवामा आवे के त्तारे जैन जगत्तुने अनादि अनंत कहे छे ते कथा न्यायधी कहेछे ? जगत्कर्त्ता नहीं एम कहेवामा एमनुं निमित्त भुं छे ? एम एक पछी एक भेदरूप विचारधी तेभो जैननी पवित्रतापर आवी शकै. जगत् रचवानी परमेश्वरने अवश्य थी हती ? रच्युं तो सुख दुःख भूकवानुं कारण भुं हनुं ? रचने मोत शा माटे मृत्युं ? ए छीला कोने बनावती हती ? रच्युं तो क्या कर्मधी रच्यु ? ते पहेलां रचवानी इच्छा कां नहोती ? ईश्वर कोण ? जगत्ता पदार्थ कोण ? अने इच्छा कोण ? रच्युं तो जगत्ता एकज धर्त्तुं प्रवर्त्तन राख्यु हनुं ; आम भ्रमनामां नाखवानी अवश्य थी हती ? कदापि एम मानो के ए विचारना भूल थइ ? हने ! क्षमा करीए ! पण एवुं दोह दहापण क्याधी मृत्युं के एनेज मृत्यु थी उल्लेखनार एवा महावीर जेवा पुरुषोने जन्म आप्यो ? एवानां कहेला दर्शनने जगत्ता विद्यमानता कां आवी ? पोटाना पगपर हाथे करीने कुशलो मारवानी एने भुं अवश्य हती ! एक ता जाणे ए प्रकारे विचार, अने बाकी बीजा प्रकारे ए विचार के जैनदर्शन प्रवर्त्तकोने एनाधी कंड द्वेप हतो ? जगत्कर्त्ता होत तो एम कहेवाची एभोना आपने कंड हानि पड़ोचती हती ? जगत्कर्त्ता नहीं, जगत् अनादि अनंत छे ; एम कइवाना एमन कंड महता पटी जती हती ? आवा अनक विचार विचरना जगाड आवशे के जगत्तु स्वल्प छे नेमज ते पवित्र पुरुषाण रच्यु छे एमा निजबार कइवानुं बसने सेह. एमना जैन-तु मृ-दमासुः प जगुना रचा नेण व-

પીત કરીછે, એક રજકળથી કરીને આસા જગત્ના વિચારો
જેને સર્વ ભેદે કદાછે તેવા પુરુષોનાં પવિત્ર દર્શનને નાસ્તિક ક-
હેનારા કયિ ગતિને પામશે એ વિચારતાં દયા આવે છે !

શિક્ષાપાઠ ૧૮ તત્ત્વાવબોધ ભાગ ૧૭.

તે ન્યાયથી જય મેઝવી શકનો નથી; તે પછી ગાઢો માંડે
છે; તેમ પવિત્ર જૈનતા અત્યંત તત્ત્વમિદ્ધાંતો શંકરાચાર્ય, દયાનંદ
મંન્યામી વગેરે જ્યારે તોડી ન શક્યા ત્યારે પછી જૈન નાસ્તિક છે,
સો ચાર્વાકમેસે ઉત્તરનુ હુઆ છે એમ કહેવા માંડયું. પણ એ સ્પષ્ટ
કોઈ મંત્ર કરે, કે મહારાજ ! એ વિવેચન તમે પછી કરો. એવા
શબ્દો કહેવામાં કંઈ વગ્વત વિવેક કે જ્ઞાન જોતું નથી; પણ આ-
નો ઉત્તર આપો કે જૈનવેદથી કયિ વસ્તુમાં ઉતરતો છે; એનું
જ્ઞાન, એનો વોધ; એનું રહસ્ય; અને એનું સત્શીલ કેવું છે તે
એકવાર કહો ! આપના વેદ વિચારો કયી વાચતમાં જૈનથી ચડે
છે ? આમ જ્યારે મર્મસ્થાન પર આવે ત્યારે માનતા શીવાય તેઓ
પાસે થીજું કંઈ સાધન રહે નહીં. જે મત્પુરુષોનાં વચનામૃત અને
યોગવદ્ધી આ સૃષ્ટિમાં મન્યદયા, તત્ત્વજ્ઞાન અને મહાશીલ હૃદય
પામેછે. તે પુરુષો કમનાં જે પુરુષો ગંગાગમાં ગચ્ચા પહ્યા છે,
સામાન્ય તત્ત્વજ્ઞાનને પણ નથા જાણના. જેનો આચાર પણ પૂર્ણ
નથી. તેને ચડતા કહેવા. — પદમેશ્વરને નામે ન્યાયવા અને મન્ય-
સ્વરૂપનો થવળ નાપા વોન્વા પદમેશ્વર સ્વરૂપ પામેના ને ના-
સ્તિક કહેવા. એ પમના કેટલી વધા કમની વહોળતાનું સૂત્રવન
કે છે ? પદ્મ વગ્વ મહારાજ રા. વતમેદ છે ત્યા અથ તે છે

કાપલું તરવ પ્રસિદ્ધિમાં આગવા ડ્યાં મુથી પ્રયોજન નથી, ત્યાં મુથી શાસનની ક્રિયો પપ નથી. લક્ષ્મી, કીર્તિ અને અધિકાર સંનારી કલ્પાકૌશલ્યથી મળે છે, પરંતુ આ ધર્મકલ્પાકૌશલ્યથી તો સર્વ સિદ્ધિ સાંપડશે. મહાન્ સમાજના અંતર્ગત વસતમાન સ્થાપવા. વાદામાં જેની રહેવા કરતાં મતમતાંતર તર્જા એમ કરવું, લક્ષિત છે. હું, રૂચું છું કે તે જીતી સિદ્ધિ યદ્ જૈનાંતર્ગ-
ચ્છ મતભેદ દલો; મત્ય વસ્તુ ઉપર મનુષ્યમંદહત્તું લક્ષ આવી, અને મમત્વ જાઓ!

શિક્ષાપાઠ ૧૦૦ મનોનિગ્રહનાં વિઘ્ન:

વારંવાર જે શોષ કરવામાં આવ્યો છે તેમાંથી મુખ્ય તાત્પર્ય નીકળે છે તે એ છે કે આત્માને તારો અને તારવા માટે તત્ત્વ-જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરો; તથા સત્શીલને સેવો. એ પ્રાપ્ત કરવા જે જે માર્ગ દર્શાવ્યા તે તે માર્ગ મનોનિગ્રહનાં આધીન છે. મનો-નિગ્રહના યથા લક્ષ્મી વહોલવા કરવી જરૂરની છે. એ વહો-લવામાં વિઘ્નર નીચેના દોષ છે.

૧ આત્મ.	૧૧ તુલ્યવન્નુયી આનંદ.
૨ અનિયમિત ડંબ.	૧૨ રસનારવલુપ્તિ.
૩ વિદ્યેષ આદાર.	૧૩ અવિમોગ.
૪ રૂચાદ પ્રકૃતિ.	૧૪ પાગ્દું અનિદિ રૂચી.
૫ માયાનંદ.	૧૫ વાગ્ધાતિનાનું રૂચી.
૬ અનિયમિત કામ	૧૬ જ્ઞાનનો સ્નેહ.
૭ અકર્મણ્યવિશ્રામ.	૧૭ અયોગ્યવ્યવહાર.

૮ માન.

૧૮ એકે ઉત્તમ નિયમ

૯ મર્યાદાઉપરાંતકામ.

સાધ્ય ન કરવો.

૧૦ આપવઢાઈ.

જ્યાં સુધી આ અષ્ટાદશ વિઘ્નથી મનનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અષ્ટાદશ પાપસ્થાનક સય થવાનાં નથી. આ અષ્ટાદશ દોષ જવાથી મનોનિગ્રહના અને ધારેલી સિદ્ધિ યદી શકે છે. ૯ દોષ જ્યાંસુધી મનથી નિકટતા ધરાવે છે ત્યાં સુધી કોરપણ મનુષ્ય આત્મસાર્થક કરવાનો નથી. અતિ ભોગને સ્થલે સામાન્ય ભોગ નહીં, પણ કેવલભોગ સામગ્રી જેને ધર્યું છે, તેમજ ૯ એકે દોષનું મૂલ જેનાં હૃદયમાં નથી તે મનુષ્ય મહદભાગી છે.

શિક્ષાપાઠ ૧૦૧ સ્મૃતિમાં રાખવાંયોગ્ય મહાવાક્યો.

૧ એક મેદે નિયમ એજ આ જગતનો પ્રવર્તક છે.

૨ જે મનુષ્ય સનુપુરુષોનાં ચરિત્રરહસ્યને પામે છે તે મનુષ્ય પરમેશ્વર થાય છે.

૩ ચંચલ ચિત્ત એજ સર્વ વિષમ દુઃખનું મુલિયું છે.

૪ જ્ઞાણનો મેઝાપ અને થોડા સાધે અતિ સમાગમ ૯ ધમે સમાન દુઃખટાયક છે.

૫ સમસ્વભાવિનું મલ્લું એને જ્ઞાનીઓ એકાંત કરે છે.

૬ ઇન્દ્રિયો તમને જીતે અને સુખ માનો તે કરતાં તેને તમે જીતવામાંજ સુખ, આનંદ અને પરમપદ પ્રાપ્ત કરશો.

૭ રાગવિના સંસાર નથી અને સંમારાવિના રાગ નથી.

८ युवावयनो सर्व संग परित्याग परमपदने आपेछे.

९ ते वस्तुना विचारमां पहुँचो के जे वस्तु अतीन्द्रिय स्वरूप छे.

१० गुणीना गुणमां अनुरक्त याओ.

शिक्षापाठ १०२ विविध प्रश्नो भाग १.

आज तमने हुं केटलांक प्रश्नो निर्ग्रन्थप्रवचनानुसार उत्तर आपवा माटे पहुँ छउं. कहो धर्मनी अगत्य शी छे?

उ—अनादि काळधी आत्माना कर्मजाळ टाळवा माटे.

प्र—जीव पेहेलो के कर्म?

उ—बस्ने अनादि छेज. जीव पेहेलो होय तो ए विमल बन्तुने मळ बळगवानुं कंड निमित्त जोइए. कर्म पेहेलां कहो तो जीव बिना कर्म कर्मा कोगे? ए न्यायधी बस्ने अनादि छेज.

प्र—जीव रुपी के अरुपी?

उ—रुपी पण गुरो; अने अरुपी पण खरो.

प्र—रुपी कया न्यायधी अने अरुपी कया न्यायधी ते कहो?

उ—देह निमित्त रुपी अने स्वस्वरूपे अरुपी.

प्र—देह निमित्त शापी छे?

उ—स्वकर्मना विपाकयी.

प्र—कर्मनी मुख्य प्रकृतियो केटली छे?

उ—आड.

प्र—कयि कयि?

उ—इलानावरणी, दर्शनावरणी, वेदनीय, मोहनीय, नान,

ગોત્ર, આયુષ્ય અને અંતરાય.

પ્ર—૯ આઠે કર્મની સામાન્ય સમજ કહો!

૭—જ્ઞાનાવરણી, ઇટલે આત્માની જ્ઞાન સંબંધીની પ્રે અનંતશક્તિ છે તેને આચ્છાદન થઈ જાય તે. દર્શનાવરણી ઇટલે આત્માની પ્રે અનંત દર્શનશક્તિ છે તેને આચ્છાદન થઈ જાય તે. વેદનીય ઇટલે દેશનિમિત્તે જ્ઞાતા અજ્ઞાતા બે પ્રકારનાં વેદનીય કર્મ થઈ અવ્યાચાર્ય મુખ્યરૂપ આત્માની શક્તિ રોકાઈ રહેતી છે. મોહનીય કર્મ ઇટલે આત્મચારિત્ર રૂપ શક્તિ રોકાઈ રહેતી છે. નામકર્મ ઇટલે અમૂર્તિરૂપ દિવ્ય શક્તિ રોકાઈ રહેતી છે. ગોત્રકર્મ ઇટલે પ્રજા ભવગાહનારૂપ આત્મિકશક્તિ રોકાઈ રહેતી છે. આયુષ્યકર્મ ઇટલે અક્ષય ધ્વિનિ ગુણ રોકાઈ રહેતી છે. અંતરાય કર્મ ઇટલે અનંત જ્ઞાન, જ્ઞાપ, ગીર્ણ, માગોપભોગ શક્તિ રોકાઈ રહેતી છે.

—***—

શિક્ષાપાઠ ૧૦૩ વિવિધ પ્રશ્નો ભાગ ૨

પ્ર—૧ કમો દટવાથી આત્મા કયાં જાય છે?

૭—અનંત અને જ્ઞાત્રન મોક્ષમાં

પ્ર—આ આત્માનો મોક્ષ કોણના થયો છે?

૭—ના

પ્ર—જાણ

૭—મોક્ષ થયેલા આત્મા કમવચ્ચ રહિત છે. જ્ઞાત્રી પુનર્જન્મ જુને નથી.

પ્ર—કેવડીના જ્ઞાત્ર મુ

૭—જાણ અનંતની કર્મના થયે કર્મ જેવ જાણ કર્મને જાણ્યાં

પાદો જે દુરુપ ત્રયોદશ ગુણસ્થાનકર્તાવિ વિદ્યાર કરેછે તે.

મ—ગુણસ્થાનક કેટલાં ?

ત—ત્રી.

મ—તેનાં નામ કહો ?

ત—૧ મિથ્યાન્વગુણસ્થાનક. ૨ માસ્ત્રાદનગુણસ્થાનક. ૩ મિશ્રગુણસ્થાનક. ૪ અવિરતિનમ્યગુણસ્થાનક. ૫ દેશવિરતિગુણસ્થાનક. ૬ પ્રમત્તમંયત્તગુણસ્થાનક. ૭ અપ્રમત્તમંયત્તગુણસ્થાનક. ૮ અપૂર્વકરણગુણસ્થાનક. ૯ અનિવૃત્તિ-
લાદરગુણસ્થાનક. ૧૦ મુક્તમંરરાયગુણસ્થાનક. ૧૧ ઉપ-
શાંતમોદગુણસ્થાનક. ૧૨ હાણમોદગુણસ્થાનક. ૧૩ સયોગી-
કેવલીગુણસ્થાનક. ૧૪ અયોગી કેવલીગુણસ્થાનક.

શિક્ષાપાઠ ૧૦૪ વિવિધ પ્રશ્નો ભાગ ૩.

મ—કેવલી અને નીર્ધકર એ બન્નેમાં ફેર શો ?

ત—કેવલી અને નીર્ધકર શક્તિમાં સમાન છે; પરંતુ નીર્ધકરે પૂર્વે નીર્ધકર નામકર્મ કર્યાનું છે; તેથી વિશેષમાં ચાર ગુણ અને અનેક અતિશય પ્રમા કરેછે.

મ—નીર્ધકર પચ્ચદન કરીને શા માટે રૂપેદશ આપે છે ? એ તે નિર્માણ છે.

ત—તે રૂપેદશમાર્ગ છે જે પૂર્વે બાંધ્યું છે તે કેવલા માટે તેઓને અવશ્ય છે એ જાણવું પડે છે.

મ—અમારા પચ્ચદન જેને રૂપેદશ કહેવું છે.

ત—અમારો અર્થ નહીં તમારો અર્થ.

મ—મહાવીર પહેલાં જૈનદર્શન હતું ?

જ—હા.

મ—તે કોખે ઉત્પન્ન કર્યું હતું ?

જ—તે પહેલાનાં તીર્થંકરો.

મ—તે ખોના અને મહાવીરના ઉપદેશમાં કેંદ્ર મિશ્રતા થયી કે ?

જ—તેજાનુકૂળે એકજ છે. મિશ્ર મિશ્ર પાત્રને મૂકીને ઉપદેશ
હોવાથી અને કેંદ્રક કાઢખેદ હોવાથી સામાન્ય મનુષ્યને મિશ્રતા
લાગે જાય; પરંતુ ન્યાયથી જોતાં એ મિશ્રતા નથી.

મ—એ ખોનાં મુખ્ય ઉપદેશ શું છે ?

જ—આત્માને તાગો; આત્માની અનંતશક્તિપોનો પ્રકાશ
કરો; એને કર્મરૂપ બનત દુઃખથી મુક્ત કરો એ.

મ—એ માટે તે શ્રેષ્ઠ કયા સાધનો દર્શાવ્યાં છે ?

જ—અચર્યહારનયર્થી મરંચ, મધ્યર્મ, અને સદ્ગુણ સ્વરૂપ
જાણવું; મરંચના ગુણગ્રામ કરવા; ત્રિવિધ ધર્મ આચરવો અને
નિર્ગ્રંથ ગુરુથી ધર્મની ગમ્યતા પામવી તે.

મ—ત્રિવિધ ધર્મ કયો ?

જ—અચર્યજ્ઞાનરૂપ, મરંચગુરુદર્શનરૂપ અને સમ્યકચારિત્રરૂપ.

શિક્ષાપાઠ ૩૦૫: વિવિધ પ્રશ્નો ભાગ ૪.

મ—આત્મ જૈનદર્શન જ્યારે મરંચનમ છે. ત્યારે મરંચ આત્મા-
ઓ પદ્મા ચોખને કાં માનતા નથી ?

જ—કર્મની શાદૃશ્યતાથી, મિથ્યાતાત્વનાં પ્રાપ્તિ દાંડિયાથી,
અને સમ્યકમાનસના અનાદ્યથી.

મ—જૈનના મુનિયોના મુલ્ય આચારનું શું છે ?

રૂ—પાંચ મહાવ્રત, દ્વગવિધિ યતિધર્મ. મમાદમીવિધિમં-
યન, દ્વગવિધિ વૈયાટ્ય, નરવિધિ દ્રમ્યવર્ય, દ્વાદશ પ્રકારના
તપ, ક્રોધાદિક ચાર પ્રકાર કપાયનો નિગ્રહ. વિશેષનાં ઈનો,
દર્શન પારિશ્રમ આરાધન ઇત્યાદિક અનેક મેદં.

મ—જૈનમુનિયોના જેવાંજ મંન્યામિયોનાં પંચવામ છે; અને
સૌદ્ધધર્મનાં પાંચ મહાશીલ છે. એટલે એ આચારનાં તો જૈનમુનિયો
અને મંન્યામિયો તેમજ સૌદ્ધમુનિયો નરસા થયા કે?

રૂ—નાહી.

મ—કેમ નહીં?

રૂ—દુઓનાં પંચવામ અને પંચમહાશીલ અદૂર્ગ છે. મહાવ્ર-
તના પ્રતિષેદ જૈનમાં અતિ મૂલ્ય છે. પેના વેના સ્ફુલ્લ છે.

મ—મુદ્ધવત્તમે માટે દ્વાદશ આસો જોડા?

રૂ—દ્વાદશ દેવીવૃંદ છે. પંચવામિયો સંતમુલાદિક અમરપ
પાયલે; મુદ્ધવત્તમાં પંદરે; ચિત્તિ જાતનાં વાતનાં અને દુન-
નો વરધોગ તો; કેવલ સીતર જમ્પી તેઓનો વરધાત છે. તા-
મિદે મોજન મેલે. દુનાં થતો અમરપાતા જંદૂનો વિનાય, દ્રમ્યવ-
પેનો મંન દુઆદિની મુલ્યતા મેઓનો જાનસામાં કરી. તેમજ માંતા
દિક અમરપ અને મુદ્ધવત્તિયાં માવનોથી સૌદ્ધમુનિયો વુલશે.
જૈન મુનિયા તો કેવલ રસી રિનુજશે

શિક્ષાપાટ ૧૦૬ વિવિધ પ્રશ્નો ભાગ ૪.

૧—૧૬ ૨—૧૭ ૩—૧૮ ૪—૧૯ ૫—૨૦ ૬—૨૧ ૭—૨૨ ૮—૨૩ ૯—૨૪ ૧૦—૨૫

૧—જૈનના ૨—જૈનના ૩—જૈનના ૪—જૈનના ૫—જૈનના ૬—જૈનના ૭—જૈનના ૮—જૈનના ૯—જૈનના ૧૦—જૈનના

અસત્ય પ્રતિપક્ષી ગણાયછે, તેમ જૈનદર્શનથી વેદનો સંબંધ છે.

મ—૯ વેમાં સત્યરૂપ તમે કોને કરોછો ?

હ—પવિત્ર જૈનદર્શનને.

મ—વેદદર્શનિયો વેદને કહેછે તેનું કેમ ?

હ—એતો મતભેદ અને જૈનના તિરસ્કાર માટેછે; પરંતુ ન્યાયપૂર્વક યજ્ઞેનાં મૂલ્યતરણો આપ જોઈ જાઓ.

મ—આટલું તો મને લાગેછે કે મહાસીરાદિકજિનેશ્વરનું કથન ન્યાયના કાંઠાપર છે; પરંતુ જગત્કર્તાની તેઓ ના કહેછે, અને જગત્ પ્રનાદિ અનંતછે એમ કહેછે તે વિષે કંઈ કંઈ શંકા ધાયછે કે આ અસંખ્યાત દ્વીપસમુદ્રયુક્ત જગત્ વગર વનાવ્યે વ્યાંધી શકાય?

હ—આપને ડ્યાંમુઘી આત્માની અનંત શક્તિની લેશ પણ દિવ્ય પ્રસાદી મઠી નથી ત્યાંમુઘી એમ લાગે છે; પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાને એમ નહીં લાગે. “મમ્મતિતર્ક” આદિગ્રંથનો આપ અનુભવ કરશો જુઢ્યે ૯ શંકા નીકળી જશે.

મ—પરંતુ મમર્થ વિદ્વાનો પોતાની મૃત્યુ વાતને પણ દ્રષ્ટાંતાદિકથી સિદ્ધાંતિક કરી દે છે; યથી ૯ મુદ્દે ગ્રંથે નહીં, પણ સત્ય કેમ કહેવાય ?

હ—પણ જાને કંઈ મૃત્યુ કપરાનું પ્રયોજન નહોતું, અને પ-લ્લભ્ય એમ માનીએ, કે એમ આપણને શંકા થઈ કે ૯ કથન મૃત્યુ શ્વે ? તો પછી જગત્કર્તા ૯ ૯વા પુરુષને જન્મપણ કાં આપ્યો ? નામત્રેલ્લક પુત્રને જન્મ ત્રાપણ શું પ્રયોજન હતું ? તેમ વધી ૯ પુત્રહત્ત્વો “વૈદ્ય હતા; જગત્કર્તા બિદ્ધ હોત તો એમ કહેવાથી જોઈને હંદર જાતિ નહોતી

શિક્ષાપાઠ ૧૦૭ જિનેશ્વરની વાણી.

નનહર છંદ.

અનંત અનંત માત્ર ભેદથી ભરેલી મળી,
અનંત અનંત નય નિર્ભયે વ્યારણાની છે,
મત્તલ જગત રિતચારિણી હારિણી મોર,
તારિણી મલાગે મોજચારિણી મલાણી છે;
ઉપમા આપ્યાની જેને, તમા ચાલતી તે વ્યર્થ,
આવવાથી નિજ માત્ર મરાઈ મેં માની છે,
ઓ ! રાજ્યચંદ્ર વાલ, મળ્યાલ નથી વાળવા છ,
જિનેશ્વર તપી વાણી, જાણી જેને જાણી છે. ૧

શિક્ષાપાઠ ૧૦૮ પૂર્ણમાલિકા મંગલ.

ઉપજાતિ.

તપોવ્રતજાને મંડિત વાલ,
૧. મારિને મોર મરિ મારાલ;
માત્ર તે મંડિત રિતિ વાલે;
અરે વાણી તે મુજબ મળાલે. ૧
નિર્ભય જગત મુજ નિર્ભય વાલ,
વાણી મારે મુજ મુજબ મળાલે;
નિર્ભય ત્યાં મેલત મેલ વાલે;
નનહર મિટે રિતિ રિતિ. ૨

आनन्दसिंह शिक्षापाठ

महाम.

